

Erfgoedmonitor 2022

De staat van de
niet-woonhuis rijksmonumenten
in de provincie Utrecht

Inhoud

Samenvatting en conclusies	4
Inleiding	15
1 Verantwoording	16
2 Het monumentenbeleid van de provincie Utrecht	22
3 Agrarische gebouwen	26
4 Bestuurs-, gerechts-, en overheidsgebouwen	32
5 Cultuur, gezondheid en wetenschap	38
6 Industrie-, handel-, opslag- en transportgebouwen	44
7 Kastelen, landhuizen en parken	50
8 Molens	56
9 Religieuze gebouwen	62
10 Sport, recreatie, vereniging en horeca	68
11 Uitvaartcentra en begraafplaatsen	74
12 Verdedigingswerken en militaire gebouwen	80
13 Voorwerpen op pleinen en dergelijke	86
14 Weg- en waterbouwkundige werken	92
15 Actuele en verwachte ontwikkelingen	98
16 Aanbevelingen voor nieuw beleid	104
Bijlage 1: Begrippenkader	107
Bijlage 2: Organisatie en taakverdeling	109
Bijlage 3: Figuren rapportage erfgoedmonitor	110
Colofon	142

Samenvatting en conclusies

Utrecht startte in 2013 als eerste provincie met de Erfgoedmonitor. Toen werden bij wijze van proef de rijksmonumenten in de categorie Kastelen, landhuizen en parken onderzocht. Vervolgens werd de Erfgoedmonitor uitgebreid naar alle andere categorieën niet-woonhuis rijksmonumenten. Daarover verscheen in 2014 de eerste rapportage. Sindsdien monitort de provincie de staat van onderhoud en de mate van leegstand en herbestemming van de niet-woonhuis rijksmonumenten structureel. Elke vier jaar wordt gerapporteerd over het aldus verkregen beeld en de ontwikkelingen die daarin zichtbaar zijn. Na het rapport uit 2018 is het voorliggende rapport de derde in de reeks. In deze editie rapporteert de Erfgoedmonitor in verband met de klimaatdoelstellingen voor het eerst ook over het energieverbruik van rijksmonumenten.

De Utrechtse Erfgoedmonitor 2022 heeft betrekking op 5.085 (onderdelen van) niet-woonhuis rijksmonumenten. Deze variëren van grote bouwwerken, zoals de Utrechtse Domkerk of de Touwfabriek in Oudewater, tot kleine objecten. Die staan soms op zichzelf, zoals een grenspaal. Ze kunnen ook onderdeel uitmaken van een groter rijksmonument, bijvoorbeeld een zonnwijzer die zich op een landgoed bevindt of een gedenkteken in een kerk.

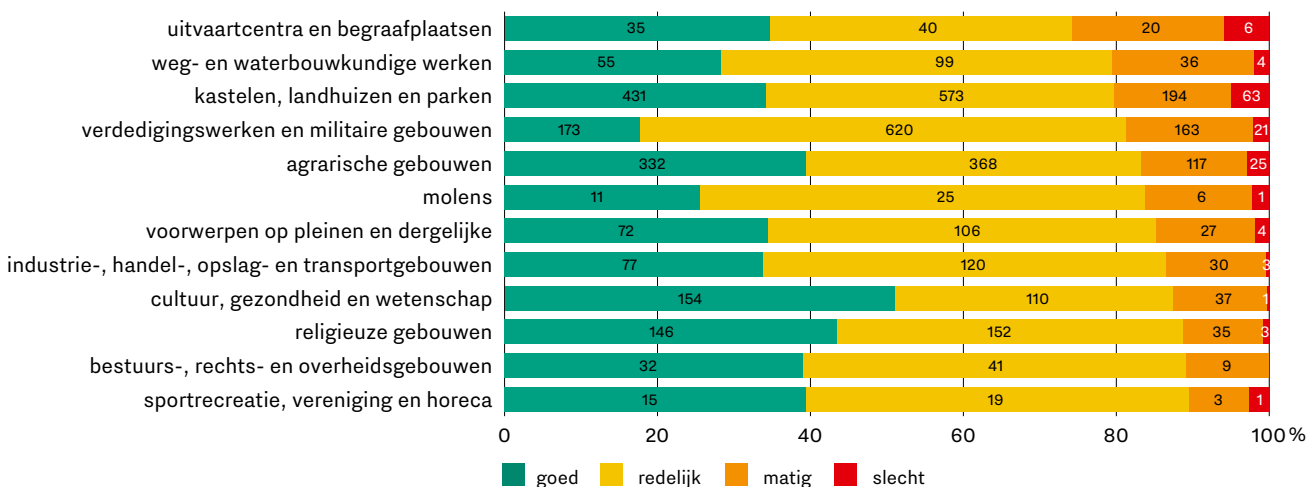
Staat van onderhoud verbeterd; restauratiebehoefte daalt

Kijkend naar de objecten die beoordeeld konden worden, is over de hele linie een verbetering in de staat van onderhoud zichtbaar. Het aandeel objecten in redelijke

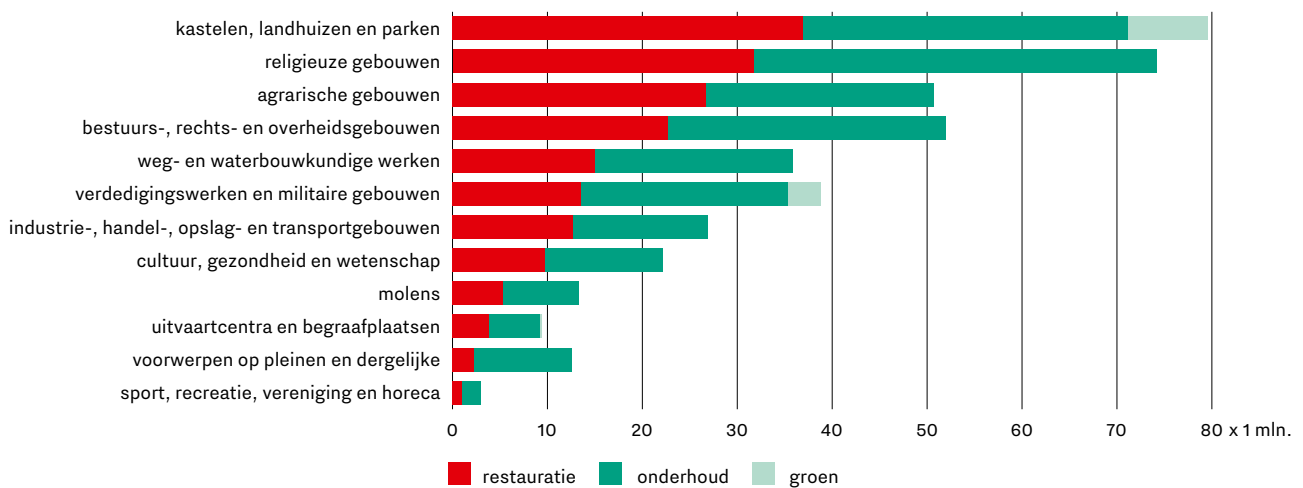
tot goede staat steeg van 75,1% in 2014 naar 80,2% in 2018 tot 82,5% bij de meest recente meting. Van ongeveer 13,4% van de objecten kon de staat van onderhoud niet worden beoordeeld.

Daaruit volgt dat het percentage objecten met een restauratiebehoefte daalt. In 2014 verkeerde nog 24,9% van de objecten in slechte tot matige staat. Deze objecten hebben een restauratieopgave; regulier onderhoud volstaat niet meer. In 2018 was de restauratiebehoefte gezakt tot 19,8%. Bij de meest recente meting heeft nog 17,5% restauratie nodig. Van de objecten met een restauratiebehoefte is het grootste deel in matige staat. Het predicaat 'in slechte staat' gold in 2014 voor 6,2% en geldt nu nog maar voor 2,8% van de objecten.

De categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen heeft procentueel de grootste restauratiebehoefte: 25,7% van de objecten in deze categorie is in matige tot slechte staat. Ook de Weg- en waterbouwkundige werken laten een forse restauratiebehoefte zien: daar is 20,6% van de objecten aan restauratie toe. Een van de grote opgaven is hier het herstel van de kades, werven en bruggen van het grachtenstelsel van de stad Utrecht. Die opgave staat niet voor niets op de tweede plaats op de landelijke Toplijst van grote en urgente restauratieopgaven die de krachten van de provincies te boven gaan en waarvoor extra steun en aandacht nodig is, ook van de rijksoverheid. De categorie Kastelen, landhuizen en parken kent een restauratiebehoefte voor 20,4% van de objecten. De opgave zit hier vooral bij de bijgebouwen en losse objecten.

Figuur 0.1: Actuele staat van onderhoud per categorie op basis van monitorgegevens 2022

Figuur 0.2: Omvang van de restauratie- en onderhoudsopgaven in € per categorie op basis van monitorgegevens 2022

In de categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca staan de rijksmonumenten er het beste bij. Hier verkeert 89,5% in goede tot redelijke en 10,5% in matige tot slechte staat. Ook in de categorieën Religieuze gebouwen en Bestuurs- gerechts- en overheidsgebouwen staat een relatief hoog percentage gebouwen er goed voor. Daarbij moet worden aangetekend dat een restauratieopgave bij dit type gebouwen al snel groot is en hoge kosten met zich meebrengt.

Stijgende restauratieopgave; onderhoudsopgave stabiel

De totale restauratieopgave voor alle categorieën samen wordt geschat op ruim € 181 miljoen. Dit is een conservatieve schatting van het bedrag dat minimaal nodig is om alle objecten die in een matige of slechte staat verkeren naar een redelijke tot goede staat te brengen. Ten opzichte van 2018 betekent dit meer dan een verdubbeling van de opgave in euro's, ondanks het feit dat het aandeel objecten in matige tot slechte staat met 2,5% is afgenomen. Vooral de categorie Weg- en waterbouwkundige werken laat een sterke stijging van de onderhoudsopgave zien: van zo'n € 3 miljoen in 2018 naar bijna € 15 miljoen nu. Deze stijging is vrijwel geheel terug te voeren op de restauratiebehoefte van het Utrechtse grachtenstelsel en de bijbehorende kades, werven en bruggen. Verder spelen de sterk gestegen kosten van arbeid en materialen een rol in de toename van de totale restauratieopgave. Ook de verdere verfijning van de Erfgoedmonitor verklaart een deel van de oplopende kosten: het onderzoek levert steeds beter inzicht op in de staat van de objecten. De voorzichtige schattingen van de afgelopen jaren blijken dan soms te voorzichtig en moeten op basis van de huidige inzichten naar boven worden bijgesteld.

Kijkend naar de verdeling van de kosten over de categorieën, is de opgave het grootste voor de categorie Kastelen, landhuizen en parken. Om alle objecten in deze categorie die nu in matige en slechte staat zijn zodanig

te herstellen dat ze in redelijk staat komen, is bijna € 37 miljoen nodig. Paleis Soestdijk en Kasteel Nijenrode vormen in deze categorie de grootste uitdagingen; deze staan dan ook op de landelijke Toplijst van grote en urgente opgaven waarvoor extra aandacht en steun van onder meer het rijk wordt gevraagd.

De restauratie van de religieuze gebouwen in matige en slechte staat vergt naar schatting een kleine € 32 miljoen. Hier is het Domkerk-complex de grootste opgave; ook deze staat op de landelijke Toplijst. De agrarische gebouwen laten ook een grote opgave zien: hier vergen de benodigde restauraties naar schatting ongeveer € 26,7 miljoen. Samen zijn de categorieën Kastelen, landhuizen en parken, Religieuze gebouwen en Agrarische gebouwen goed voor meer dan de helft van de totale Utrechtse restauratieopgave.

Het minst kostbaar zijn de opgaven in achtereenvolgens de categorieën Sport, recreatie, vereniging en horeca (ruim € 950.000), Voorwerpen op pleinen en dergelijke (€ 2,2 miljoen) en Uitvaartcentra en begraafplaatsen (ongeveer € 3,9 miljoen).

Overigens is een deel van de restauratieopgaven al gedekt. Recentelijk vanuit het Parelfonds toegezegde restauratiesubsidies zijn nog lang niet allemaal besteed, onder andere doordat de schaarste van vakmensen en materialen soms noopte tot uitstel van werkzaamheden.

De onderhoudsopgave bedraagt volgens de laatste schattingen ongeveer € 225 miljoen, tegen € 222 miljoen in 2018. Hier is de categorie Religieuze gebouwen met € 42,5 miljoen koploper, gevolgd door de categorie Kastelen, landhuizen en parken met € 34,2 miljoen en de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen met € 29,2 miljoen.

Daar komt nog zo'n € 12,2 miljoen bij voor groene monumenten. Ook deze opgave zit grotendeels (voor € 8,5 miljoen) bij de Kastelen, landhuizen en parken. In de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen is de groenopgave circa € 3,5 miljoen. De resterende € 200.000 euro is nodig voor het groen (de parkaanleg) in de categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen.

Onderhouden is beter dan restaureren

Het spreekwoord 'voorkomen is beter dan genezen' gaat ook op in de monumentenzorg. Restauratie is duurder dan onderhoud. Het rijk betaalt via de instandhoudingssubsidie (SIM) mee aan het planmatig onderhoud van rijksmonumenten. De laatste jaren zijn veel SIM-aanvragen voor grote niet-woonhuis rijksmonumenten afgewezen bij gebrek aan budget.¹

De provincie Utrecht is mede-financier van de Monumentenwacht Utrecht en voorziet daarmee in een belangrijk instrument ter preventie van verval. Als de monumentenwachters tijdens hun inspecties kleine gebreken tegenkomen, voeren zij direct reparaties uit, waardoor vervolgschades worden voorkomen. De provincie Utrecht biedt eigenaren van niet-woonhuis rijksmonumenten ook aan om zich door een deskundige te laten adviseren over en bij het aanvragen van subsidie bij het provinciale Fonds Erfgoedparels. De ervaring leert dat nog niet alle eigenaren weten dat zij daarbij hulp kunnen krijgen.

De provincies staan, uiteraard samen met de eigenaren, aan de lat voor restauraties. Restauraties blijven nodig; onderhoud alleen volstaat op de lange termijn nooit, ook al wordt het nog zo goed en zorgvuldig uitgevoerd. Restauraties moeten idealiter niet worden uitgesteld tot een monument in slechte staat verkeert. Het herstel van wat in slechte staat is, is namelijk veel duurder dan het herstel van wat in matige staat is (zie figuur 0.4) en brengt bovendien vaak verlies aan monumentale waarde met zich mee doordat oorspronkelijke bouwmassa en materialen verloren gaan (zie figuur 0.5).

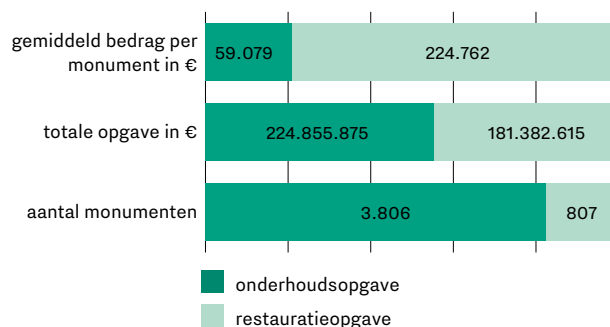
Het te krappe budget voor de instandhoudingssubsidies van het rijk van de laatste tijd, zal naar verwachting merkbaar zijn in de restauratiebehoefte – en dus voor de provinciale opgave – in de komende jaren.

Staat van onderhoud in de meeste categorieën verbeterd

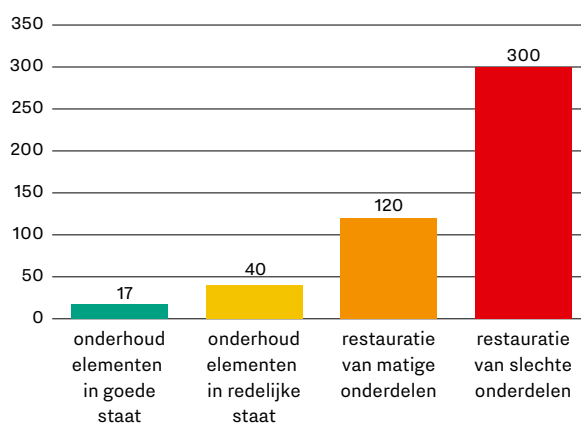
Ten opzichte van de eerste Erfgoedmonitor van 2014 is de restauratiebehoefte (het aandeel objecten in matige en slechte staat) in 10 van de 12 categorieën afgenomen. Het beeld ten opzichte van 2018 is minder gunstig. In 7 van de 12 categorieën is de staat van onderhoud nu beter dan in 2018.

Categorieën die erop vooruit zijn gegaan:

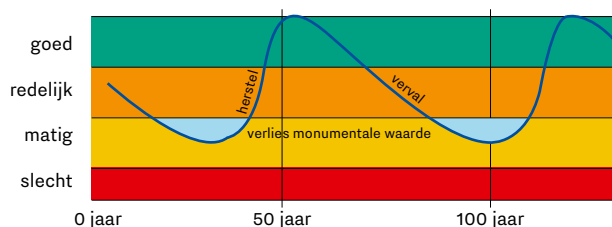
- In de categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca daalt de restauratiebehoefte van 24,1% in 2014 naar 12,1% in 2018 tot 10,5% in 2022. Een vergelijkbaar beeld geldt voor de categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke.
- Ook in de categorieën Verdedigingswerken en militaire gebouwen en Weg- en waterbouwkundige werken is sinds 2014 sprake van een flinke en onafgebroken daling van het aandeel objecten dat restauratie

Figuur 0.3: Onderhouds- versus restauratieopgave, stand 2022

Figuur 0.4: Gemiddelde kosten per m² van onderhoud c.q. restauratie

Figuur 0.5: Effect op staat van onderhoud en monumentale waarde bij te lange onderhoudscyclus.

behoeft, al is dat aandeel met respectievelijk 18,8% en 20,6% nog steeds aan de hoge kant.

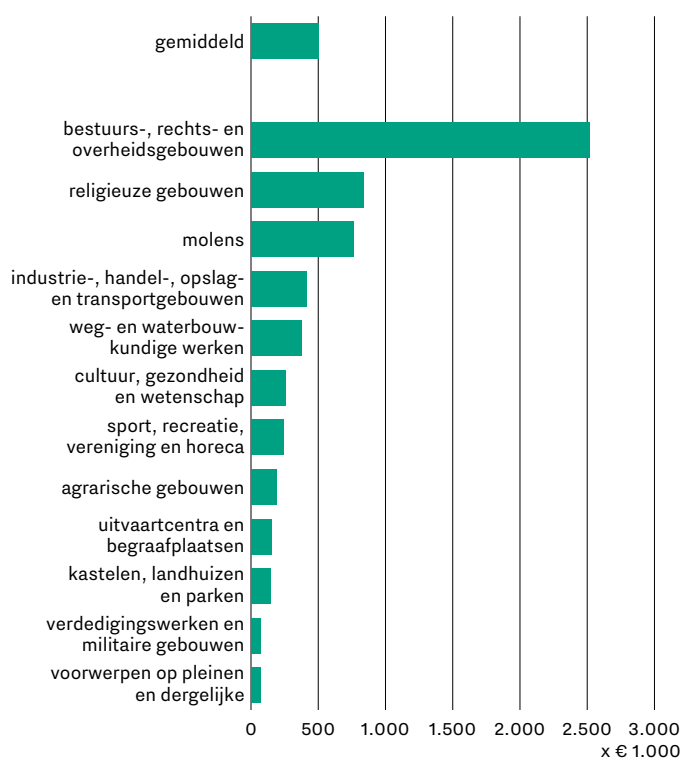
- De categorieën Agrarische gebouwen en Cultuur, gezondheid en wetenschap ontwikkelen zich sinds 2018 gunstig, maar de afname van de restauratiebehoefte is hier zeer bescheiden.

Categorieën die erop achteruit zijn gegaan:

- Terwijl in 2014 alle molenobjecten in redelijke tot goede staat verkeerden, was er in 2018 sprake van een restauratiebehoefte van 11,8% en bij de laatste meting van 2022 zelfs van 16,3%. Daar komt bovendien de recent aan het licht gekomen problematiek van de verzwakte molenroeden nog bij. Inmiddels hebben rijk en provincie Utrecht voorzien in extra subsidie-regelingen voor de instandhouding van de molens.

Sluis bij de Lek te Nieuwegein

Figuur 0.6: Gemiddelde restauratiekosten per categorie per te restaureren object, schatting 2022

- Ook in de categorie Kastelen, landhuizen en parken is de restauratiebehoefte alleen maar toegenomen, zij het in zeer lichte mate: van 19,4% in 2014 naar 20,4% nu.

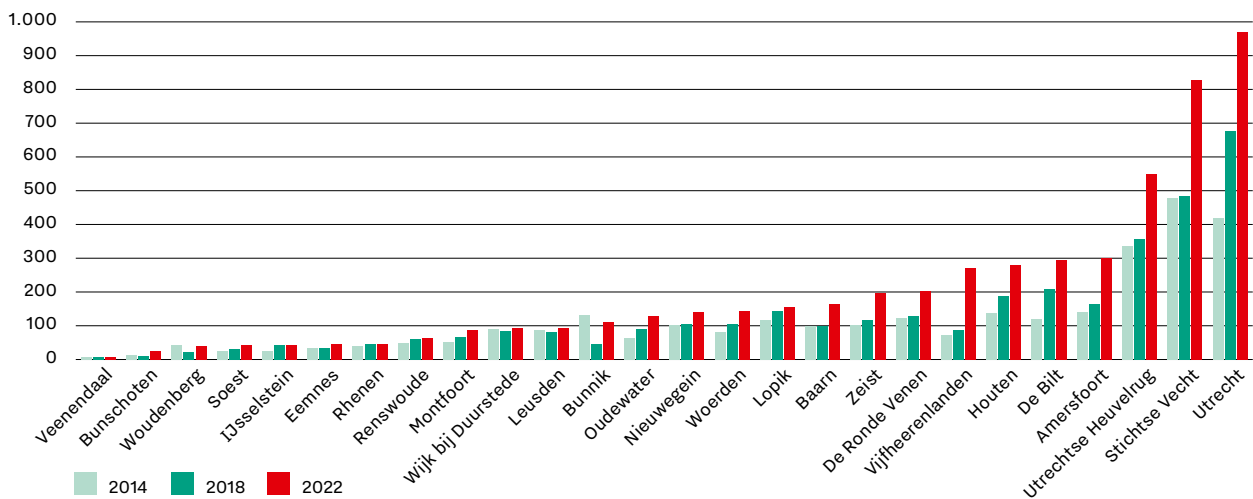
Categorieën met een stabiel beeld:

- In de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen, waar de restauratieopgave in de periode 2014-2018 daalde van 25,5% naar 10,8%, is sindsdien geen verandering opgetreden.

Grote verschillen in gemiddelde kosten per te restaureren object

De restauratieopgave per te restaureren object is veruit het hoogst in de categorie Bestuurs-, rechts- en overheidsgebouwen. Dat komt doordat die categorie grotendeels bestaat uit grote, massieve gebouwen, zoals het polderhuis in Jaarsveld en het enorme gevangeniscomplex aan het Wolfenplein in Utrecht, dat maar liefst 7.400 m² vloeroppervlak heeft. Gemiddeld is in deze categorie per te restaureren object ruim € 2,5 miljoen nodig.

De religieuze gebouwen volgen, met een restauratieopgave per te restaureren object van gemiddeld bijna € 835.000. Het feit dat deze categorie ook kleinere objecten bevat, zoals een preekstoel of een kapel, drukt

Figuur 0.7: Verdeling gemonitorde objecten over de Utrechtse gemeenten 2014-2022

hier de kosten per object. Dat laat onverlet dat grote kerken per stuk zeer hoge restauratiekosten met zich meebrengen.

Ook de molens vormen een kostbare categorie, met een restauratieopgave van gemiddeld zo'n € 760.000 per te restaureren object.

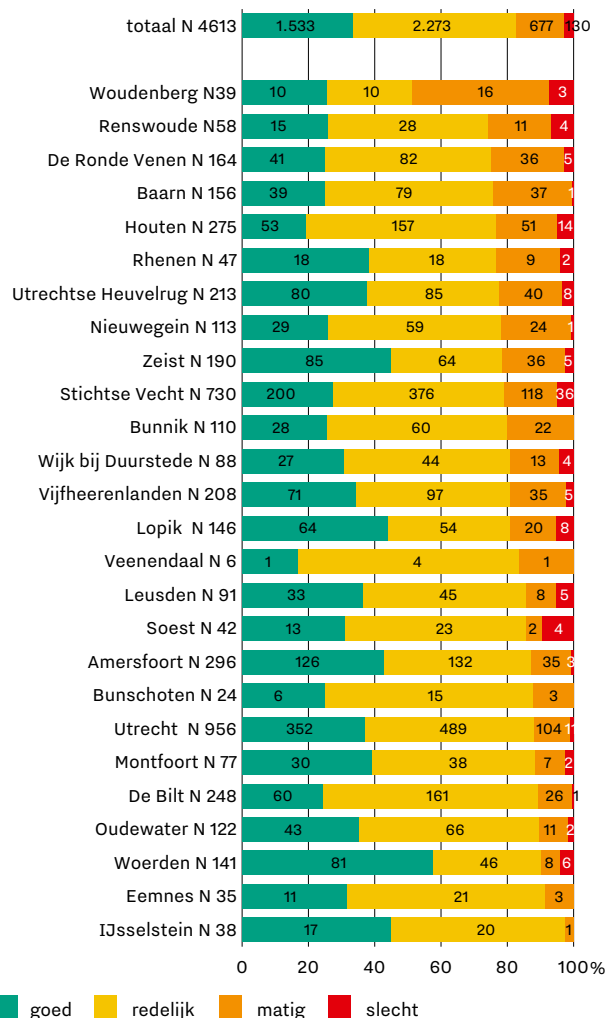
De categorieën Voorwerpen op pleinen en dergelijke, Verdedigingswerken en militaire gebouwen en Kastelen, landhuizen en parken hebben de laagste kosten, met geschatte bedragen van respectievelijk € 71.000, € 74.000 en € 144.000 per object.

Vanuit het Fonds Erfgoedparels kan de provincie Utrecht per aanvraag maximaal € 1 miljoen bijdragen. Aan grote opgaven die niet of in onvoldoende mate in kleinere deelprojecten kunnen worden gesplitst, kan de provincie daardoor niet de bijdrage leveren die nodig is.

Wisselend beeld van de staat van onderhoud per gemeente

In alle Utrechtse gemeenten bevinden zich niet-woonhuis rijksmonumenten. Veenendaal en Bunschoten hebben er het minst; Utrecht en Stichtse Vecht (veruit) het meest. Religieuze rijksmonumenten zijn overal aanwezig. Lopik spant de kroon wat betreft de agrarische monumenten. Stichtse Vecht heeft de meeste objecten in de categorieën Kastelen, landhuizen en parken, Molens en Sport, recreatie, vereniging en horeca. In de andere categorieën is de gemeente Utrecht de absolute koploper.

In 14 van de 26 Utrechtse gemeenten is het aandeel van de niet-woonhuis rijksmonumenten met een restauratiebehoefte groter dan de 17,5% die voor de provincie als geheel geldt. De gemeente Woudenberg, met 39 rijksmonumenten in de Erfgoedmonitor, heeft veruit het grootste aandeel objecten die aan restauratie toe zijn: daar staat 49% er matig tot slecht bij. In de 13 overige gemeenten waar de staat van onderhoud

Figuur 0.8: Staat van de niet-woonhuis rijksmonumenten per gemeente

ondergemiddeld is, varieert het percentage objecten in matige tot slechte staat van 19% tot 26%. In de stad Utrecht verkeert een mooie 88% van de 1.000

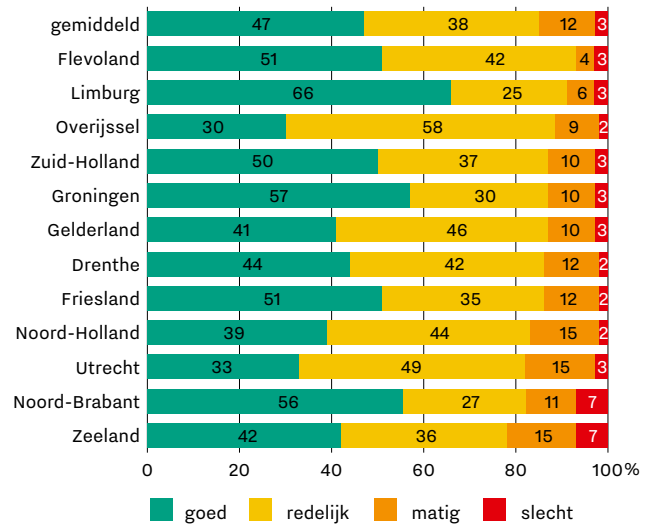
niet-woonhuis rijksmonumenten in goede staat. Dat trekt de score van de provincie als geheel flink op. Ook de rijkelijk met rijksmonumenten bedeelde gemeenten Amersfoort, De Bilt, Oudewater en Woerden zitten bij de gemeenten waar de niet-woonhuis monumenten er relatief goed bijstaan.

Utrecht gaat vooruit, maar andere provincies gaan harder

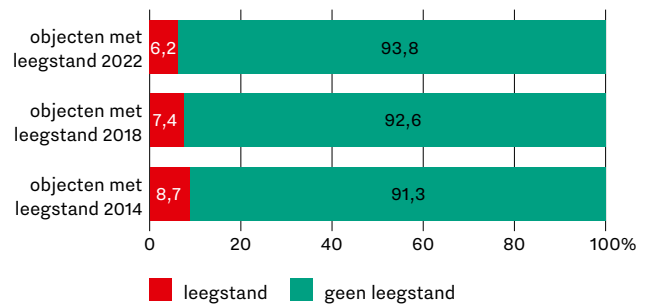
Gemiddeld genomen is de staat van de niet-woonhuis rijksmonumenten er de afgelopen jaren in alle provincies op vooruit gegaan. Ook Utrecht ging vooruit, alleen niet zo hard als sommige andere provincies. Ook al ontwikkelt de restauratiebehoefte in Utrecht zich sinds 2014 gunstig, ten opzichte van 2018 is de provincie gedaald op de landelijke ranglijst. In 2018 stond de provincie Utrecht nog op de 8^e plek; nu op de 10^e. Groningen en Noord-Holland hebben Utrecht ingehaald.

In Groningen is de staat van de niet-woonhuis rijksmonumenten flink verbeterd. Dat is onder meer te danken aan het extra geld in de vorm van subsidies en laagrentende leningen, de inspanningen van de eigenaren en de beleidsmatige aandacht voor erfgoed in het aardbevingsgebied in de vorm van een gezamenlijk erfgoedprogramma.

In de vergelijking met Noord-Holland speelt de vrij recent in beeld gekomen restauratieopgave aan grachtenstelsels een belangrijke rol. Omdat de waterloop en de kades van de grachten in de stad Utrecht als rijksmonument zijn aangewezen, telt deze grote opgave mee in de Utrechtse Erfgoedmonitor. Dat is anders in Noord-Holland. Daar hebben de Amsterdamse grachten ook een grote restauratieopgave, maar blijft deze in de Erfgoedmonitor van de provincie Noord-Holland grotendeels buiten beschouwing. Dat komt omdat de Amsterdamse grachten, hoewel ze Unesco werelderfgoed en beschermd stadsgezicht zijn, slechts voor een klein deel als rijksmonument zijn aangewezen. Ook speelt een rol dat de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed sinds kort voormalige pakhuizen

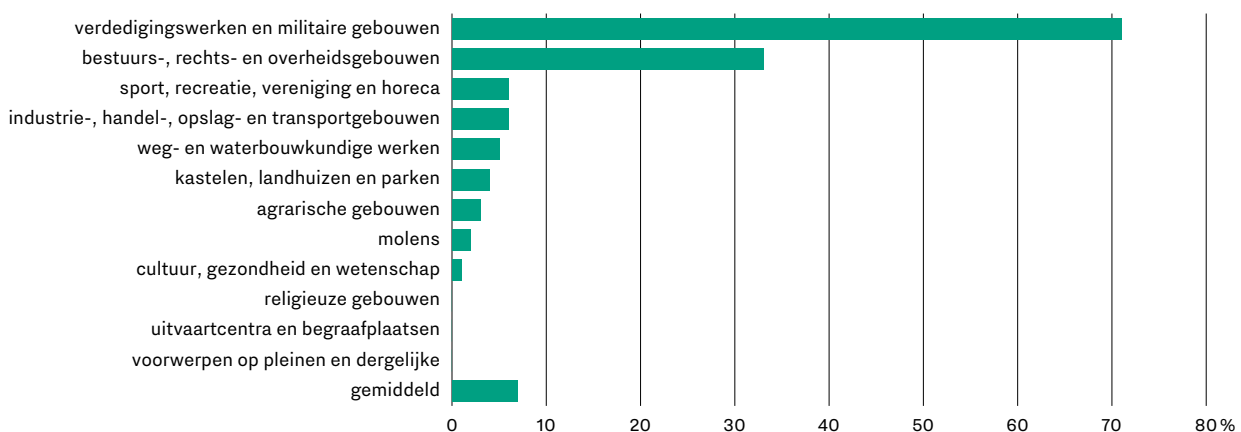
Figuur 0.9: Staat van onderhoud van de niet-woonhuis rijksmonumenten per provincie

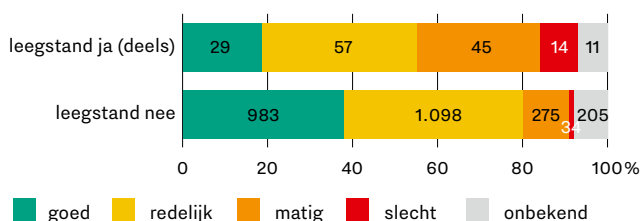
Figuur 0.10: Ontwikkeling leegstand niet-woonhuis rijksmonumenten 2014-2022

als niet-woonhuis rijksmonumenten aanmerkt in het rijksmonumentenregister. Daarvan heeft Noord-Holland er veel en die staan er over het algemeen erg goed bij. Dit alles geeft enige vertekening in de provinciale ranglijst in het nadeel van de provincie Utrecht.

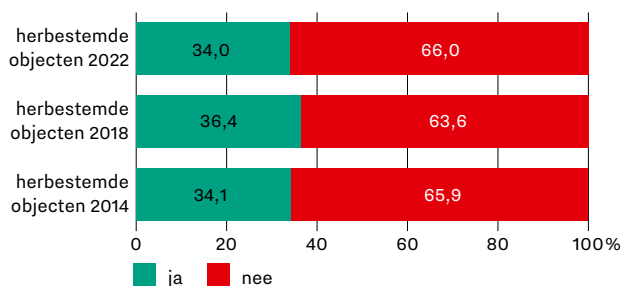
Landelijk is er voor gemiddeld 15,0% van de niet-woonhuis rijksmonumenten sprake van een restauratiebehoefte (stand februari 2023). Daar zit Utrecht nog altijd boven.

Figuur 0.11: Actuele leegstandscijfers per categorie op basis van monitorgegevens 2022

Figuur 0.12: Verband leegstand en restauratiebehoefte 2022

Figuur 0.13: Ontwikkeling herbestemming niet-woonhuis rijksmonumenten 2014-2022

Er blijven aanzienlijke investeringen nodig om de gemiddelde staat van onderhoud van de gemonitorde objecten in de provincie verder in de richting van het landelijk gemiddelde te krijgen.

Daling leegstandspercentage zet door

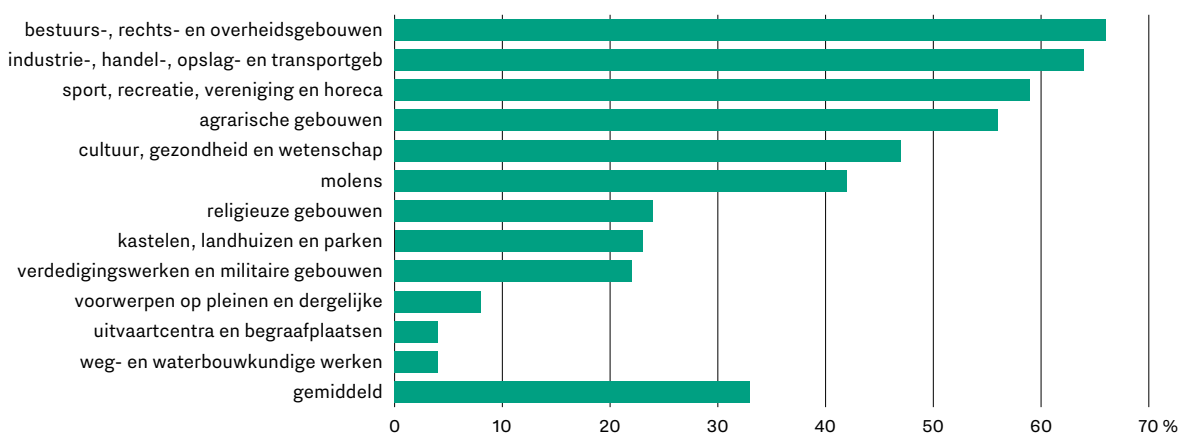
In 2014 stond 7,7% van de Utrechtse niet-woonhuis rijksmonumenten leeg. In 2018 was dat teruggelopen tot 7,5%. De laatste jaren zette deze daling stevig door: de meting 2022 geeft 5,7% leegstand aan. Bij de berekening van dit percentage wordt uitgegaan van alleen die objecten die geschikt zijn voor bewoning of een andere vorm van verblijfsfunctie. Objecten zoals hekwerken, groenstructuren of objecten met een zeer klein gebruiksoppervlak blijven hier buiten beschouwing omdat die feitelijk niet leeg kunnen staan.

De leegstand is met 34,5% veruit het hoogst in de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen, gevolgd door de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen met 8,5% en de categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca met 7,5%. In de categorieën Uitvaartcentra en begraafplaatsen en Voorwerpen op pleinen en dergelijke is leegstand niet aan de orde. Opvallend is dat de leegstand in de categorie Religieuze gebouwen ondanks de ontkerkelijking en de afstoting van kerkgebouwen nog steeds heel gering is (0,3%). Wel moet hierbij worden aangetekend dat de gebruikintensiteit van veel kerken terugloopt. Van de Utrechtse kerken wordt inmiddels zo'n 12% minder dan 1 keer per week gebruikt. Het is te verwachten dat dit voor steeds meer kerken gaat gelden.

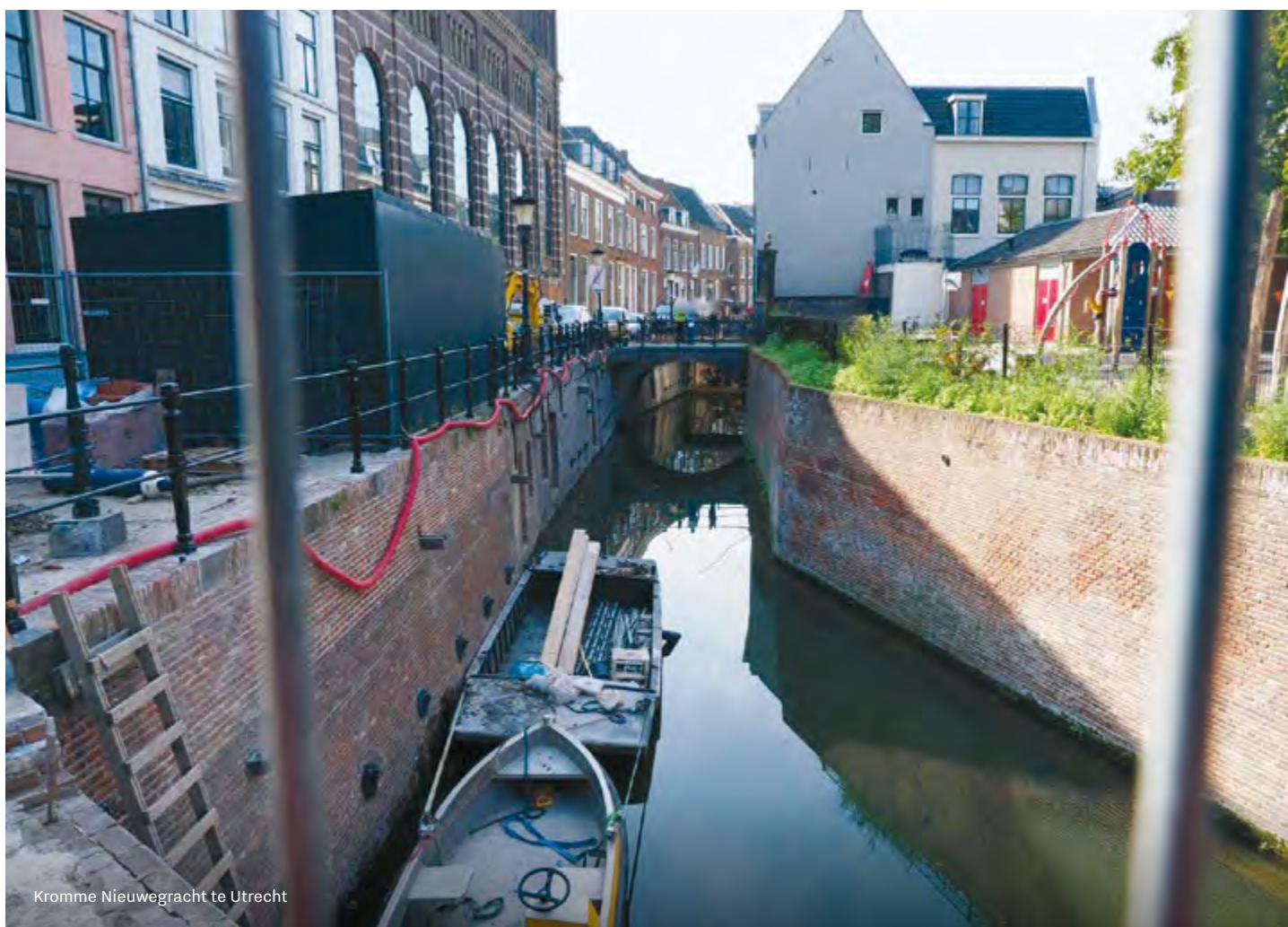
Bestrijden van leegstand is effectieve vorm van monumentenzorg

Het leegstandscijfer is een belangrijk kengetal, omdat algemeen bekend is dat leegstand slecht is voor monumenten. De gegevens uit de Erfgoedmonitor tonen glashelder aan dat leegstand samengaat met een hoge restauratiebehoefte. Van de 156 rijksmonumenten die geheel of gedeeltelijk leegstaan, verkeert 40,7% in matige of slechte staat en staat 59,3% er goed of redelijk bij. Van de 2.595 objecten die in gebruik zijn, is het beeld veel gunstiger: daarvan is 87,1% in goede of redelijke staat en geldt voor 12,9% dat er sprake is van een restauratiebehoefte. Het voorkomen en oplossen van leegstand is dan ook een effectieve vorm van monumentenbehoud.

In sommige gevallen zit er spanning tussen de natuurwaarden en de monumentenwaarde van een monument. Dat speelt vooral in de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen. Voor de gebouwde elementen van de vele Utrechtse forten is het goed als ze gebruikt worden, maar het gebruik kan schadelijk zijn voor de natuurwaarden van de forten en hun omgeving. In zo'n geval kan (gedeeltelijke) leegstand een keuze zijn.

Figuur 0.14: Actuele herbestemmingscijfers per categorie op basis van monitorgegevens 2022

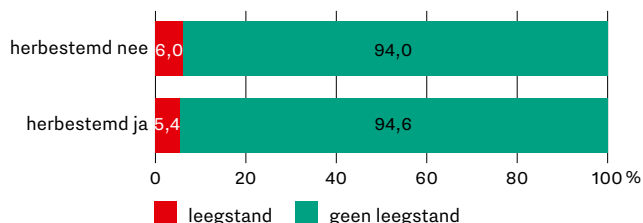
Kromme Nieuwegracht te Utrecht

Herbestemmingspercentage vrij stabiel sinds 2014

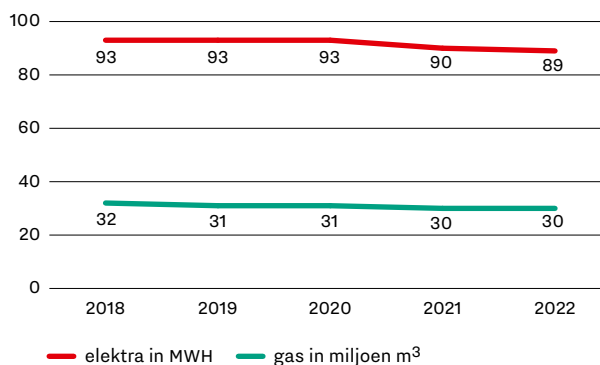
Het herbestemmingspercentage fluctueert: van 34% in 2014 naar 36,4% in 2018 naar opnieuw 34% nu. Dat is hetzelfde als het landelijk gemiddelde. De verfijning van de Erfgoedmonitor tot op objectniveau is daarop van invloed, omdat veel van de toegevoegde objecten gebouwd of gemaakt zijn voor één specifieke gebruiksfunctie en nooit herbestemd zullen worden. Denk daarbij aan objecten zoals hekken, bruggen en dergelijke.

De categorieën Bestuurs-, rechts- en overheidsgebouwen, Industrie-, handel- opslag- en transportgebouwen en Agrarische gebouwen kennen de hoogste percentages herbestemming, met respectievelijk 79,5%, 67,5% en 64,1%.

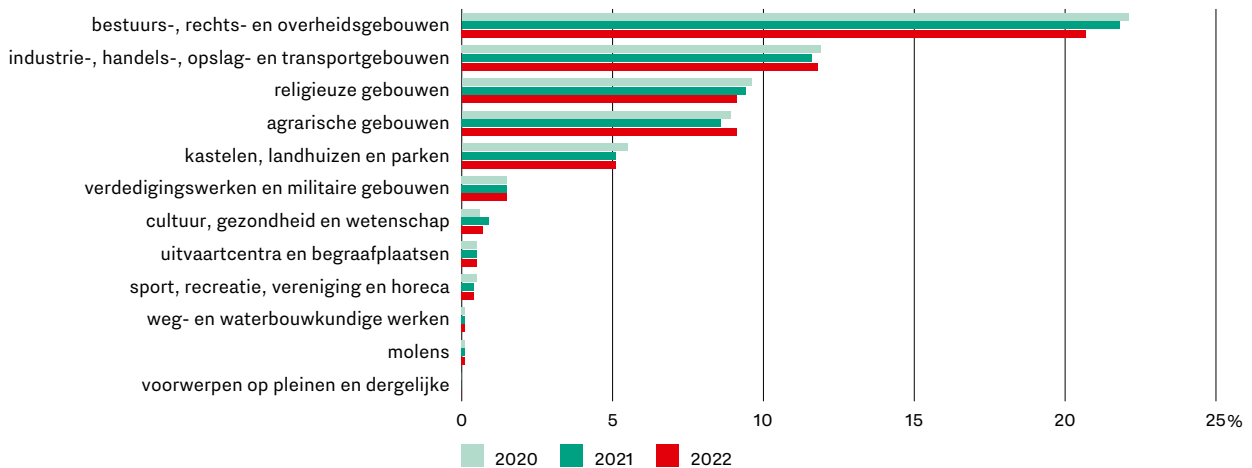
Herbestemming komt daarentegen weinig voor in de categorieën Weg- en waterbouwkundige werken (3,4%), Uitvaartcentra en begraafplaatsen (4,5%) en Voorwerpen op pleinen en dergelijke (7,9%). Dat is een logisch gevolg van de aard van een groot deel van deze objecten. Vaak zijn ze gebouwd voor een specifieke functie en zijn ze niet geschikt – en ook niet geschikt te maken – voor een andere functie.

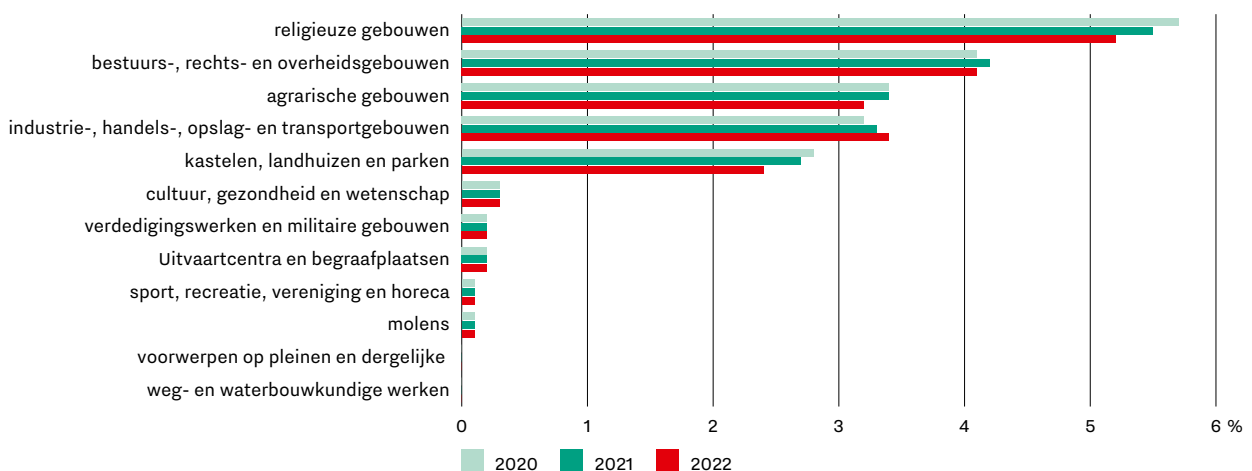
Figuur 0.15: Leegstand van herbestemde en niet-herbestemde objecten, 2022

Figuur 0.16: Ontwikkeling totale energieverbruik over alle categorieën in de periode 2018-2022

Figuur 0.17: Verbruik elektra x 1.000.000 kWh per categorie

Figuur 0.18: Verbruik gas x 1.000.000 m³ per categorie

Herbestemming helpt tegen leegstand en verval

Objecten die zijn herbestemd, staan iets minder vaak leeg dan objecten die nog steeds hun oorspronkelijke bestemming vervullen. En objecten die niet leeg staan, zijn veel vaker in redelijk tot goede staat dan leegstaande objecten, zie figuur 0.12.

Energieverbruik en CO₂-uitstoot dalen (te) langzaam

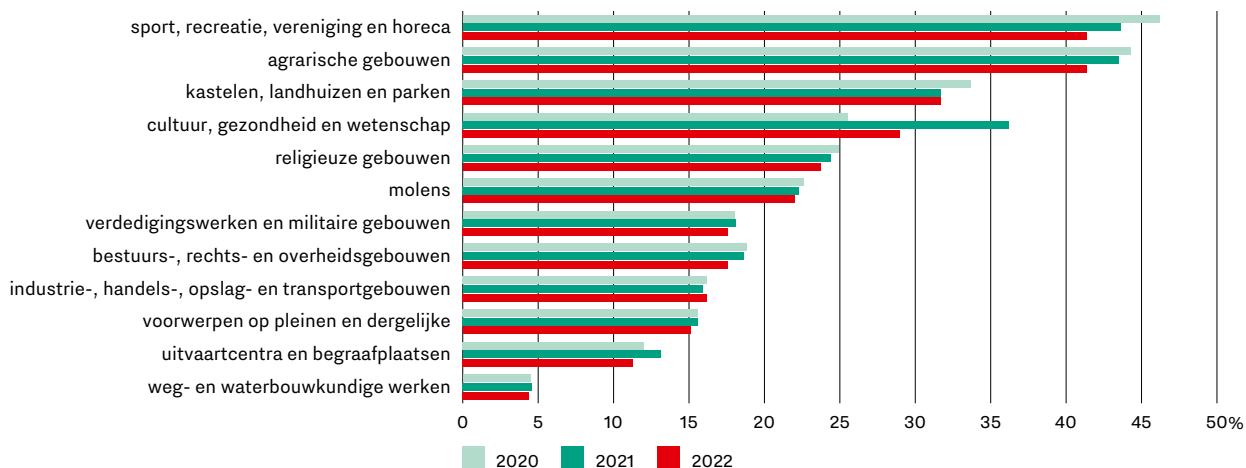
In het kader van het Klimaatakkoord is een 'Routekaart verduurzaming monumenten' opgesteld. Vanwege hun bijzondere status zijn monumenten – nu nog – vrijgesteld van het Energie Prestatie Advies-label en is de doelstelling ten aanzien van de reductie van de CO₂-uitstoot iets minder ambitieus dan voor regulier vastgoed. Monumenten dienen in 2030 als groep 40% reductie te laten zien ten opzichte van de uitstoot anno 1990. In de praktijk wordt uitgegaan van de uitstoot van 2018, die per saldo ongeveer gelijk is aan die in 1990. In 2040 moet ten opzichte daarvan een reductie van 60% worden behaald.²

Totaalverbruik van de Utrechtse niet-woonhuis rijksmonumenten

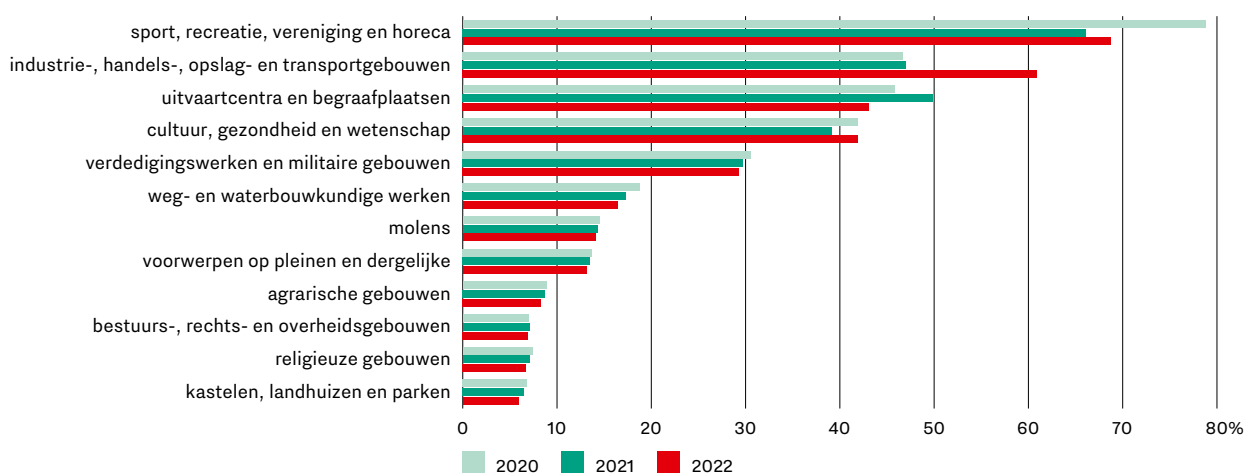
De beoogde daling van het energieverbruik is weliswaar ingezet, maar nog zeer bescheiden. Het gasverbruik daalde over alle categorieën samen met ongeveer 5,1% sinds 2018. Het elektraverbruik in kWh nam in dezelfde periode af met 5,3%.

De categorieën Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen, Religieuze gebouwen en Industrie-, handels- opslag- en transportgebouwen hebben het hoogste energieverbruik van alle categorieën niet-woonhuis rijksmonumenten in Utrecht. Zowel het totale gas- als het totale elektraverbruik is in deze categorieën relatief hoog. Dit hangt samen met het gemiddeld grote volume van de gebouwen: veel vloeroppervlak, vaak in combinatie met hoge ruimten.

Het energieverbruik ontwikkelt zich ongunstig in de categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap (13,4% groei van het elektraverbruik; gasverbruik stabiel). In de categorie Sport, recreatie, verenigingen en horeca worden de grootste energiebesparingen geboekt: hier ging het elektraverbruik met ruim 10% omlaag en het

Figuur 0.19: Elektraverbruik per m² per erfgoedcategorie 2020-2022

Figuur 0.20: Gasverbruik per m² per erfgoedcategorie 2020-2022

gasverbruik met bijna 13%. Omdat deze categorie een laag verbruik heeft ten opzichte van andere categorieën, zet dit echter weinig zoden aan de dijk. In die zin hebben de prestaties in de categorie Kastelen, landgoederen en parken meer impact. Hier boekt men flinke besparingen op zowel elektra (bijna 6%) als op gas (13,5%). De absolute grootverbruiker, de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen, behaalt op elektra een reductie van ruim 6%, maar hier daalt het gasverbruik nog maar met 1,1%.

Verbruik per m² van de Utrechtse niet-woonhuis rijksmonumenten

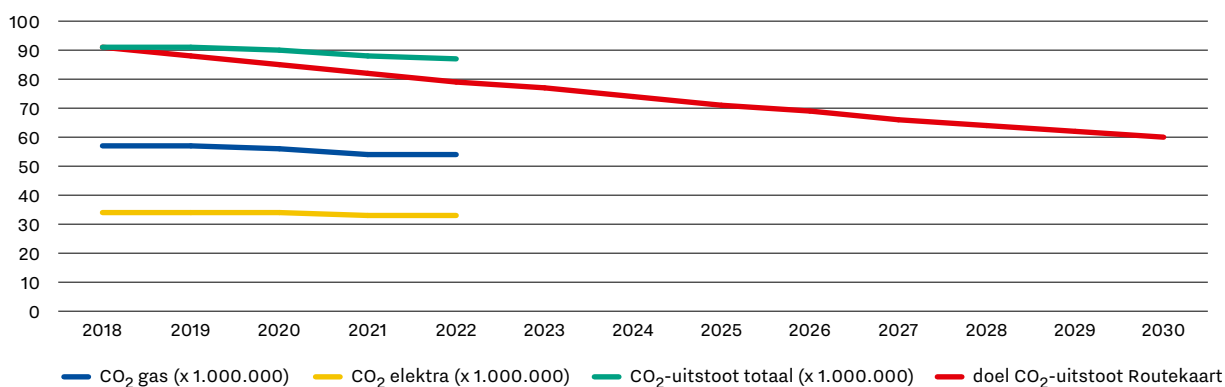
De Erfgoedmonitor geeft niet alleen inzicht in het totale energieverbruik per categorie maar ook in het verbruik per m² per categorie. Dat geeft een heel ander beeld.

De categorie Sport, recreatie, verenigingen en horeca spant de kroon wat betreft het verbruik per m² van zowel gas als elektra. Dit is vermoedelijk te verklaren doordat daar de installatieruimtes vaak in aparte objecten met een relatief klein oppervlak zijn ondergebracht, waardoor het verbruik per m² hoog uitvalt. Dit vertekent het beeld.

Positief is wel dat de trend in deze categorie dalend is. Dat laatste geldt niet voor de Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen, de nummer 2 topscoorder wat betreft het gasverbruik. Daar was het verbruik per m² in 2020 en 2021 rond 47 m³, maar is het in 2022 gestegen tot bijna 61 m³. Ook in de categorieën Cultuur, gezondheid en wetenschap en Uitvaartcentra en begraafplaatsen is het gasverbruik hoog.

CO₂-uitstoot van de Utrechtse niet-woonhuis rijksmonumenten

Het meten van gas- en elektraverbruik is de eerste stap om de CO₂-emissie te kunnen bepalen. Dat is een belangrijke parameter in het kader van het Klimaatakkoord. In het kader van de Erfgoedmonitor wordt het energieverbruik opgevraagd van monumentale objecten die qua gebruik en omvang vergelijkbaar zijn. Dit maakt het onderling vergelijken van objecten per categorie mogelijk. Het gas- en elektraverbruik wordt vervolgens omgerekend naar de CO₂-uitstoot. Er is sprake van 5% daling van de CO₂-uitstoot sinds 2018. Dat komt voor een deel door de afname van het energieverbruik. Voor een ander deel is dit te danken aan

Figuur 0.21: Ontwikkeling CO₂ uitstoot x 1.000.000 kg van de niet-woonhuis rijksmonumenten in de periode 2018-2022 in relatie met de gewenste trend tot en met 2030

de verandering in de energiemix, met meer groen gas en meer elektriciteit afkomstig uit duurzame bronnen zoals wind en zon.³

Utrecht loopt hiermee iets achter op de landelijke trend: alle provincies samen halen een reductie van 5,7% van de CO₂-uitstoot van de niet-woonhuis rijksmonumenten. Zorgelijker is de grote achterstand op de 13,5% reductie die nu al gehaald zou moeten zijn om de doelstellingen van het Klimaatakkoord en de routekaart waar te kunnen maken. De komende jaren is daarom een veel sterkere reductie nodig dan tot nu toe is gerealiseerd.

Vanuit het oogpunt van energiebesparing en de noodzakelijke reductie van de CO₂-emissie zit het meeste handelingsperspectief in die categorieën niet-woonhuis rijksmonumenten waar sprake is van een hoog totaalverbruik en/of een hoog verbruik per m² bij een grote gemiddelde oppervlakte per object. Daar

kunnen significante besparingen behaald worden bij een behapbaar aantal objecten, die bovendien voor een deel in eigendom zijn van overheden of (semi) publieke instanties zoals onderwijsinstellingen. Dat geldt vooral voor de categorieën Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen, Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen en Religieuze gebouwen.

- 1 Rapportage financiering grote restauraties provincie Utrecht (Hylkema Erfgoed i.o.v. de provincie Utrecht, 1/12/ 2022). Voor de jaren 2023-2025 is het subsidiebudget verhoogd, waardoor dit probleem zich minder vaak zal voordoen.
- 2 Voor meer informatie over de Routekaart zie <https://www.duurzaamerfgoed.nl/>
- 3 De omrekenfactor voor gas bleef de afgelopen jaren redelijk stabiel. Die voor elektra verandert als gevolg van het groeiende aandeel groene energie. De CO₂-emissie per eenheid elektra neemt hierdoor naar verwachting steeds verder af. Dat laatste is nu al zichtbaar in de Erfgoedmonitor.

Inleiding

De provincie Utrecht telt 5.853 rijksmonumenten. Ongeveer 40% daarvan betreft woonhuizen. De overige 60% bestaat uit een bonte mengeling van andersoortige gebouwen en bouwsels: molens en boerderijen, kerken en kloosters, fabrieken en winkelpanden, herdenktekens en grenspalen, kastelen en landgoederen, forten en sluizen. Al die bijzondere rijksmonumenten maken de Utrechtse geschiedenis zichtbaar en tastbaar voor iedereen.

Monumenten voegen waarde toe aan een omgeving en een gemeenschap. Ze hebben gebruikswaarde voor de mensen die erin wonen, werken of verblijven. Hun cultuurhistorische waarde voedt en vormt de lokale identiteit en het historisch besef. De esthetische waarde draagt bij aan de aantrekkelijkheid van een dorp of stad. Ze vertegenwoordigen een sociale waarde omdat monumenten bijdragen aan de leefbaarheid, mede doordat ze respect afdwingen voor de (gebouwde) omgeving en bevorderlijk zijn voor een zorgvuldige omgang daarmee. De economische waarde ten slotte, ligt in het feit dat monumenten toeristen aantrekken en bijdragen aan een aantrekkelijk woon- en vestigingsklimaat.

De provincie steunt daarom de restauratie en herbesteding van niet-woonhuis rijksmonumenten. Zo zorgen we dat dit erfgoed behouden blijft voor toekomstige generaties. Dat doen we vanuit een circulair perspectief van waardebehoud en waardecreatie, waarbij naast duurzaamheid ook de maatschappelijke functie van een monument van belang is. Om die reden verlenen we vanuit het Fonds Erfgoedparels bij restauratie 10% extra subsidie in geval van een sociaal-maatschappelijke herbesteding en nog eens 10% extra als er duurzaamheidsmaatregelen worden toegepast.

Een belangrijke randvoorwaarde voor effectief monumentenbeleid is de beschikbaarheid van betrouwbare en actuele informatie over de staat waarin onze rijksmonumenten verkeren. Daarvoor dient de Erfgoedmonitor. In het kader van de Erfgoedmonitor wordt ieder jaar de staat van onderhoud van 25% van de totale hoeveelheid niet-woonhuis rijksmonumenten opnieuw onder de loep genomen. Ook de mate van

leegstand, de aard van het gebruik en (sinds kort) het energieverbruik worden gemonitord. Elke vier jaar rapporteren we over het aldus verkregen geactualiseerde beeld. De archeologische rijksmonumenten blijven in dit rapport, anders dan in 2018, buiten beschouwing. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft, in het kader van het programma Instandhouding van Archeologische Rijksmonumenten (2018-2021), ook onderzoek laten verrichten naar de staat en eventuele degradatie van de archeologische rijksmonumenten. Hiertoe is met het project Monitor Archeologische Rijksmonumenten een nulmeting uitgevoerd volgens een door de Rijksdienst ontwikkelde manier. De resultaten van genoemde monitor zijn momenteel nog niet beschikbaar voor ons. Wij streven ernaar om in overleg met het Rijk de resultaten van beide monitors naast elkaar te leggen. Wij zullen dan over deze vergelijking rapporteren in een aanvulling op dit rapport.

Deze publicatie is de derde vierjaarlijkse rapportage van de Utrechtse Erfgoedmonitor.

In hoofdstuk 1 wordt werkwijze uitgelegd. Hoofdstuk 2 gaat kort in op het door de provincie Utrecht gevoerde monumentenbeleid. De hoofdstukken 3 tot en met 14 beschrijven de uitkomsten van de monitor per categorie niet-woonhuis rijksmonumenten. Over iedere categorie wordt vermeld:

- het actuele aantal en aandeel objecten in goede, redelijke, matige of slechte staat van onderhoud, afgezet tegen het beeld van de metingen uit 2014 en 2018;
- hoeveel geld er naar schatting nodig is voor de onderhoudsopgave (het stabiel houden van de staat van de objecten die er nu goed of redelijk bijstaan) en voor de restauratieopgave (het in redelijke staat krijgen van de objecten die er nu matig of slecht bijstaan);
- hoe de mate van leegstand en herbesteding zich ontwikkelt;
- hoe het energieverbruik zich ontwikkelt.

Hoofdstuk 15 geeft een vooruitblik naar de te verwachten ontwikkelingen in de komende jaren. Hoofdstuk 16 bevat, in aansluiting op al het voorgaande, enkele aanbevelingen voor nieuw beleid.

1

Boerderij Lekdijk te Everdingen

Oranjerie Zuylestein te Leersum

Verantwoording

Verantwoording

Doel en reikwijdte

De Erfgoedmonitor heeft als doel om het monumentenbeleid beter te kunnen onderbouwen en om meer inzicht te verkrijgen in de effecten van dat beleid. De Erfgoedmonitor is een landelijk onderzoek. In 2016 spraken het Interprovinciaal Overleg (IPO) en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) af om de niet-woonhuis rijksmonumenten per provincie structureel te gaan monitoren op de aspecten staat van onderhoud, leegstand en herbestemming. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de methode die Fenicks BV voor en met de provincie Utrecht ontwikkelde. Sinds enkele jaren wordt met het oog op de klimaatdoelstellingen ook het energieverbruik gemonitord.

De Erfgoedmonitor sluit woonhuizen uit omdat de provincies op dat gebied geen taak hebben. Vertrekpunt van de monitor is het Rijksmonumenten-

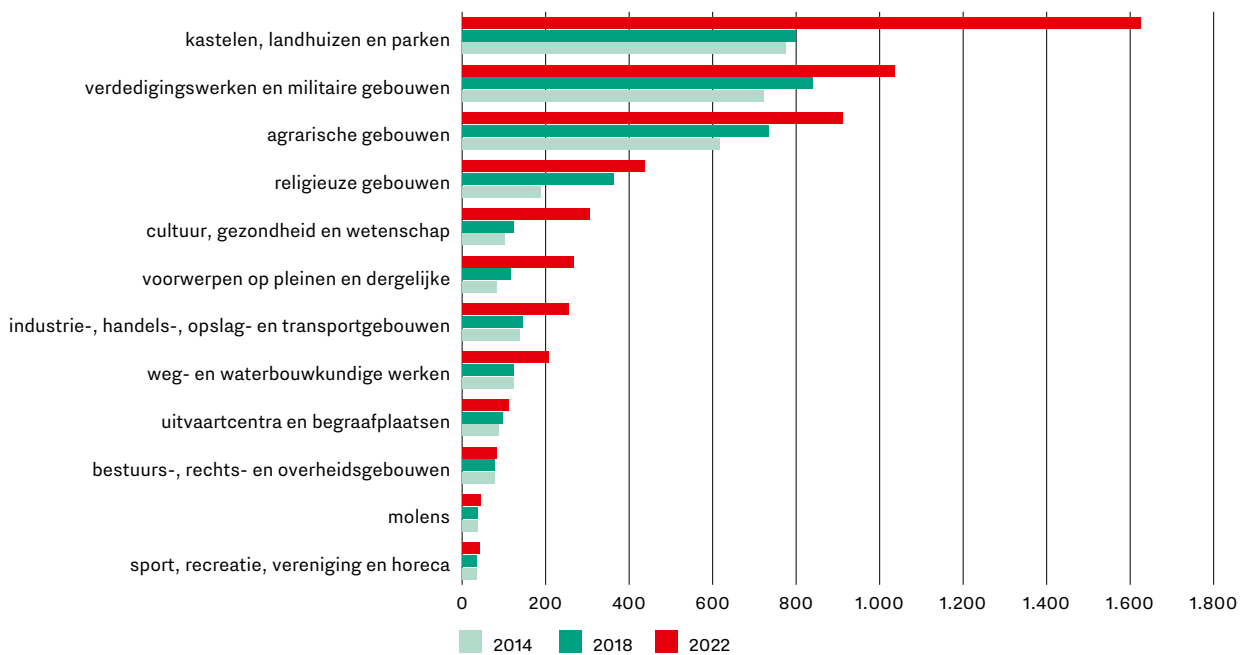
register van de RCE. Dit telt voor de provincie Utrecht momenteel 3.456 nummers die betrekking hebben op niet-woonhuizen. De in de monitor opgenomen monumentnummers zijn voor het overgrote deel gebouwde rijksmonumenten. Voor een klein deel gaat het om groene rijksmonumenten en om interieurelementen.

Op enkele punten is afgeweken van het Rijksmonumentenregister:

- In het register van de RCE is bij boerderijen soms als oorspronkelijke functie *woonhuis* in plaats van *boerderij* geregistreerd. Deze objecten zijn wel meegenomen in de monitor.
- De RCE-categorie Boerderijen, molens en bedrijven is gesplitst in een categorie Agrarische gebouwen, een categorie Molens en een categorie Industrie-, handels- opslag- en transportgebouwen. Zo zorgen we dat het rapport een goed beeld geeft van het agrarisch

Bruinenburgersluis te Woudenberg

Figuur 1.1: Het aantal gemonitorde objecten per categorie, 2014, 2018 en 2022

erfgoed, dat in Utrecht een van de grootste categorieën is. Bovendien wordt zo voorkomen dat de molens, die over het algemeen kostbaar zijn om te onderhouden en restaureren, het beeld van de restauratie- en onderhoudsopgave in de brede RCE-categorie vertekenen.

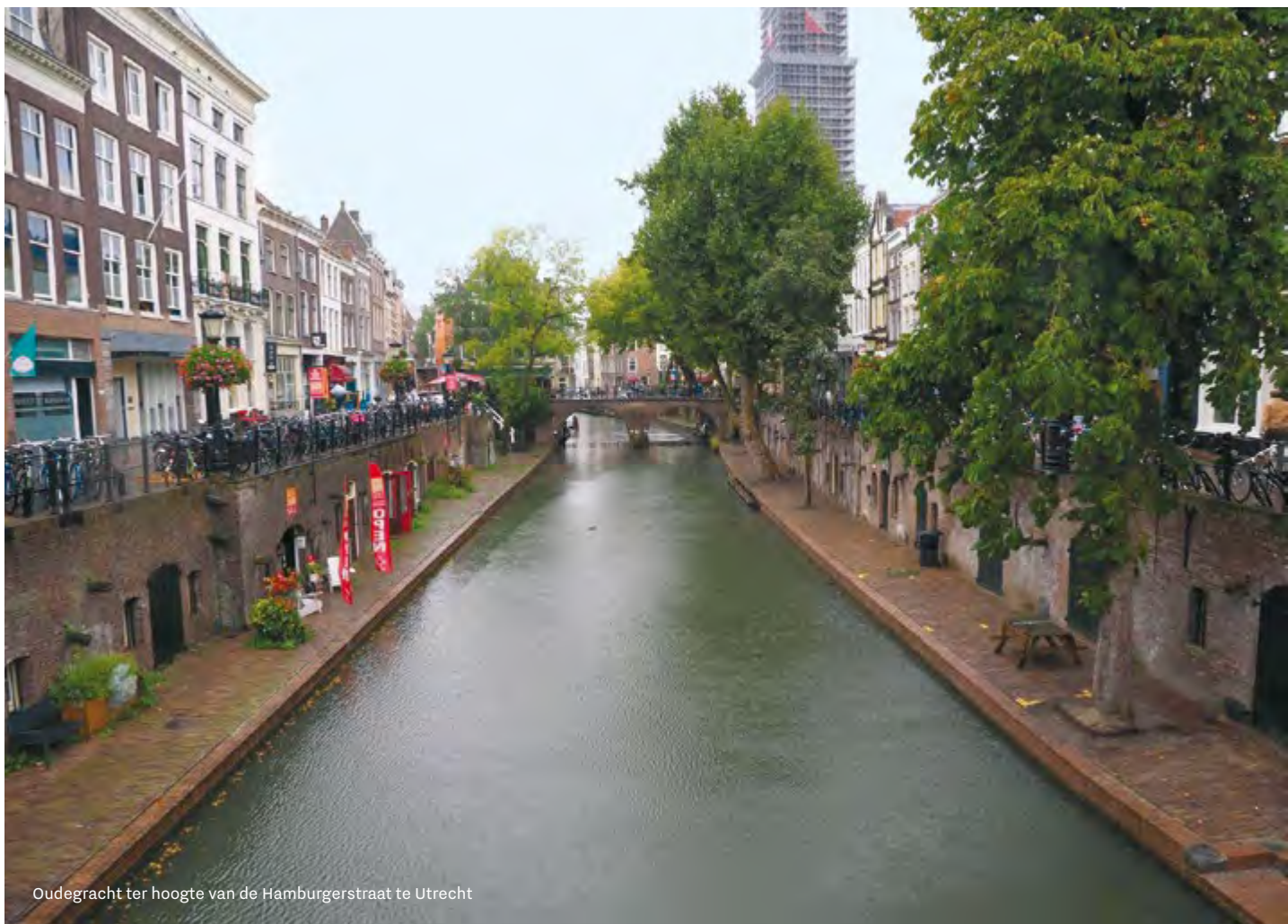
- In het RCE-register kan één monumentnummer een groot aantal objecten bevatten, die op de te monitoren aspecten heel verschillend kunnen scoren en daardoor het beeld kunnen vertroebelen. Daarom is ervoor gekozen om zoveel mogelijk op objectniveau te rapporteren. Sinds de start van de Utrechtse Erfgoedmonitor in 2014 is het onderzoek op deze manier steeds verder verfijnd. Inmiddels zijn alle niet-woonhuis rijksmonumenten op objectniveau administratief in beeld. Van 716 objecten zijn nog geen foto's beschikbaar. Fenicks maakt foto's vanaf de openbare weg en sommige objecten zijn op die manier niet zichtbaar, bijvoorbeeld omdat ze zich op een niet publiek toegankelijk landgoed bevinden of omdat ze als interieurdeel inpandig zijn.

Veranderingen ten opzichte van de eerdere metingen
Sinds de nulmeting in 2014 is er veel veranderd in de wijze van monitoren. De categorie-indeling is deels veranderd, mede als gevolg van aanpassingen door de RCE. Zo is er een nieuwe categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen aangemaakt, waarin veel objecten zijn opgenomen die voorheen in de categorie Losse objecten vielen. Die laatste categorie is nu hernoemd tot Voorwerpen op pleinen en dergelijke. Ook de categorieën Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen en Cultuur, gezondheid en wetenschap zijn nieuw. De betreffende objecten zaten in de vorige rapporten vooral in de categorieën Openbare gebouwen respectievelijk Liefdadige instellingen. Ook zijn er, zoals hierboven al vermeld, veel objecten aan de monitor toegevoegd. Deze editie van de monitor

rapporteert over in totaal 5.085 afzonderlijke objecten. In 2014 waren het er ruim 3.000 en in 2018 zo'n 3.900. De toegevoegde objecten maken in veel gevallen deel uit van een monumentnummer dat uit meerdere objecten bestaat en waarover nu op objectniveau wordt gerapporteerd. Deels komt de groei van het aantal objecten doordat de provincie door de vorming van de gemeente Vijfheerenlanden groter is geworden. Deze gemeentelijke herindeling leverde bijna 300 nieuwe objecten op. Daarnaast zijn er objecten die voorheen als woonhuis werden gekwalificeerd en nu als niet-woonhuis zijn gelabeld. Hofjeswoningen bijvoorbeeld zijn aan de categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap toegevoegd. Ten slotte zijn 158 rijksmonumentale niet-woonhuis objecten toegevoegd die sinds 2018 als rijksmonument zijn aangewezen en zijn er 5 objecten verwijderd uit de Erfgoedmonitor omdat ze niet langer in het monumentenregister zijn opgenomen.

Van 716 objecten, zo'n 14% van het totaal, kon de staat van onderhoud niet worden vastgesteld omdat daarvan geen foto's konden worden gemaakt. Dit betreft voor vooral groene en interieurelementen. Positief is dat dit keer alle eigenaren bereid waren om mee te werken. In 2018 konden enkele objecten niet worden beoordeeld omdat de eigenaar daarvoor geen toestemming gaf.

Al deze wijzigingen maakten het moeilijk om in deze rapportage een reële vergelijking te maken met de uitkomsten zoals ze in de rapporten over de Erfgoedmonitor van 2014 en 2018 zijn weergegeven. Daarom is besloten om in het voorliggende rapport de objecten waarover eerder is gerapporteerd met terugwerkende kracht in te delen volgens de nu geldende categorie-indeling. Op die manier is het mogelijk om een goede

Oudegracht ter hoogte van de Hamburgerstraat te Utrecht

vergelijking te maken met eerdere jaren en te laten zien hoe het Utrechtse erfgoed zich in de laatste acht jaar ontwikkeld heeft. Dit betekent wel dat de eerder verschenen rapporten over 2014 en 2018 niet te vergelijken zijn met dit rapport over de uitkomsten van 2022.

Gegevens per gebouwd object

Van ieder niet-woonhuis rijksmonument worden door Fenicks BV de volgende gegevens opgenomen:

- Adresgegevens en beschrijving van het monument en de categorie waartoe het behoort.
- Fysieke kenmerken, zoals oppervlakte, volume, ruimtelijke ligging, bestemmingsplannen en (voor zover te achterhalen) een eventuele verlening van een sloopvergunning.
- De staat van onderhoud, uitgedrukt in de kwalificaties goed, redelijk, matig en slecht. De Erfgoedmonitor rapporteert hierover op hoofdlijnen. Bij objecten die (overwegend) in goede of redelijke staat verkeren, is sprake van een onderhoudsbehoefte. Bij monumenten die (overwegend) in matige of slechte staat spreken we van een restauratiebehoefte.
- De onderhouds- en de restauratieopgave in euro's voor de komende drie jaar. De onderhoudsopgave is het bedrag dat nodig is om objecten die in goede en redelijke staat zijn zodanig te onderhouden dat ze die staat behouden. De restauratieopgave drukt uit wat de geschatte kosten zijn om objecten die in matige tot slechte staat verkeren zodanig te herstellen dat ze minstens in redelijke staat komen.⁴ De ramingen gaan uit van een sobere en doelmatige aanpak en moeten dan ook als minimumbedragen worden beschouwd.
- Of er sprake is van leegstand. Dit wordt doorlopend bijgehouden via controle van gegevens uit administratieve bestanden. Deze worden periodiek gecontroleerd door veldtoetsen. Omdat leegstand funest is voor de staat van monumenten, is actuele informatie hierover van groot belang. Op objecten zoals grenspalen, gedenktekens en bruggen, is leegstand niet van toepassing. Ook op objecten die niet goed bruikbaar zijn, bijvoorbeeld omdat ze nauwelijks bruikbaar vloeroppervlak bevatten, wordt leegstand niet van toepassing geacht.
- (De aard van) de huidige functie. Dit is een momentopname ten tijde van de vierjaarlijkse rapportage en wordt beoordeeld op basis van een combinatie van fysiek bezoek en informatie uit openbare registers.

Wanneer het huidige gebruik anders is dan de functie waarvoor het monument is gebouwd, is er sprake van herbestemming. Overigens sluit herbestemming leegstand niet uit. Een kerk die is afgestoten, vervolgens is ingericht op een woonfunctie en nu leegstaat, geldt als herbestemd én leegstaand.

- Het eventuele subsidiebedrag dat via subsidie-regelingen aan de eigenaar of beheerder is verleend voor de instandhouding van het object.
- Het energieverbruik. Voor de periode 2018-2020 zijn er alleen cijfers over het totaal verbruik beschikbaar. Sinds 2020 is het jaarverbruik van gas en elektra per categorie in kaart gebracht. Hiervoor wordt het gas- en elektraverbruik van rijksmonumenten opgehaald, waarbij gegevens van gebouwen die vergelijkbaar zijn qua gebruiksfunctie, ligging en de omvang worden gecombineerd om per erfgoedcategorie te komen tot een benchmark voor een specifiek type object. Op basis daarvan wordt het verbruik per categorie berekend. De op die manier verkregen verbruiksgegevens worden vervolgens omgerekend⁵ naar de CO₂-emissie van de niet-woonhuis rijksmonumenten.

De administratieve data over leegstand, herbestemming en energieverbruik worden ieder jaar voor alle objecten geactualiseerd. Daarnaast worden elk jaar van circa 25% van de rijksmonumenten nieuwe fotobeelden gemaakt op basis waarvan de staat van onderhoud opnieuw wordt beoordeeld en een inschatting wordt gemaakt van de actuele onderhouds- en restauratieopgave per categorie.⁶ Op deze manier levert de Erfgoedmonitor iedere vier jaar een geactualiseerd beeld op van de staat en het gebruik van vrijwel het volledige bestand niet-woonhuis rijksmonumenten.

Deze rapportage zoomt in op de gegevens die voor het provinciale beleid van belang zijn:

- de staat van onderhoud;
 - de geschatte omvang van de onderhouds- en restauratieopgave voor de komende 3 jaar;
 - de mate van leegstand;
 - de mate van herbestemming;
 - het energieverbruik.
- 4 Het gebruikte rekenmodel gaat uit van kengetallen, die worden gerelateerd aan het type monument, de omvang van het monument en de staat ervan. In formulevorm: Monumenttype x Omvang x Staat x Kengetal = Inschatting kosten voor de komende 3 jaar. Het rekenmodel wordt steeds gecontroleerd en bijgesteld.
 - 5 Voor gas worden cijfers gebruikt van de Rijksdienst voor Ondernemend Nederland (RVO), zie https://www.rvo.nl/sites/default/files/2020/05/vaststelling-standaard-co2-ef-aardgas-jaar-nationale-monitoring-2020-en-ets-2020-def_0.pdf. Voor elektra worden gegevens en inzichten gebruikt uit de Klimaatmonitor van het rijk, zie <https://klimaatmonitor.databank.nl/>.
 - 6 Deze werkwijze betekent dat de gerapporteerde staat van onderhoud kan afwijken van de feitelijke staat. De melkfabriek in Bunschoten bijvoorbeeld, is 4 jaar geleden beoordeeld. Toen stond dit monument er nog slecht bij. Inmiddels is het volledig gerestaureerd.

2

Monumentenwachters aan het werk op locatie.

Het monumentenbeleid van de provincie Utrecht

Het monumentenbeleid van de provincie Utrecht

De provincie wil dat de Utrechtse (rijks)monumenten er zo goed bijstaan dat ze hun deel van het verhaal van Utrecht kunnen blijven vertellen. De focus ligt daarbij op de restauratie, verduurzaming en (her)bestemming van niet-woonhuis rijksmonumenten tot gebouwen met maatschappelijke functies. Daarin wil de provincie investeren vanuit een circulair perspectief van waardebehoud en waardecreatie. Daarvoor worden verschillende soorten beleidsinstrumenten ingezet.

Preventie en kwaliteitszorg

De provincie verleent structurele financiering aan de Monumentenwacht Utrecht, zodat deze organisatie zich kan inzetten voor preventie van verval en kwaliteitszorg bij restauraties. De monumentenwachters voeren bij aangesloten eigenaren periodieke inspecties uit en repareren dan zo mogelijk direct kleine gebreken, zodat die niet tot grote vervolgschades leiden.

De inspectierapporten van de Monumentenwacht leggen de basis voor planmatig onderhoud. Dat kan de restauratiecyclus van een monument aanzienlijk verlengen: objecten die normaliter eens per 30 tot 50 jaar restauratie nodig hebben, hoeven als ze planmatig worden onderhouden nog maar eens per 50 tot 80 jaar te worden gerestaureerd. Hierdoor kan met hetzelfde geld meer worden gedaan en blijven monumentale waarden beter behouden. Belangrijk is ook dat de inspectierapporten de eigenaar inzicht geven in de kwaliteit van het uitgevoerde onderhoud. In opdracht van de provincie Utrecht controleert de Monumentenwacht Utrecht ook de kwaliteit van de uitvoering van de restauratieprojecten die vanuit het Fonds Erfgoedparels (zie onder) worden gesubsidieerd. Dat gebeurt op drie momenten in het proces: voorafgaand aan de uitvoering, tijdens de uitvoering en kort voor de oplevering van het eindresultaat. Ook worden eventuele dilemma's en keuzes met de uitvoerders besproken en geeft de Monumentenwacht daarover zo nodig advies.

Monitoring

Om beleidskeuzes goed te kunnen onderbouwen en te kunnen vaststellen of het beleid daadwerkelijk effect heeft, laat de provincie structureel onderzoek doen naar de staat van onderhoud, het gebruik en het energieverbruik van niet-woonhuis rijksmonumenten. Deze Erfgoedmonitor is daarvan het resultaat.

Restauratiesubsidies

De provincie Utrecht heeft sinds 2014 ruim € 36 miljoen geïnvesteerd in 136 restauratieprojecten van niet-woonhuis rijksmonumenten die een urgente restauratiebehoefte en een hoge cultuurhistorische waarde hebben en waarvan het aantoonbaar is dat ze gebruikt zullen worden. Daartoe is in 2007 het Fonds Erfgoedparels ingesteld.

De regels van het Parelfonds zijn, dat de subsidiabele kosten op grond waarvan het subsidiebedrag wordt bepaald, minstens € 100.000 en hoogstens € 1 miljoen moeten bedragen. De provincie betaalt minimaal 40% en maximaal 60% procent van de subsidiabele restauratiekosten (in 2021 zelfs 70%).

Bij de subsidieverlening voor restauratie hebben aanvragen uit de categorie Kastelen, landhuizen en parken gedurende de jaren 2016-2019 prioriteit gehad. Dat heeft geleid tot een flinke reductie van de restauratiebehoefte in deze categorie. Niettemin blijft de behoefte voor de kastelen, landhuizen en parken de grootste van allemaal.

Erfgoedcategorie	Totaal verstrekte subsidies periode 2014-2022
Religieuze gebouwen	€ 17.198.929
Kastelen landhuizen en parken	€ 12.329.514
Industrie handel opslag en transportgebouwen	€ 1.962.231
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	€ 1.404.814
Cultuur gezondheid en wetenschap	€ 1.399.404
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	€ 1.163.672
Molens	€ 677.985
Agrarische gebouwen	€ 446.330
Weg- en waterbouwkundige werken	€ 342.407
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	€ 60.286
Sport recreatie vereniging en horeca	€ -
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	€ -
Totaal	€ 36.985.572

Figuur 2.1: Verdeling subsidies Erfgoedparels 2014-2022 over de categorieën

Aan eigenaren van kastelen, landhuizen en parken werden 60 subsidies verleend, voor een totaalbedrag van zo'n € 12,5 miljoen. Dat is een derde van het totaalbedrag aan subsidies dat in de periode 2014-2022 voor rijksmonumenten is uitgetrokken. Buiten het Parelfonds om, maar wel uit het provinciale erfgoedbudget, stelde de provincie Utrecht bovendien nog € 4 miljoen beschikbaar voor de restauratie van Paleis Soestdijk.

Eigenaren van religieuze gebouwen kwamen 38 keer in aanmerking voor een restauratiesubsidie uit het Fonds Erfgoedparels; samen kregen ze ruim € 17 miljoen toegekend. Dat komt neer op 46,5% van het totale subsidiebedrag. Buiten het Parelfonds om, maar wel uit het provinciale erfgoedbudget, stelde de provincie Utrecht bovendien € 4 miljoen extra beschikbaar voor de restauratie van de Domtoren, een van de Utrechtse iconen.

In de categorie Sport, recreatie, verenigingen en horeca werden geen subsidies verstrekt. Aan objecten in de overige categorieën werden in de periode 2014-2022 bedragen besteed variërend van zo'n € 60.000 tot een kleine € 2 miljoen per categorie.

In de aanloop naar de nominatie van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als Unesco Werelderfgoed investeerde de provincie bovendien ook het nodige in de restauratie van onderdelen van dit unieke erfgoedensemble uit de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen. Deze restauratiesubsidies zijn afkomstig uit het budget van het Programmateam Nieuwe Hollandse Waterlinie en blijven hier daarom buiten beschouwing.

Instandhoudingssubsidies voor molens

De rijksmonumentale molens in Utrecht zijn iconen van het agrarisch cultuurlandschap en belangrijk voor recreatie en toerisme. Molens zijn relatief kostbaar in onderhoud. Tegelijkertijd brengen ze te weinig geld op om de eigenaren in staat te stellen om al het benodigde onderhoud uit te voeren. Ook de instandhoudingssubsidies die het Rijk beschikbaar stelt, zijn niet toereikend. Daarom heeft de provincie Utrecht in het kader van het cultuur- en erfgoedprogramma 2020-2023 'Voor Jong en Altijd' een aanvullende subsidieregeling opgesteld voor de onderhoudskosten. Deze subsidieregeling is in 2022 met € 1 miljoen verruimd om de molenroeden te kunnen vervangen of verstevigen, nadat was gebleken dat molens in het hele land kampen met verzwakte en gevaarlijke constructies voor de bevestiging van de roeden.

Stimuleringsbeleid

Om eigenaren te stimuleren het herstel van hun monument aan te pakken en daarvoor subsidie aan te vragen, kunnen zij zich op kosten van de provincie laten adviseren door een deskundige partij.

Speciaal met het oog op de verduurzaming van kerken, reikt de provincie kerkbesturen instrumenten aan om hen daarin te ondersteunen en te begeleiden: een gratis stappenplan, een gesprek met een energiecoach met daarbij een quickscan of maatwerkscan en ten slotte, in de fase van daadwerkelijk kiezen, plannen en aanbesteden van maatregelen, begeleiding door een energiecoach.

Eigenaren die restauratiesubsidie aanvragen bij het Fonds Erfgoedparels, worden gestimuleerd om dit te combineren met een verduurzamings- en/of maatschappelijke herbestemmingsopgave door hen voor ieder van die additionele opgaven een extra 10% subsidie in het vooruitzicht te stellen. Zij krijgen een gratis energiescan door een deskundig bureau aangeboden.

Eigenaren van een al dan niet rijksmonumentaal object met een maatschappelijke functie kunnen voor advies over energiebesparing en verduurzaming terecht bij het Ontzorgingsprogramma Maatschappelijk Vastgoed. Eigenaren die vragen hebben op het gebied van het ontwikkelen van een niet-woonhuis rijksmonument ten behoeve van een maatschappelijke of commerciële functie, kunnen een beroep doen op het Erfgoed Expert Team. Dit is een multidisciplinaire denktank die meedenkt over complexe vraagstukken rond de ontwikkeling van erfgoed. Het team helpt eigenaren en ondernemers graag bij plannen op het gebied van duurzaamheid, bouw en restauratie, cultuurhistorie, natuur, financiën en hospitality en begeleidt daarin bij afstemming tussen overheden. Alle vergaarde kennis en best practices worden verzameld in een databank. Het Erfgoed Expert Team breidt het bestaande aanbod in de periode 2023-2024 uit met een Buitenplaatsen Intermediair. Hiermee speelt de provincie Utrecht in op de behoefte van eigenaren aan deskundigheid en procesondersteuning bij de ontwikkeling van duurzame economische dragers voor het behoud van de cultuurhistorische waarden van hun buitenplaats.

3

Boederij Eyckenstein te Breukelen

Agrarische gebouwen

Agrarische gebouwen

Het agrarisch erfgoed is met 912 objecten de derde erfgoedcategorie in de provincie Utrecht. Het betreft zeer uiteenlopende objecten. Voor een deel gaat het om grote gebouwen zoals boerderijwoningen en (wagen)schuren. Daarnaast komen in deze categorie veel kleinere objecten voor, zoals bakhuizen, pompen en hekwerken. Sinds 2014 hebben vier agrarische objecten subsidie uit het Parelfonds ontvangen voor restauratie. In totaal gaat het over een bedrag van € 446.330.

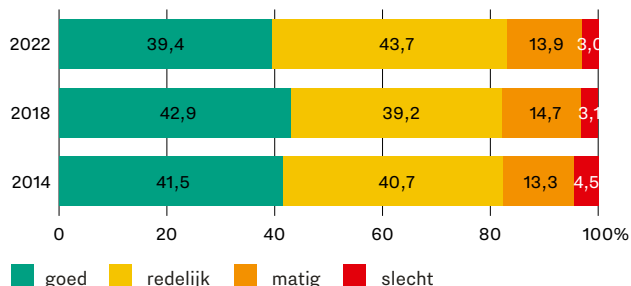
3.1. Staat van onderhoud en omvang van de onderhouds- en restauratieopgave

Van de in totaal 912 objecten die in de meest recente meting zijn opgenomen, kon van 842 de staat van onderhoud worden vastgesteld. Voor 70 objecten kon onvoldoende informatie worden verzameld of konden uit de beschikbare informatie geen eenduidige conclusies worden getrokken.

Van de beoordeelde objecten zijn er 332 in goede en 368 in redelijke staat. De kwalificatie matige staat is van toepassing op 117 objecten. Een klein deel staat er slecht bij; het betreft hier 25 objecten.

Zowel in 2014 als in 2018 stond 17,8% van de objecten in deze categorie er matig tot slecht bij. In 2022 geldt dat voor 16,9%. In die zin is het agrarisch erfgoed erop vooruitgegaan. Toch is de ontwikkeling niet eenduidig positief. Het aandeel van de objecten die in goede tot matige staat verkeren, bestaat in toenemende mate uit objecten in redelijke staat. Het aandeel objecten dat in goede staat verkeert, is in vergelijking met 2018 juist afgenomen: van 42,9% naar 39,4%.

Omdat het agrarisch erfgoed uit nogal uiteenlopende soorten en maten objecten bestaat, is het goed om iets verder in te zoomen op de staat van de hoofdgebouwen,

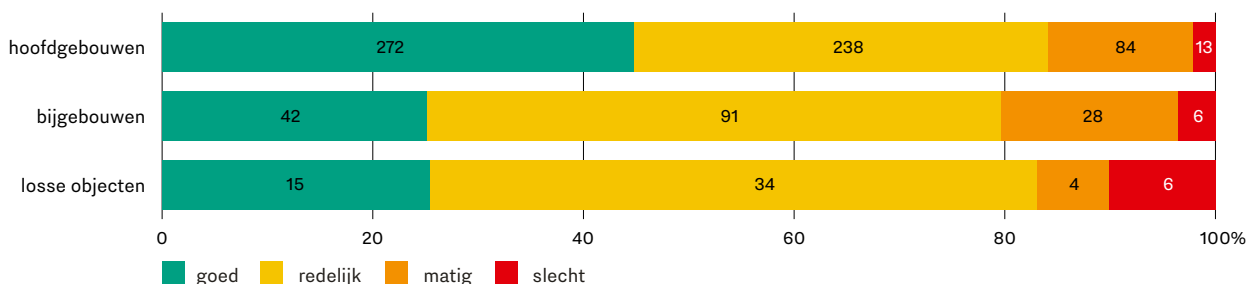

Figuur 3.1: Staat van onderhoud categorie Agrarische gebouwen 2014-2022

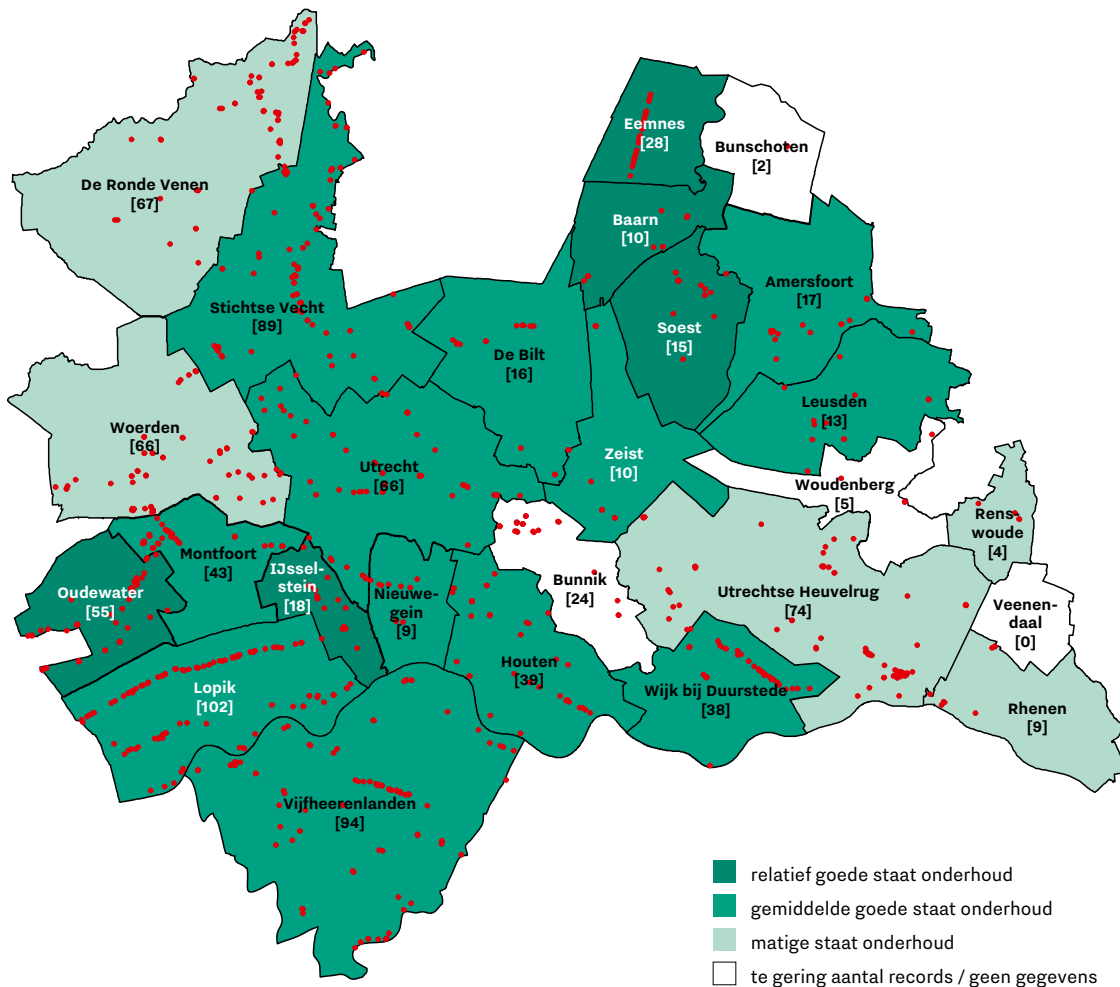
van de bijgebouwen en van de losse objecten, zoals hekwerken. Zoals figuur 3.2 laat zien en zoals te verwachten was, staan de hoofdgebouwen er aanzienlijk beter bij dan de rest. Vooral het aandeel dat in goede staat verkeert, is veel groter. Wat betreft de restauratiebehoefte ontlopen de subcategorieën elkaar niet veel. De bijgebouwen zijn er het slechtst aan toe: iets meer dan 20% verkeert in slechte tot matige staat.

De onderhoudsopgave (het bedrag om de objecten die in goede tot redelijke staat verkeren zo te houden) bedraagt voor de Agrarische gebouwen bijna € 24 miljoen. Om de objecten die in slechte tot matige staat zijn minstens in redelijke staat te krijgen, is ongeveer € 26,7 miljoen nodig. Per te restaureren object uit deze categorie komt de restauratieopgave uit op gemiddeld zo'n € 188.000.

Het agrarisch erfgoed is verspreid over de hele provincie. Vooral in Lopik, Vijfheerenlanden en Stichtse Vecht zijn veel objecten uit deze categorieën aanwezig. Ook in de steden komen ze voor: de stad Utrecht telt meer dan 60 objecten binnen de categorie Agrarische gebouwen. De agrarische objecten die onder gemiddeld scoren op de staat van onderhoud, zijn vooral te vinden in het noordwesten en zuidoosten.

Figuur 3.2: Staat van onderhoud Agrarische gebouwen per subcategorie 2022

Figuur 3.3: Spreiding van de opgave in de categorie Agrarische gebouwen over de gemeenten

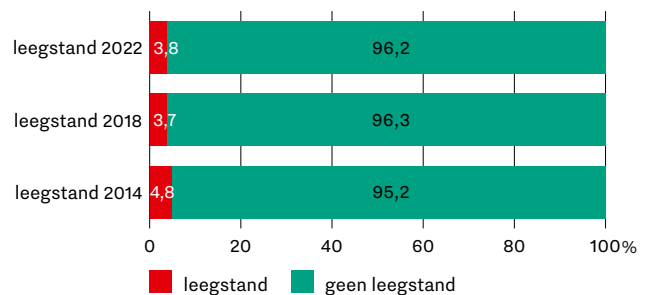
3.2. Mate van leegstand en herbestemming

Op 6,5% van de agrarische monumenten is leegstand niet van toepassing. Dit zijn objecten zoals hekken, maar ook gebouwtjes die te klein zijn om als gebruiksobject te kunnen dienen. Van de agrarische monumenten die wel bruikbaar zijn, staat 3,8% geheel of gedeeltelijk leeg. Dat is ongeveer gelijk aan 2018. In 2014 bedroeg de leegstand nog 4,8%.

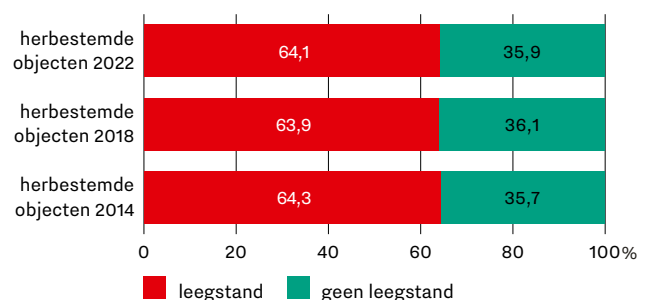
De hoofdgebouwen (boerenwoningen) kennen minder leegstand (3%) dan de bijgebouwen (6,4%).

Onder andere door de schaalvergroting in de landbouw heeft veel agrarisch erfgoed in de loop van de tijd al een andere functie gekregen. Dat geldt gedurende de hele periode vanaf 2014 tot nu voor ongeveer 64 % van alle objecten in deze categorie.

Ook wat betreft herbestemming scoren de hoofdgebouwen (69,2% herbestemd) beter dan de bijgebouwen (49,7% herbestemd).

Figuur 3.4: Leegstand categorie Agrarische gebouwen 2014-2022

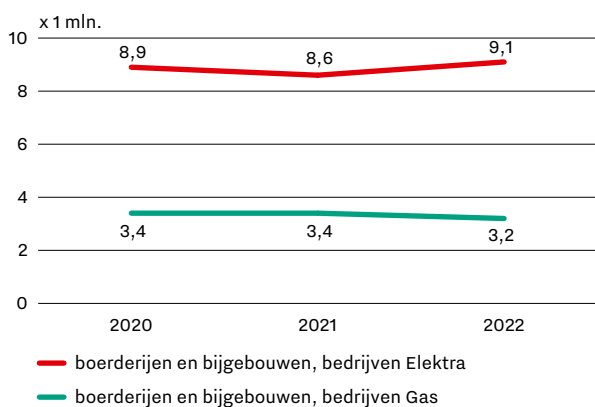
Figuur 3.5: Herbestemming categorie Agrarische gebouwen in 2014-2022

Boerderij Vinkenhoef te Amersfoort

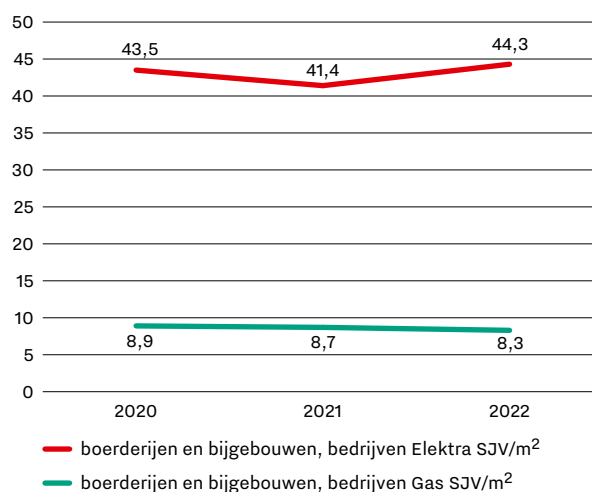
3.3. Energieverbruik

Het gasverbruik in de categorie Agrarische gebouwen loopt langzaam terug: in 2022 lag het verbruik 7% onder dat van 2020. Tegelijkertijd zien we ten opzichte van 2020 3% stijging in het elektriciteitsverbruik, terwijl er in 2021 nog sprake was van een kleine daling.

Figuur 3.6: Totalen energieverbruik categorie Agrarische gebouwen in 2020-2022

Ten opzichte van veel andere categorieën rijksmonumenten hebben de agrarische gebouwen een relatief hoog totaal verbruik van zowel gas als elektra. Kijkend naar het verbruik per m² ligt het elektriciteitsverbruik aanzienlijk hoger en het gasverbruik juist veel lager dan in de meeste andere categorieën.

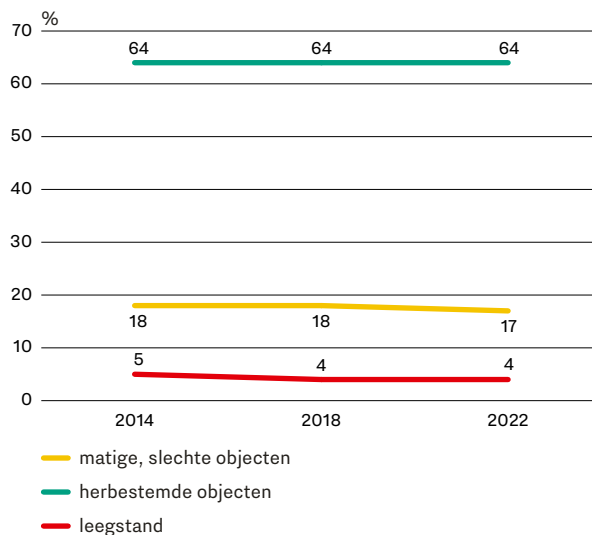

Figuur 3.7: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Agrarische gebouwen 2020-2022

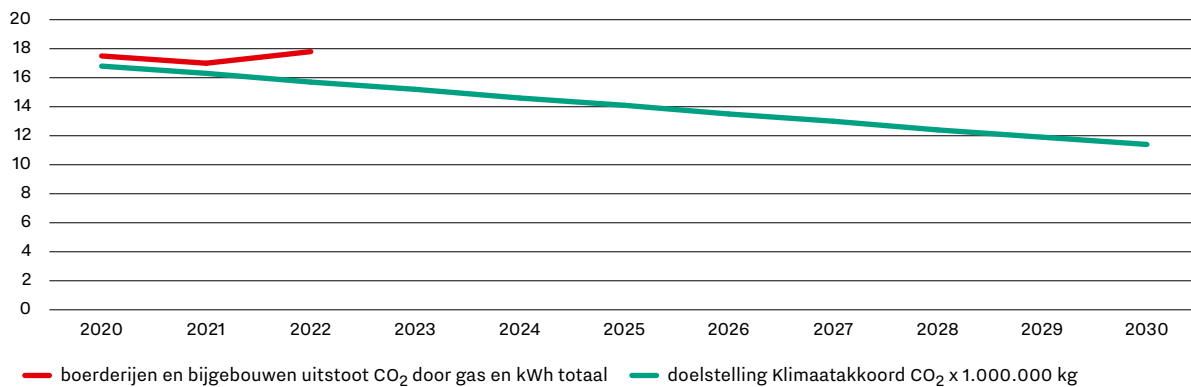
3.4. Samenvattend beeld

De restauratiebehoefte van de agrarische objecten ontwikkelt zich gunstig. Op het gebied van leegstand en herbestemming is de situatie stabiel.

De CO₂-uitstoot van de agrarische niet-woonhuis rijksmonumenten raakt steeds verder af van de trendlijn die met het oog op de klimaatdoelstelling gevolgd zou moeten worden.

Figuur 3.8: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbestemming in de categorie Agrarische gebouwen 2014-2022

Figuur 3.9: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Agrarische gebouwen 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

4

Gevangenis Wolvenplein te Utrecht

Brandweerkazerne te Rhenen

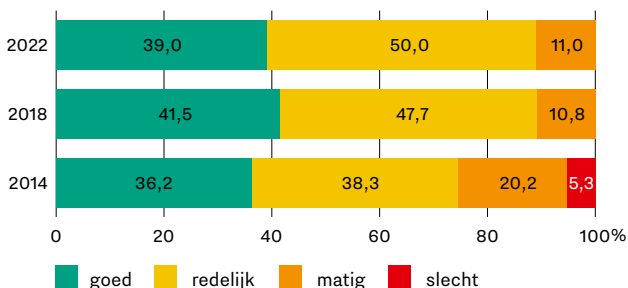
Bestuurs-, gerechts-, en overheidsgebouwen

Bestuurs-, gerechts-, en overheidsgebouwen

De categorie Bestuursgebouwen, gerechtsgebouwen en overheidsgebouwen omvat 83 zeer uiteenlopende soorten objecten. Het gaat veelal om gebouwen zoals (voormalige) raadshuizen, gemeenschapshuizen,

rechtbanken, gevangenissen en tolhuizen. Ook het terrein van het voormalige Kamp Amersfoort behoort tot deze categorie.

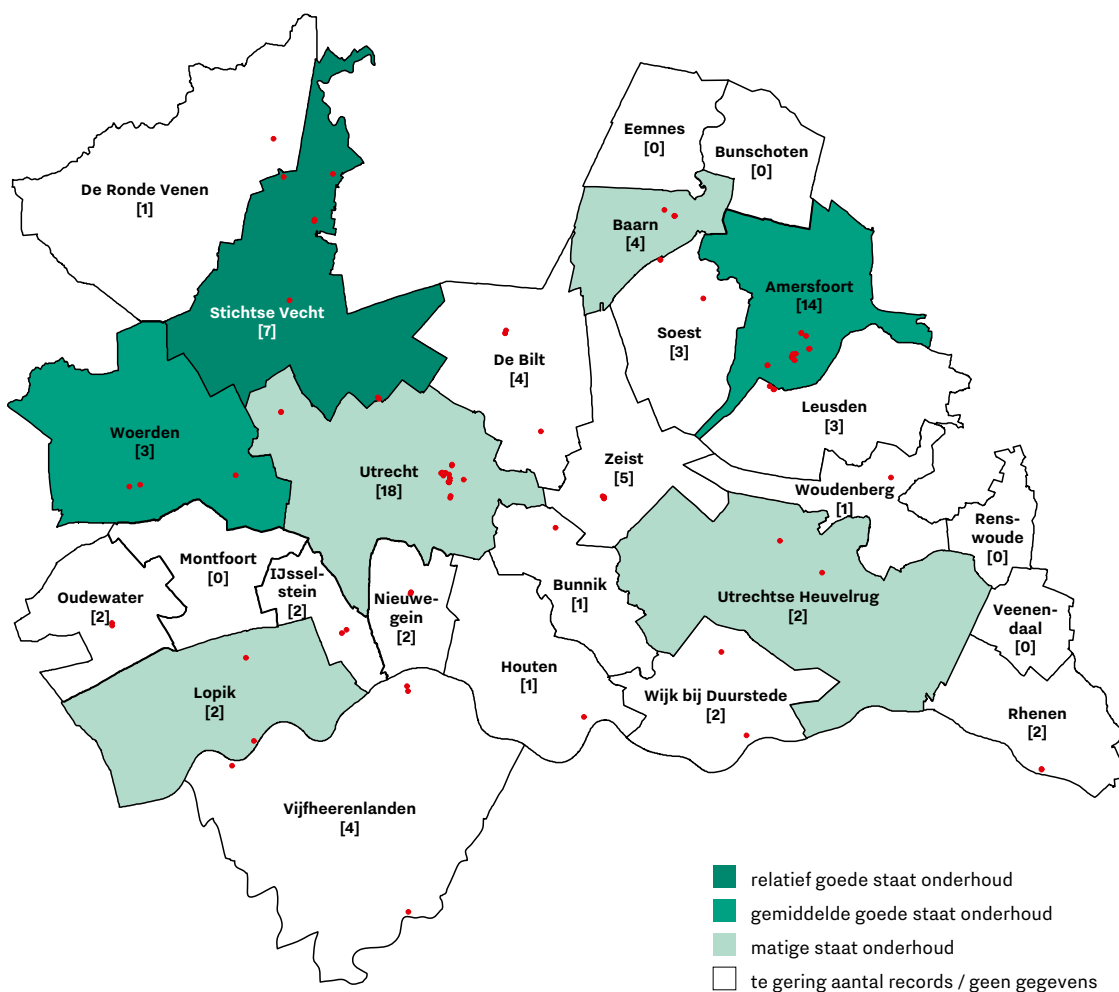
In de periode 2014-2022 betaalde de provincie Utrecht vanuit het Fonds Erfgoedparels mee aan de restauratie van 6 van deze objecten, voor een totaalbedrag van € 1.163.672.

Figuur 4.1: Staat van onderhoud categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen 2014-2022

4.1 Staat van onderhoud en omvang van de onderhouds- en restauratieopgave

Van de 83 objecten in deze categorie zijn er 82 beoordeeld op staat van onderhoud. Daarvan verkeren er 32 in goede staat. Nog eens 41 zijn er redelijk aan toe. Het aantal objecten dat restauratie nodig heeft, staat op 9. Deze zijn allemaal in matige staat. Geen enkel object in deze categorie verkeert in slechte staat.

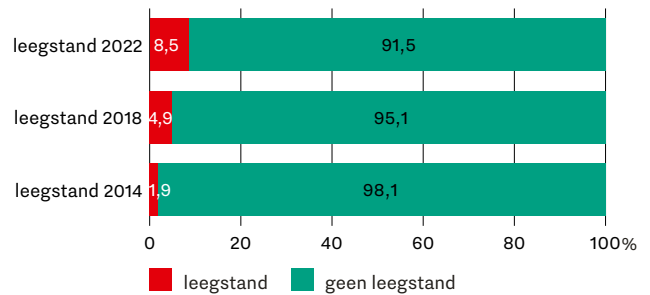
Figuur 4.2: Spreiding van de opgave in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen over de gemeenten

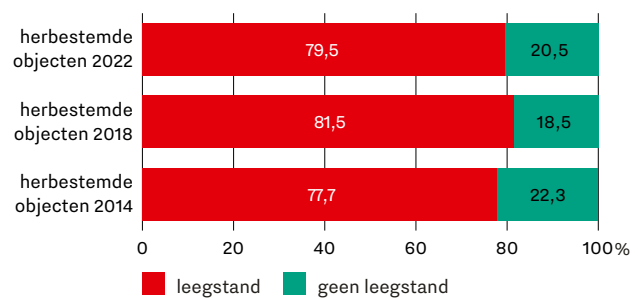
Polderhuis Lekdijk Oost te Jaarsveld

In vergelijking met de uitkomsten van de nulmeting in 2014 staat deze categorie er een stuk beter bij, maar ten opzichte van 2018 is er niet heel veel veranderd. Het aandeel objecten dat in slechte tot matige staat verkeert en dus restauratie behoeft, bedroeg in 2014 nog 25,5%. In 2018 was dat flink gezakt naar 10,8%. Nu staat het op 11%. Bij de objecten die alleen onderhoud nodig hebben, valt op dat het aandeel dat in goede staat verkeert sinds 2018 iets is gedaald (van 41,5% naar 39%), terwijl het aandeel dat in redelijke staat is steeg van 47,7% naar 50%.

Er is naar schatting € 29,2 miljoen nodig om de bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen die in goede en redelijke staat verkeren te onderhouden. Het bedrag dat nodig is om de objecten die in matige en slechte staat zijn in redelijke staat te krijgen, wordt geschat op € 22,6 miljoen. Dat laatste betekent een gemiddelde restauratieopgave van ruim € 2,5 miljoen per te restaureren object in deze categorie. Dit hoge bedrag hangt sterk samen met de omvang van de objecten: het gaat hier vooral om (zeer) grote gebouwen, zoals de voormalige gevangenis aan het Wolvenplein in Utrecht, die maar liefst 7.400 m² bruikbaar vloeroppervlak omvat. In sommige gevallen, zoals bij het oude gemeentehuis van Wijk bij Duurstede is het vooral de ernst van de gebreken die herstel kostbaar maakt.

Figuur 4.3: Leegstand categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen 2014-2022

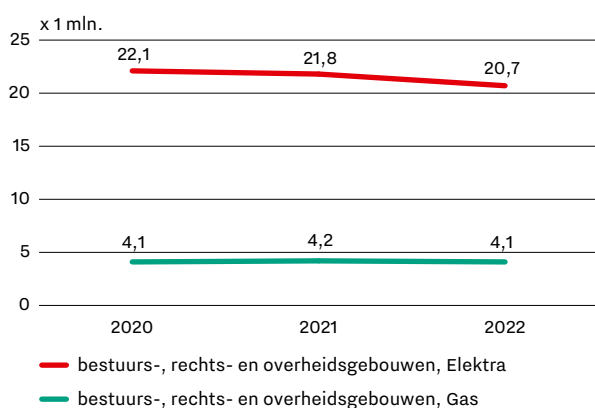
Figuur 4.4: Herbestemming categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen in 2014-2022

Veruit de meeste rijksmonumenten in deze categorie bevinden zich in Utrecht en Amersfoort. Vooral in de gemeente Utrecht heeft deze categorie aandacht nodig.

4.2. Mate van leegstand en herbestemming

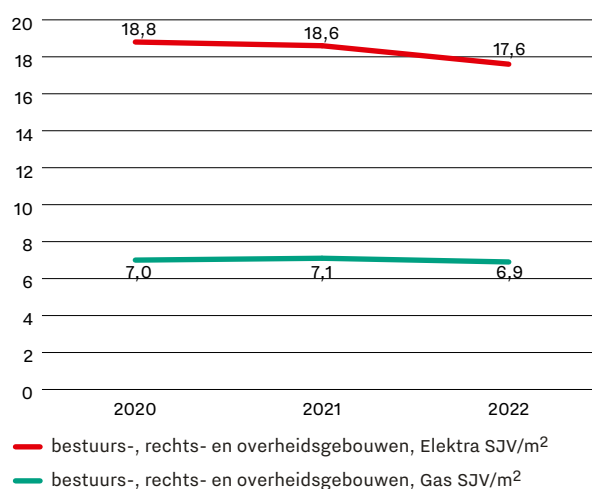
Leegstand is voor 14,5% van de objecten in deze categorie niet aan de orde. Daarbij gaat het bijvoorbeeld om

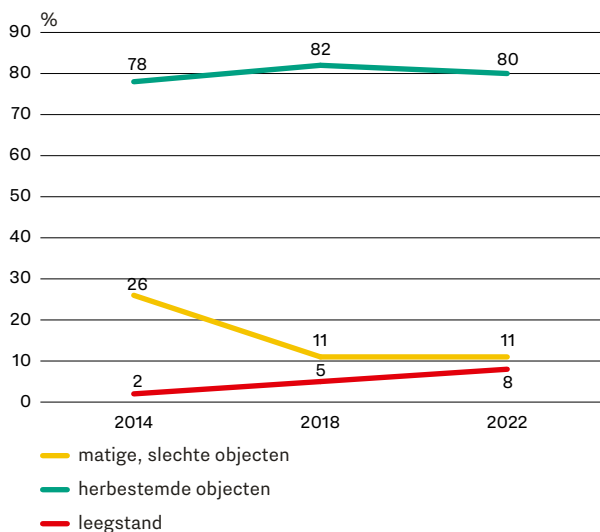
Figuur 4.5: Totalen energieverbruik categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen 2020-2022

onderdelen van een totaal complex, zoals een toegangshek, of om een bijzonder object zoals de schietbaan van Kamp Amersfoort.

Van de gebouwen die wel bruikbaar zijn, staat momenteel 8,5% leeg. In 2014 was dat nog maar 1,9% en in 2018 4,9%. Dit komt doordat drie leegstaande gebouwen in deze

Figuur 4.6: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen 2020-2022

Figuur 4.7: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbestemming categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen 2014-2022

categorie uit meerdere bouwkundige eenheden bestaan. Dat geeft, nu er over afzonderlijke objecten in plaats van over monumentnummers wordt gerapporteerd, een relatief hoog leegstandspercentage.

Als gevolg van ontwikkelingen zoals bestuurlijke herindelingen, opheffing van overheidsorganen en verhuizing van publieke voorzieningen naar nieuwbouw, zijn veel van de gebouwen in deze categorie in de

afgelopen decennia hun oorspronkelijke functie kwijtgeraakt. Dat is terug te zien in het hoge aandeel herbestemmingen: van de 83 monumenten dient momenteel 79,5% een ander dan het oorspronkelijke doel. Dit percentage fluctueert licht over de jaren.

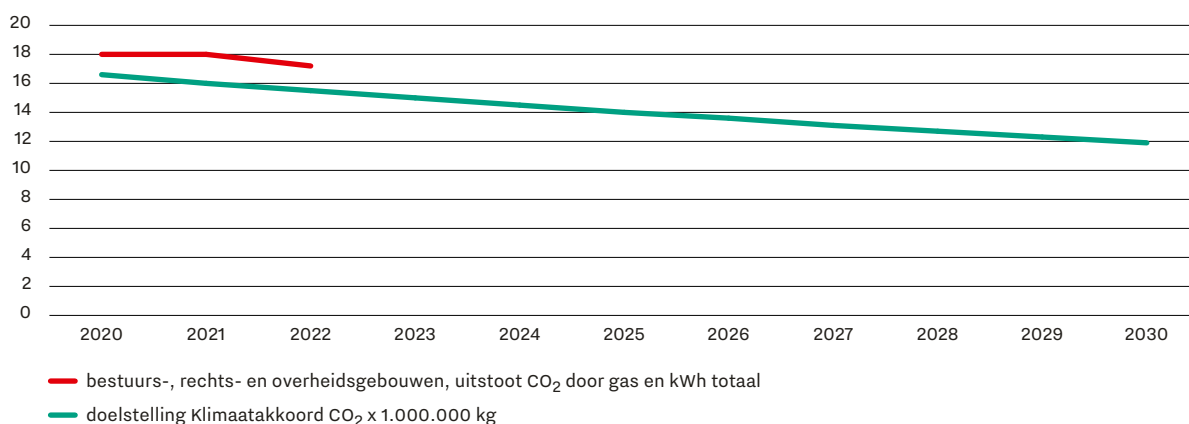
4.3. Energieverbruik

Het totaalverbruik van energie is in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen door de grote omvang van de gebouwen zeer hoog ten opzichte van andere categorieën. Het verbruik per m² van zowel gas als elektra daarentegen, ligt onder het gemiddelde van alle categorieën. Zowel het totaalverbruik als het verbruik per m² vertonen een dalende lijn. Sinds 2020 is het totale elektriciteitsverbruik met 6,5% afgenomen en het gasverbruik met 1,1%.

4.4. Samenvattend beeld

De daling van de restauratiebehoefte in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen is tot stilstand gekomen. De leegstand loopt flink op, terwijl het percentage herbestemmingen rond de 80% blijft schommelen.

De CO₂-uitstoot van deze categorie daalt weliswaar, maar loopt nog niet helemaal in de pas met de klimaatdoelstelling.

Figuur 4.8: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

5

Achter Davidshof te Amersfoort

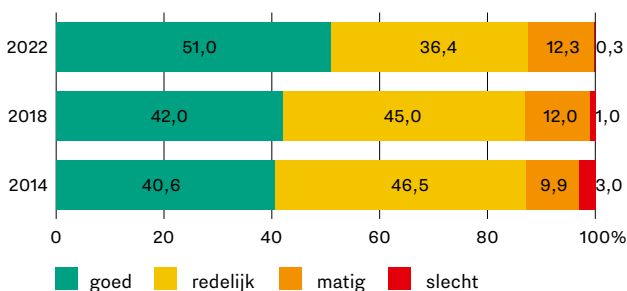
Anna Paulownahuis te Soest

Cultuur, gezondheid en wetenschap

Cultuur, gezondheid en wetenschap

De categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap omvat 305 objecten en bestaat uit een breed scala aan objecten die gebouwd zijn met het oog op

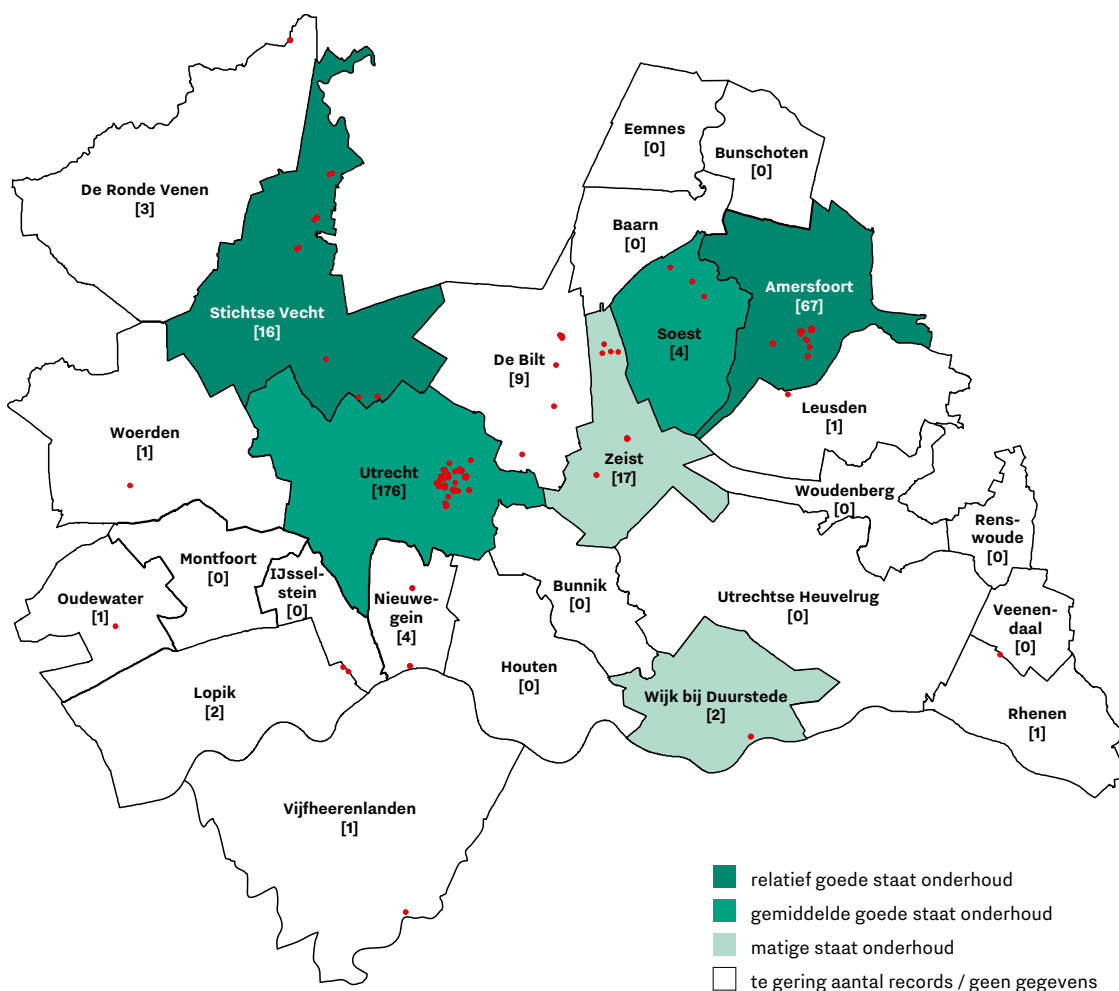
Figuur 5.1: Staat van onderhoud categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap 2014-2022

culturele, educatieve en zorgfuncties. Het gaat onder andere om musea, schouwburgen, schoolgebouwen, universiteitsgebouwen, herstellingsoorde, hofjes, weeshuizen en gasthuizen. Hoewel hofjes ook een woonfunctie hebben, worden ze vanwege hun zorgfunctie toch meegenomen in de Erfgoedmonitor.

In de periode 2014-2022 werden 5 objecten uit deze categorie met subsidie uit het Fonds Erfgoedparels gerestaureerd. Opgeteld bedroegen deze subsidies € 1.399.404.

5.1. Staat van onderhoud en omvang van de onderhouds- en restauratieopgave

Van de 305 objecten die bij de meest recente meting zijn opgenomen in deze categorie, konden er 302 beoordeeld

Figuur 5.2: Spreiding van de opgave in de categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap over de gemeenten

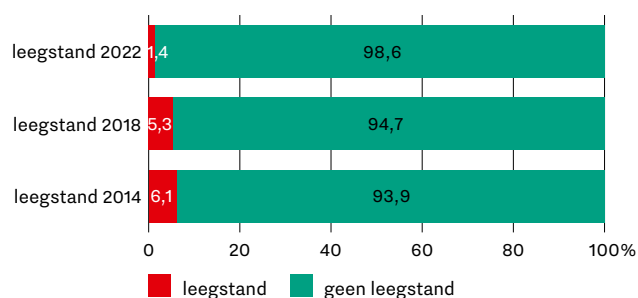

worden op hun staat van onderhoud. Daarvan verkeren er 154 in goede, 110 in redelijke en 37 in matige staat. Slechts één object staat er slecht bij.

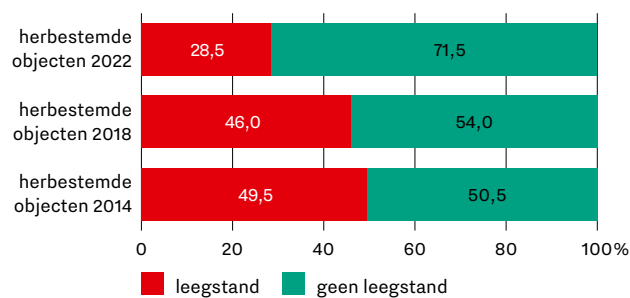
Het aandeel van de objecten die in slechte tot matige staat zijn en dus aan restauratie toe zijn, is sinds 2014 langzaam teruggelopen: van 12,9% in 2014 naar 12,6% nu. Goed nieuws is ook dat het aandeel van de objecten met een goede staat van onderhoud sinds de vorige meting flink is gestegen: van 40,6% naar 51%.

De actuele onderhoudsopgave voor deze categorie, dat wil zeggen het bedrag dat nodig is om de objecten die in redelijke en goede staat zijn zo te houden, wordt geraamd op ruim € 12,4 miljoen. De restauratieopgave voor de objecten in matige en slechte staat bedraagt naar schatting ruim € 9,7 miljoen. Per te restaureren object komt dat neer op gemiddeld zo'n € 257.000.

Lang niet in alle gemeenten bevinden zich rijksmonumenten uit deze categorie. Het overgrote deel bevindt zich in de steden Utrecht en Amersfoort. Daar staan de gebouwen er ook goed bij. Met name in de gemeente Zeist ligt er voor deze categorie wel een opgave wat betreft de staat van onderhoud.

Figuur 5.3: Leegstand categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap 2014-2022

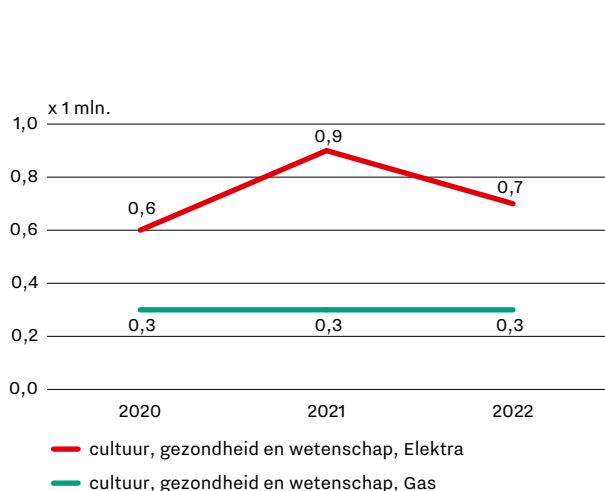

Figuur 5.4: Herbestemming categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap 2014-2022

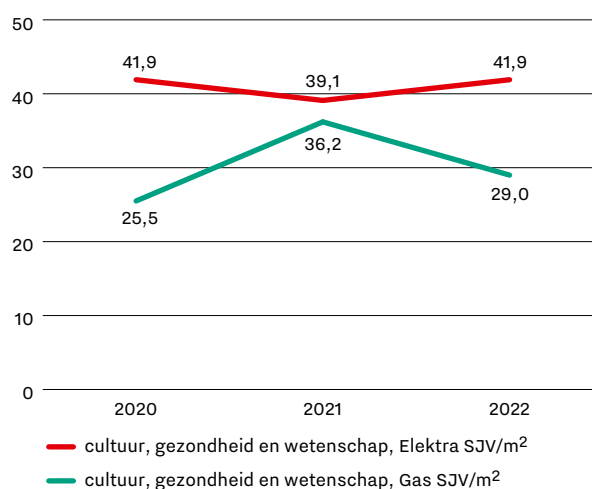
5.2. Mate van leegstand en herbestemming

Ook in de categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap is leegstand niet altijd van toepassing. In de meting van 2022 gold dat voor 4,6% van de objecten. Van de objecten die wel geschikt zijn om te gebruiken, staan er sinds 2014 steeds minder leeg. Het leegstandspercentage was in 2014 nog 6,1%. In 2018 was het teruggelopen tot 5,3%; in 2022 is het nog verder gedaald tot 1,4%.

Figuur 5.5: Totalen energieverbruik categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap 2020-2022

Het percentage herbestemde objecten laat ten opzichte van 2014 en 2018 een scherpe daling zien: 28,5% nu tegen 49,5% in 2014 en 46% in 2018. Dat wordt vooral veroorzaakt doordat na 2018 de hofjeswoningen aan deze categorie zijn toegevoegd. Voorheen werden die beschouwd als woonhuizen en bleven ze in de Erfgoedmonitor buiten beschouwing. Nu zijn ze vanwege hun zorgfunctie wel opgenomen. De hofjeswoningen hebben vrijwel allemaal nog hun oorspronkelijke woon- of gecombineerde woon- en zorgbestemming.

Figuur 5.6: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap 2020-2022

5.3. Energieverbruik

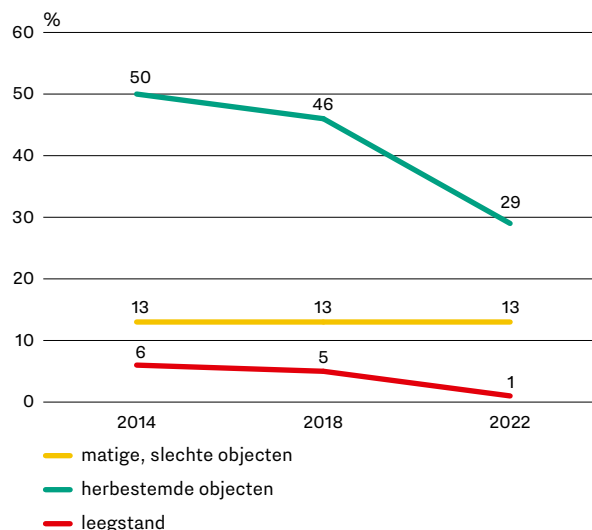
Het energieverbruik in de categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap daalt nog niet. Het verbruik van elektra steeg in 2021 flink, zowel in totaal als per m². In 2022 daalde het weliswaar fors, maar het actuele verbruik zit nog steeds bijna 14% boven dat van 2020. Het gasverbruik is vrij stabiel.

Wat betreft het totaalverbruik van zowel gas als elektra is deze categorie geen grootverbruiker, maar het verbruik per m² is voor beiden wel ruim boven gemiddeld.

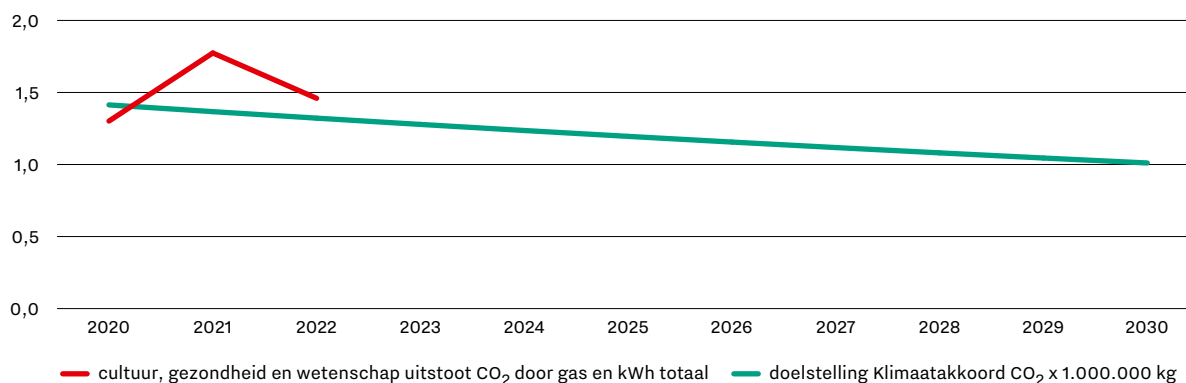
5.4. Samenvattend beeld

De restauratiebehoefte daalt licht maar gestaag. Leegstand is hier nauwelijks nog aan de orde. Het aandeel herbestedingen is sterk gedaald, vooral doordat er veel hofjeswoningen aan deze categorie zijn toegevoegd.

De CO₂-uitstoot van deze categorie heeft tot dusver een wat grillig verloop, maar kwam in 2022 in de buurt van de trendlijn die moet leiden tot het halen van de klimaatdoelstelling.

Figuur 5.7: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbestemming categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap 2014-2022

Figuur 5.8: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Cultuur, gezondheid en wetenschap 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

6

Pakhuis Biezenpoortstraat te Oudewater

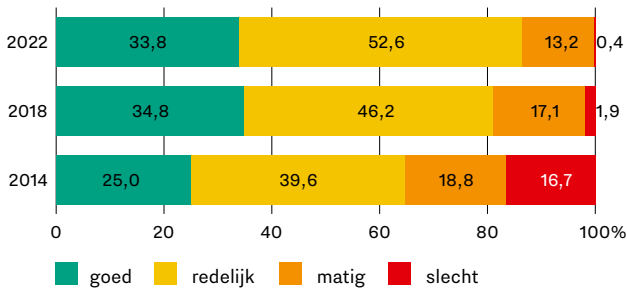

Transformatorstation te Montfoort

Industrie-, handel-, opslag- en transport- gebouwen

Industrie-, handel-, opslag- en transportgebouwen

De categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen omvat in totaal 255 objecten. Het gaat hier bijvoorbeeld om fabrieken, pakhuizen, stationsgebouwen en soms om losse onderdelen

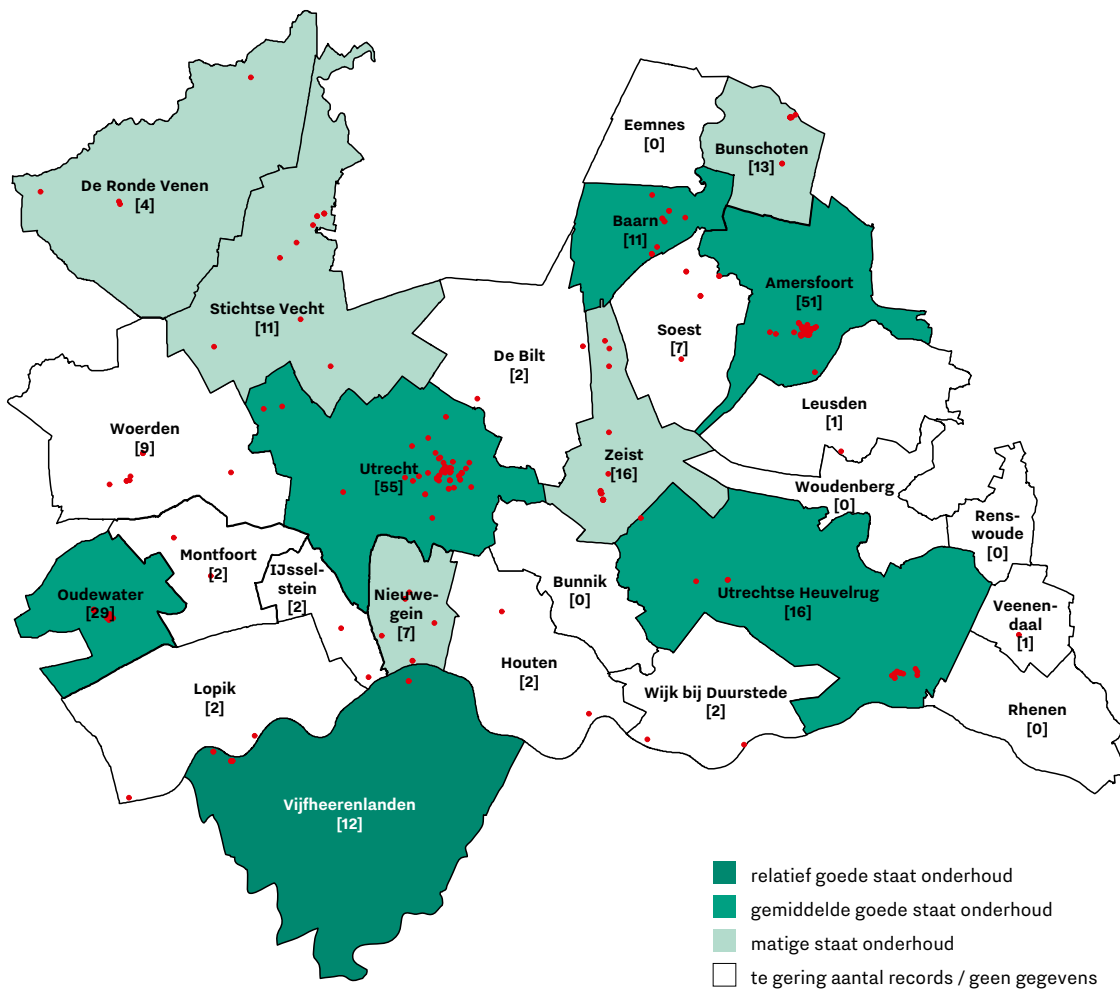
Figuur 6.1: Staat van onderhoud categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen 2014-2022

daarvan, zoals een fabrieksschoorsteen. De objecten in deze categorie hebben meestal een bijzondere bouwkundige opzet. Ze zijn doorgaans erg groot en beeldbepalend. Vaak voegen zij karakter en eigenheid toe aan hun omgeving.

In de periode 2014-2022 droeg de provincie vanuit het Fonds Erfgoedparels 6 keer bij aan restauraties in deze categorie. In totaal was daar een bedrag van € 1.962.231 mee gemoeid.

6.1. Staat van onderhoud en omvang van de onderhouds- en restauratieopgave

In deze categorie kon van 228 objecten de staat van onderhoud worden vastgesteld. Daarvan verkeren er 77 in goede en 120 in redelijke staat van onderhoud.

Figuur 6.2: Spreiding van de opgave in de categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen over de gemeenten

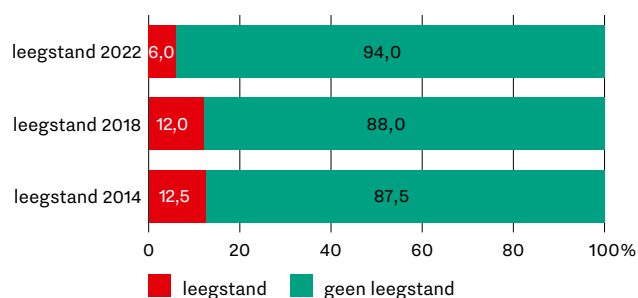
Zuivelfabriek Eemlandia te Bunschoten-Spakenburg

De kwalificatie matige staat geldt voor 30 objecten. Eén object is in slechte staat.

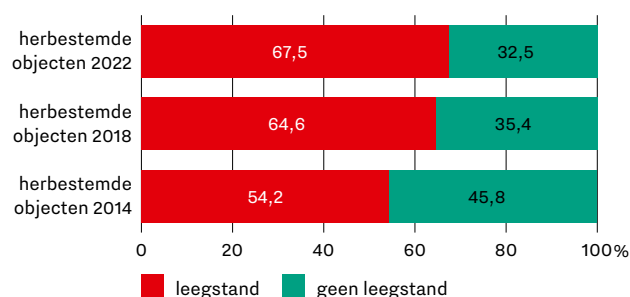
Door het grote volume van de gebouwen is het vaak niet makkelijk om voor industrieel erfgoed een goede bestemming te vinden en is het kostbaar in onderhoud. Met 33,8% van de objecten in goede en 52,6% in redelijke staat, staat deze categorie er in Utrecht desondanks verrassend goed bij, zeker in vergelijking met de vorige peiljaren.

Was in 2014 de restauratiebehoefte (aandeel objecten in matige en slechte staat) nog 35,4%; in 2018 was dit afgenomen tot 19% en in 2022 maar liefst tot 13,6%. De daling is het grootst bij de objecten in slechte staat: in 2014 nog 16,7% en nu nog maar 0,4%.

De actuele onderhoudsopgave voor het industrieel erfgoed wordt geraamd op ruim € 14,1 miljoen. Om de objecten die in matige en slechte staat zijn te restaureren zodat hun staat van onderhoud minimaal redelijk wordt, is ongeveer € 12,7 miljoen nodig. Dat betekent een gemiddelde restauratieopgave van ruim € 410.000 per te restaureren gebouw in deze categorie.

Figuur 6.3: Leegstand categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen 2014-2022

Figuur 6.4: Herbestemming categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen 2014-2022

De Waag te IJsselstein

Door de hele provincie verspreid zijn er industriële rijksmonumenten te vinden, maar de grootste concentraties bevinden zich in Utrecht, Amersfoort en Oudewater. In enkele plattelandsgemeenten ontbreekt deze categorie geheel. Met name in de gemeenten Bunschoten, Stichtse Vecht en Zeist lijkt er in deze categorie verbetering mogelijk en nodig. Voor Bunschoten kunnen we dit beeld relativeren. Hier is de monumentale melkfabriek inmiddels gerestaureerd. Toen de camera-auto langskwam voor opnamen, stond dit gebouw er nog slecht bij.

6.2. Mate van leegstand en herbestemming

De mate van leegstand vertoont, net als de restauratie-behoefte, een mooie dalende lijn. Het is aannemelijk dat het een met het ander te maken heeft. Leegstand is immers funest voor de staat van onderhoud van gebouwen. Als we schoorstenen en andere objecten die niet leeg kunnen staan buiten beschouwing laten, is het actuele leegstandspercentage 6%. Dat is een halvering ten opzichte van eerdere jaren. In 2014 stond nog 12,5% leeg.

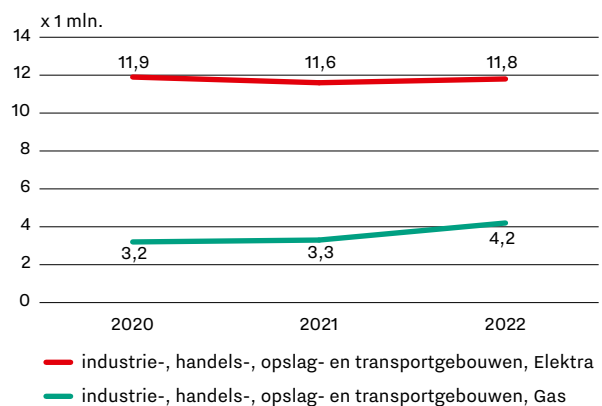
Het meeste industriële erfgoed wordt niet meer gebruikt voor het doel waar het oorspronkelijk voor is gebouwd.

Dat geldt niet alleen voor de provincie Utrecht; ook elders zien we datzelfde beeld. Momenteel geldt 67,5% van de objecten in de categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen als herbestemd. Dat is een kleine stijging ten opzichte van 2018 (64,6%) en een grote sprong ten opzichte van 2014 (54,2%).

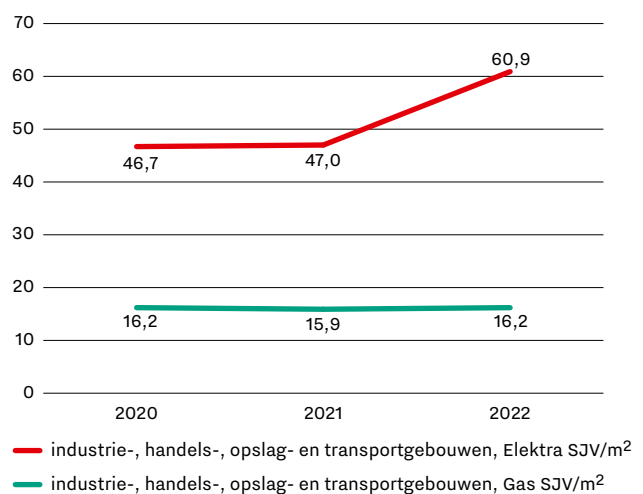
Een mooi voorbeeld van een succesvolle herbestemming die bovendien economische, maatschappelijk en culturele waarde toevoegt aan de omgeving, is de voormalige Wagenwerkplaats van de NS in Amersfoort. Vanaf 2000 had de NS dit complex niet meer nodig voor het onderhoud van spoorwegmaterieel. In 2009 werd het aangewezen als rijksmonument. Vandaag de dag is de Wagenloods een populaire eventlocatie, biedt de voormalige Veerensmederij onderdak aan Holland Opera en heeft Circus Amersfoort een plek in een andere wagenloods.

6.3. Energieverbruik

Het energieverbruik in de categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen neemt toe, zowel het

Figuur 6.5: Totalen energieverbruik categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen 2020-2022

Figuur 6.6: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen 2020-2022

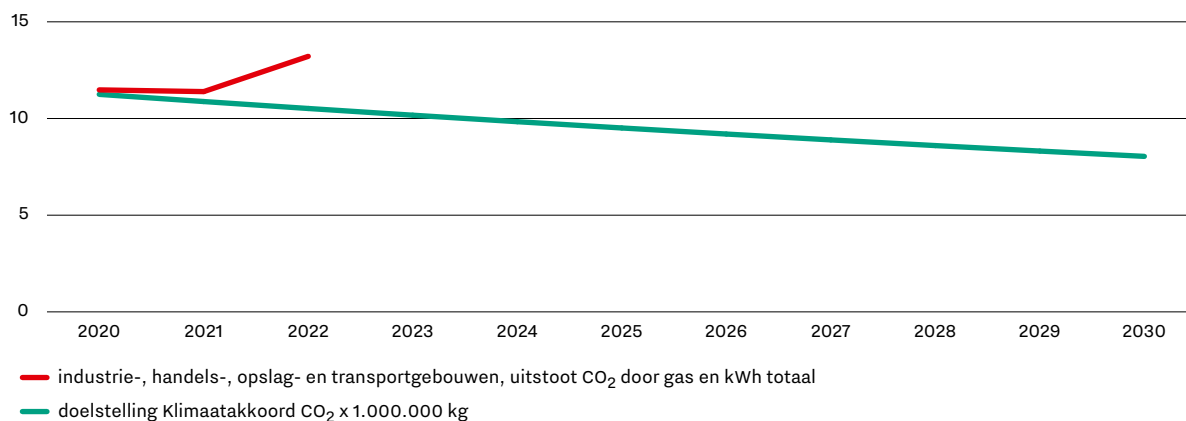
totaal als het verbruik per m². Sinds 2020 is het gasverbruik met 30% gestegen en het elektriciteitsverbruik ongeveer gelijk gebleven. Dit hangt grotendeels samen met het veranderende en intensievere gebruik van de objecten: steeds rijksmonumenten in deze categorie hebben, vaak na een periode van leegstand, een woon- en/of kantoorfunctie.

De industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen staan zowel wat betreft het totale gas- als elektraverbruik op de tweede plaats van de grootverbruikers. Alleen de religieuze gebouwen gebruiken meer gas en alleen de bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen gebruiken meer elektra. Ook het gasverbruik per m² is ver boven gemiddeld; het industrieel erfgoed haalt ook hiermee de tweede plaats. Het elektraverbruik per m² is juist lager dan in de meeste andere categorieën.

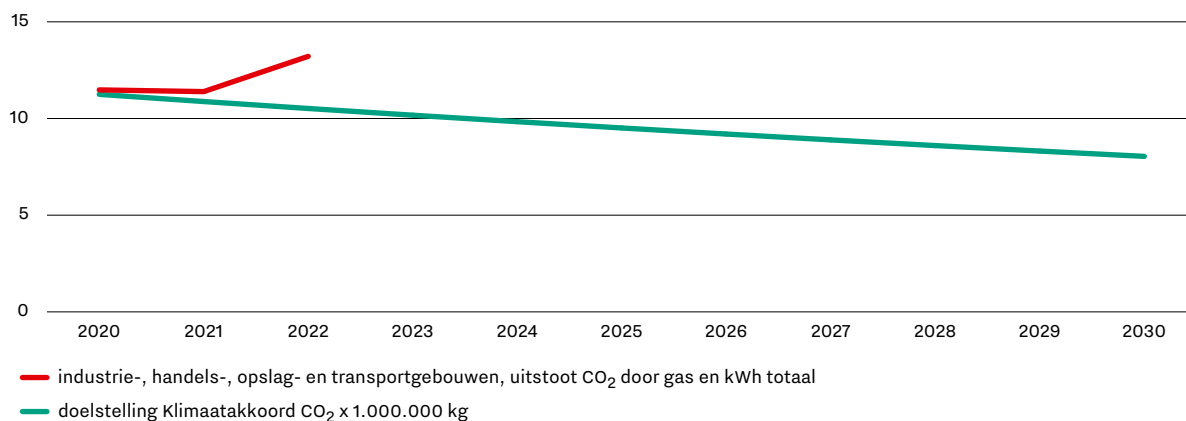
6.4. Samenvattend beeld

De restauratiebehoefte is sterk afgenomen. Hetzelfde geldt voor de leegstand. Het aandeel herbestedingen neemt nog steeds toe, zij het in een lager tempo dan in de periode 2014-2018.

De CO₂-uitstoot van deze categorie lag aanvankelijk op koers, maar ontwikkelde zich in 2022 juist af van de klimaatdoelstelling.

Figuur 6.7: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbesteding categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen 2014-2022

Figuur 6.8: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

7

Kasteel de Haar te Haarzuilens

Huis Doorn te Doorn

Kastelen, landhuizen en parken

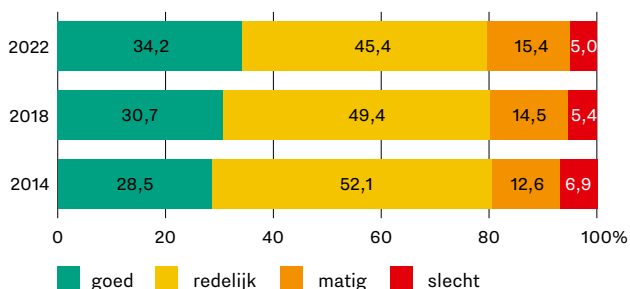
Kastelen, landhuizen en parken

De categorie Kastelen, landhuizen en parken is veruit de grootste categorie niet-woonhuis rijksmonumenten in de provincie Utrecht. In deze rapportage gaat het over 1.624 objecten; dat is ruim 30% van het totale aantal Utrechtse niet-woonhuis rijksmonumenten.

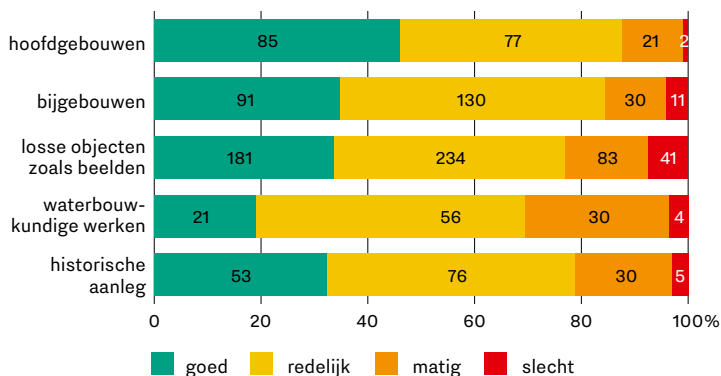
Gezien de hoeveelheid en het belang van de rijksmonumenten in deze categorie, wekt het geen verbazing dat in de periode 2014-2022 veruit de meeste subsidies vanuit het Fonds Erfgoedparels werden toegekend voor de restauratie van (onderdelen van) kastelen, landhuizen en parken. In totaal werd aan de 60 gehonoreerde aanvragen € 12.329.514 besteed. Daarnaast heeft de provincie een budget van € 4 miljoen geoordeeld voor de restauratie van Paleis Soestdijk, die naar verwachting in de komende jaren uitgevoerd zal worden.

7.1. Staat van onderhoud, herbestemming en leegstand

Van de 1.624 objecten in deze categorie konden er bij de meest recente opname 1.261 beoordeeld worden op staat van onderhoud. Van de beoordeelde objecten verkeren

Figuur 7.1: Staat van onderhoud categorie Kastelen, landhuizen en parken 2014-2022

Figuur 7.2: Staat van onderhoud Kastelen, landhuizen en parken per subcategorie 2022

er 431 in goede, 573 in redelijke, 194 in matige en 63 in slechte staat.

De relatief grote hoeveelheid niet beoordeelde objecten bestaat voor het grootste deel uit elementen die niet toegankelijk en niet vanaf de openbare weg te zien zijn. Daarbij gaat het in veel gevallen om interieurobjecten, om losse objecten die verspreid staan over de uitgestrekte terreinen van de kastelen en landhuizen en om sommige groene objecten.

Voor zover de staat van onderhoud van het groen kon worden vastgesteld, is een voorzichtige raming gemaakt van de kosten van het herstel van de objecten die in slechte tot matige staat van onderhoud zijn. Momenteel werkt de provincie Utrecht samen met een aantal andere provincies aan een betrouwbare methodiek voor het digitaal monitoren van alle monumentale groene en waterelementen op buitenplaatsen, landgoederen en kasteelterreinen. Hierbij wordt ook getracht de impact van de klimaatverandering op deze specifieke soorten monumenten inzichtelijk te maken.

Sinds 2014 loopt de restauratiebehoefte in deze categorie geleidelijk een klein beetje op. Het percentage objecten dat in slechte tot matige staat verkeert en restauratie nodig heeft, steeg van 19,5% in 2014 naar 19,9% in 2018 naar 20,4% in 2022.

Daar staat tegenover dat steeds meer objecten er goed bijstaan: 34,2% nu tegen 28,5% in 2014. Goed nieuws is ook dat het aandeel objecten in slechte staat sinds 2014 licht maar gestaag is afgenomen. De toename van de restauratiebehoefte zit vooral in het aandeel objecten in matige staat van onderhoud.

Omdat deze categorie uit veel (en veel verschillende soorten) objecten bestaat, is het nuttig om hier een iets fijnmaziger analyse uit te voeren. Daarvoor zijn vijf subcategorieën onderscheiden, te weten de residenties of hoofdgebouwen (14,7% van de totale categorie), bijgebouwen (20,7%), losse objecten (42,7%), waterbouwkundige werken zoals bruggen en duikers (8,8%) en het groen (13%), waaronder (moes)tuinen, parken, bomenlanen en waterpartijen.

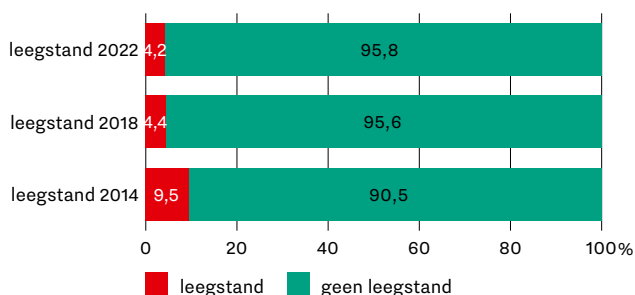
De hoofdgebouwen staan er, zoals te verwachten is, het beste bij. De restauratiebehoefte is er het kleinst en het aandeel objecten in goede staat is er het grootst. De staat van de waterbouwkundige elementen baart de meeste zorgen.

De actuele onderhoudsopgave voor de gebouwde rijksmonumenten in de categorie Kastelen, landhuizen en parken bedraagt ongeveer € 34,2 miljoen. De restauratieopgave wordt geschat op ruim € 36,9 miljoen.

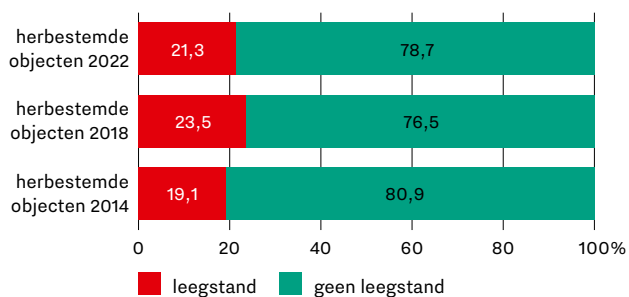

Kasteel de Haar te Haarzuilens

te vinden. In de gemeenten Baarn en Utrechtse Heuvelrug is in deze categorie relatief veel werk te doen.

Figuur 7.4: Leegstand categorie Kastelen, landhuizen en parken 2014-2022

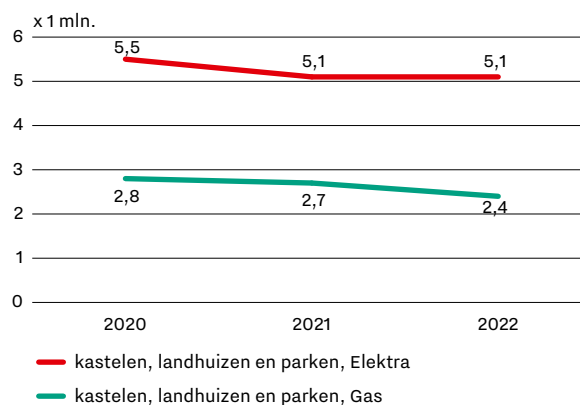

Figuur 7.5: Herbestemming categorie Kastelen, landhuizen en parken 2014-2022

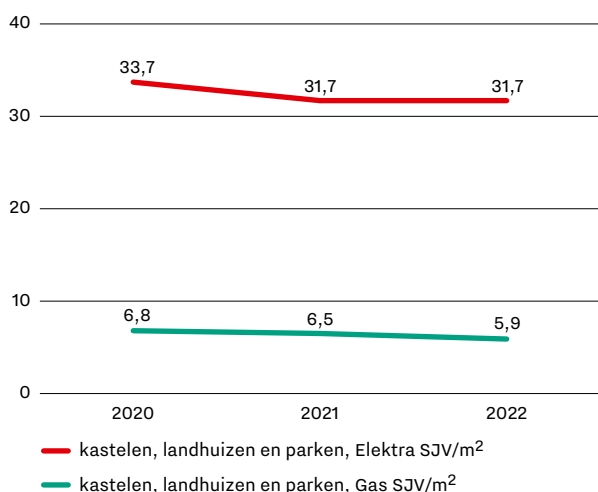
7.2. Mate van leegstand en herbestemming

Bijna twee derde van de objecten in deze categorie bestaat uit objecten zoals hekwerken en follies en uit (groene) elementen, die niet leeg kunnen staan. Van de resterende objecten die wel geschikt zijn voor een gebruiksfunctie, staat slechts 4,2% leeg. Dat is aanzienlijk minder dan in 2014 (9,5%) en vrijwel gelijk aan 2018 (4,4%).

Een hoog percentage objecten die niet leeg kunnen staan, betekent automatisch een laag percentage herbestemming. Functionele objecten zoals hekken en bruggen houden immers in vele gevallen hun

Figuur 7.6: Totalen energieverbruik categorie Kastelen, landhuizen en parken 2020-2022

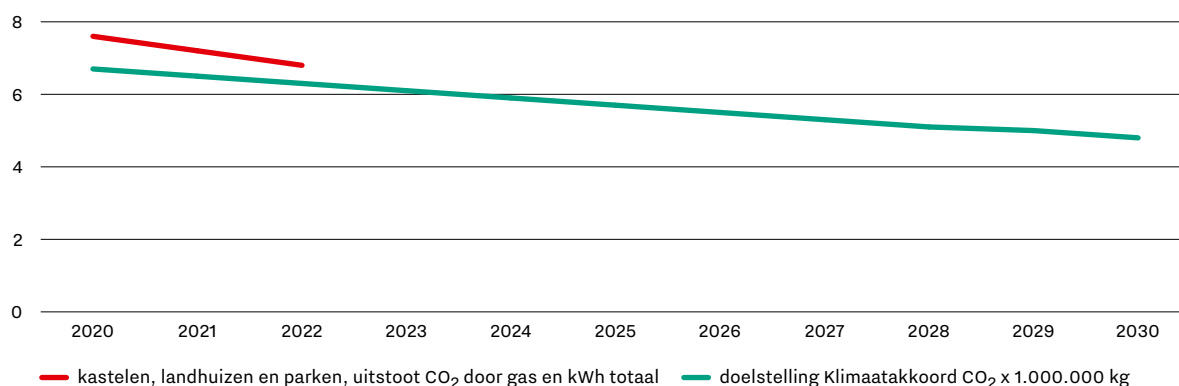

Figuur 7.7: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Kastelen, landhuizen en parken 2020-2022

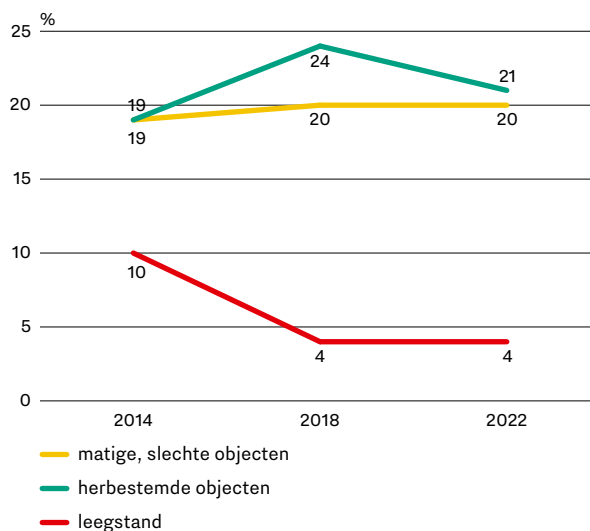
oorspronkelijke functie. In de drie peiljaren fluctueerde het herbestemmingspercentage van 19,1% in 2014 naar 23,5% in 2018 naar 21,3% nu.

7.3. Energieverbruik

Het totale energieverbruik in de categorie Kastelen, landhuizen en parken is sinds 2020 flink afgenomen. Het elektriciteitsverbruik nam in 2020 met 6% af, maar in 2021 stagneerde deze gunstige ontwikkeling. Het gasverbruik daalde onafgebroken en ligt in 2022 14% onder dat van 2020. Voor de opengestelde kastelen en landhuizen kan de pandemie bijgedragen hebben aan de energiebesparing, omdat de objecten daardoor maandenlang gesloten bleven voor het publiek. Het totale elektraverbruik van de kastelen en landhuizen ligt rond het gemiddelde van alle categorieën samen. Het totale gasverbruik is iets boven gemiddeld. Het gasverbruik per m² daarentegen is het laagste van alle categorieën, terwijl het elektragebruik per m² alleen in de categorieën Agrarische gebouwen en Sport, recreatie, verenigingen en horeca hoger ligt.

Figuur 7.9: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Kastelen, landhuizen en parken 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

Figuur 7.8: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbestemming categorie Kastelen, landhuizen en parken 2014-2022

7.4. Samenvattend beeld

Al loopt de restauratiebehoefte in deze categorie iets op, het overall beeld van de staat van onderhoud ontwikkelt zich gunstig. De leegstand is meer dan gehalveerd ten opzichte van 2014 en het percentage herbestemmingen is vrij stabiel.

De CO₂-uitstoot van de categorie Kastelen, landhuizen en parken nadert de trendlijn die moet leiden tot het halen van de klimaatdoelstelling.

- De restauratiekosten van Paleis Soestdijk zijn, net als voor alle andere objecten, in deze raming opgenomen op basis van de globale schattingen aan de hand van de fotobeelden die in het kader van de Erfgoedmonitor zijn gemaakt. Het werkelijke bedrag dat nodig is voor de complete restauratie van Soestdijk, ligt daar een stuk boven. Het gedetailleerde restauratieplan gaat uit van € 11 miljoen.

8

Molen Ter Leede te Leerdam

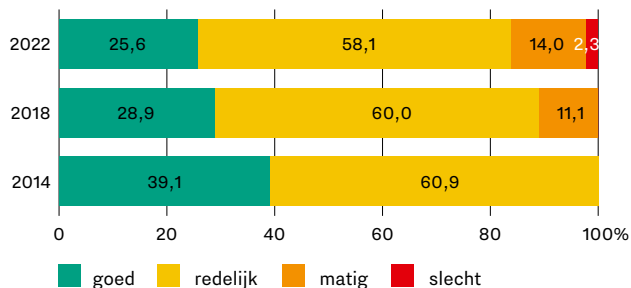

Westbroekse Molen te Oud Zuilen

Molens

Molens

De provincie Utrecht telt 45 objecten in de categorie Molens. De meeste daarvan zijn (onderdelen van) industrie- en poldermolens, die dienden om graan te malen, hout te zagen of water te pompen. Ze bevinden zich zowel op het platteland als in de steden. Sinds 2014 kwamen molens en molenobjecten 6 keer in aanmerking voor restauratiesubsidie uit het Fonds Erfgoedparels. In totaal ging het om ongeveer € 677.985.

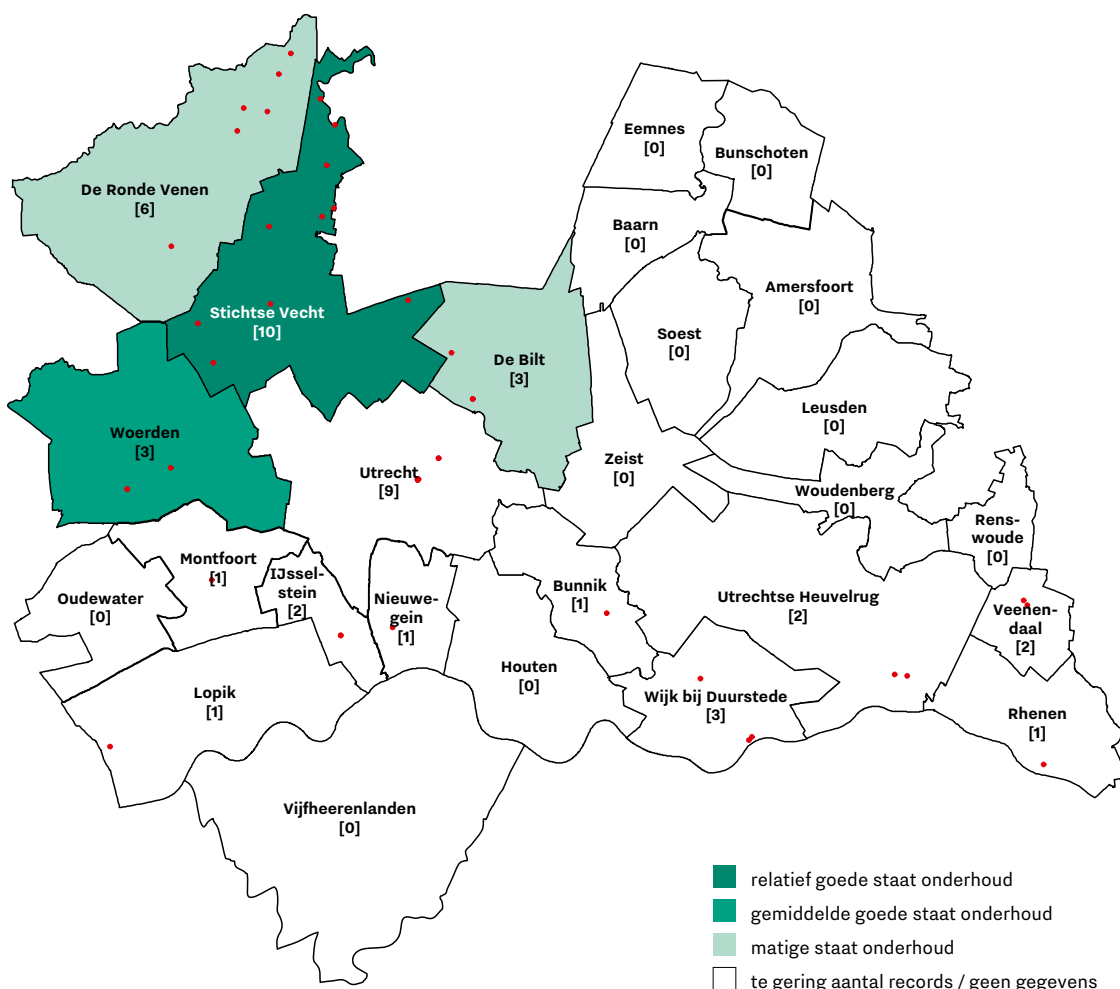

8.1. Staat van onderhoud en omvang van de onderhouds- en restauratieopgave

Van de 45 objecten in deze categorie konden er 43 beoordeeld worden op de staat van onderhoud. Daarvan staan er 11 goed en 25 redelijk bij. Van 6 objecten is de staat van onderhoud matig en 1 is er in slechte staat.

Figuur 8.1: Staat van onderhoud categorie Molens 2014-2022

De staat van de Utrechtse molens is sterk achteruitgegaan sinds 2014. In de nulmeting van 2014 werd 0% restauratiebehoefte genoteerd: alle molenobjecten

Figuur 8.2: Spreiding van de opgave in de categorie Molens over de gemeenten

Molen De Ruiter te Vreeland

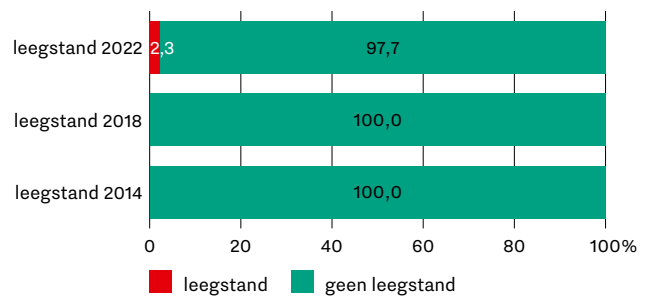
verkeerden toen in redelijke tot goede staat. In 2018 stond 11,1% er slecht tot matig bij. Nu is dat opgelopen naar 16,3%.

Voor het eerst sinds 2014 is er ook een molenobject in slechte staat. Het aandeel van de objecten in goede staat is in dezelfde periode sterk teruggelopen, van 39,1% in 2014 naar 25,6% nu.

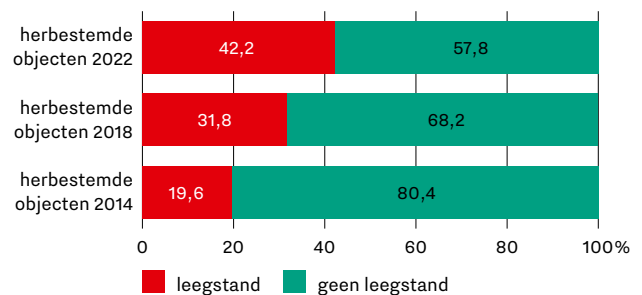
Bij deze cijfers is het belangrijk om te bedenken dat het hier om een vrij klein aantal objecten gaat. Daardoor kan een verandering in de staat van één object het totaalbeeld al vrij sterk doen veranderen.

Molens zijn kostbaar om te onderhouden en te restaureren. De onderhoudsopgave is het bedrag dat nodig is om de in goede en redelijke staat verkerende monumentale molens in die staat te houden. Dat bedrag wordt geraamd op bijna € 8 miljoen. Om de in matige en slechte staat verkerende molens in redelijke staat te krijgen is naar schatting zo'n € 5,3 miljoen nodig. Per te restaureren object komt dat neer op een bedrag van ongeveer € 760.000.

Wat in deze cijfers niet zichtbaar wordt, is de problematiek van de roestende molenroeden. Naar

Figuur 8.3: Leegstand categorie Molens 2014-2022

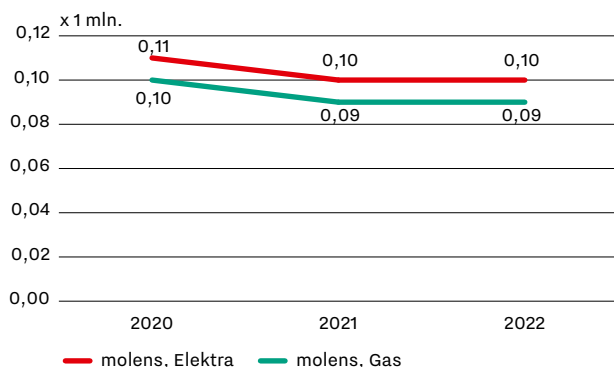
Figuur 8.4: Herbestemming categorie Molens 2014-2022

aanleiding van enkele incidenten met afbrekende wieken, zijn de meeste Utrechtse molens in 2021 stilgezet. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed onderzocht in 2022 samen met de stichting

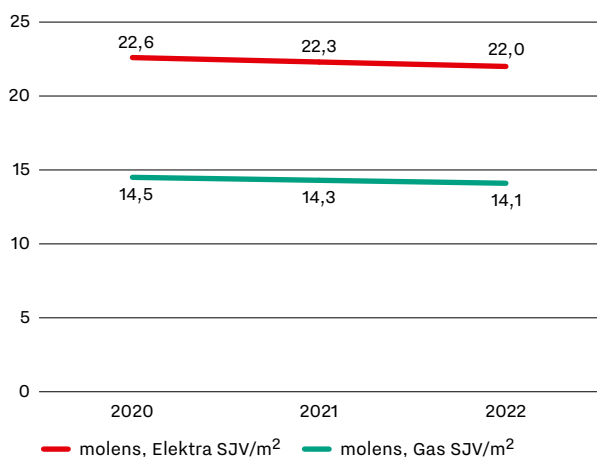
De Hollandse Molen de staat van de ijzeren roeden waarmee de wieken bevestigd zijn. Gebleken is dat veel roeden moeten worden verstevigd en/of vervangen. Voor de 15 Utrechtse molens waar deze problematiek aan de orde is, brengt dat een extra restauratieopgave met zich mee van in totaal naar schatting € 1,8 miljoen. Per molen gaat het om gemiddeld zo'n € 120.000. De provincie heeft daarvoor in 2022 extra subsidiebudget beschikbaar gesteld, zie hoofdstuk 2.

Het mechaniek van molens die niet draaien, gaat veel sneller achteruit dan dat van werkende molens. De noodgedwongen stilstand van de molens in afwachting van de versterking van de roedes, zal de onderhouds- en restauratieopgave daarom naar verwachting nog verder doen oplopen.

De monumentale molens zijn grotendeels geconcentreerd in het noordwesten van de provincie. De gemeente Stichtse Vecht heeft er het meest. Daar staan ze er goed bij.

Figuur 8.5: Totalen energieverbruik categorie Molens 2020-2022

Figuur 8.6: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Molens 2020-2022

Molen Den Bonk te Lexmond

8.2. Mate van leegstand en herbestemming

Momenteel staat 1 object leeg; dat is 2,3% van de molenobjecten die leeg kunnen staan. In de eerdere metingen was er geen sprake van leegstand in de categorie Molens.

Het herbestemmingspercentage loopt gestaag op: van 20% in 2014 naar 31% in 2018 naar 42% in 2022. Van herbestemming is in het geval van molens sprake als ze naast of in plaats van hun oorspronkelijke functie een maatschappelijke functie hebben, opengesteld zijn voor publiek en/of een woonfunctie hebben. Molenerf De Ster in de stad Utrecht is daar een mooi voorbeeld van. De molen draait nog steeds en er wordt nog altijd hout gezaagd, maar daarnaast is het complex ook in gebruik als café, trouw- en eventlocatie en als speeltuin.

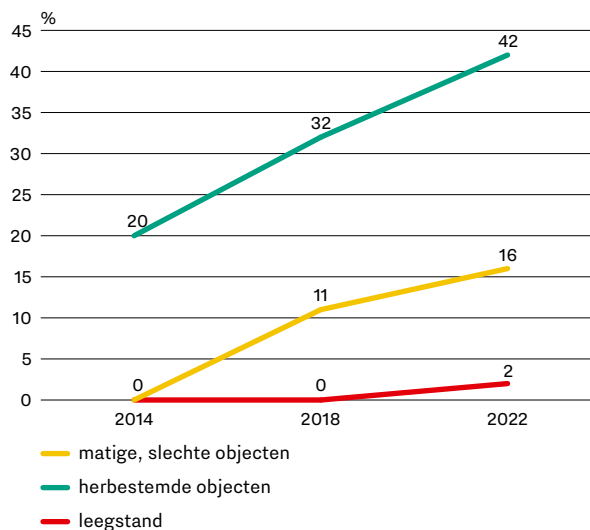
8.3. Energieverbruik

De categorie Molens is een middenmoter wat betreft het totale gas- en elektraverbruik en het verbruik per m². Het verbruik nam de afgelopen jaren licht af.

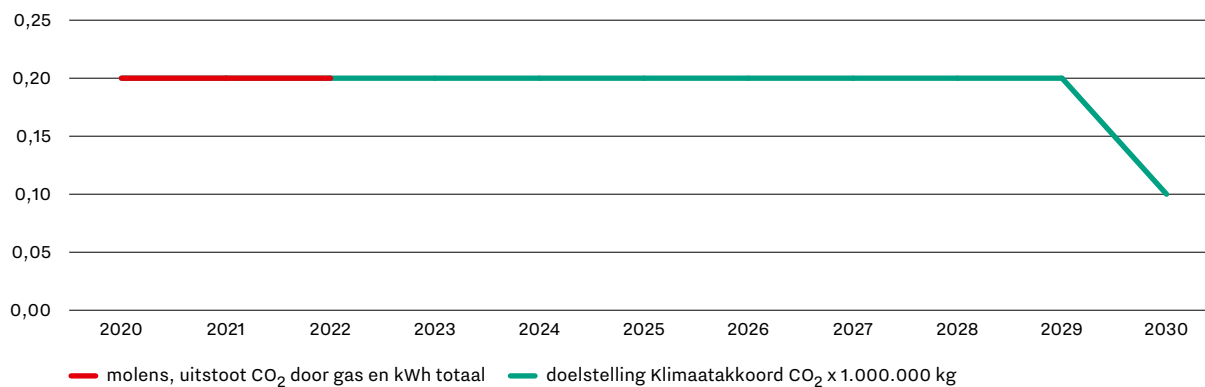
8.4. Samenvattend beeld

De molenobjecten ontwikkelen zich niet gunstig. De restauratiebehoefte is sinds 2014 alleen maar toegenomen en in 2022 is er voor het eerst sprake van enige leegstand. Positief is dat het percentage herbestemmingen gestaag groeit.

De CO₂-uitstoot van de categorie Molens zit structureel boven de trendlijn die moet leiden tot het halen van de klimaatdoelstelling en ontwikkelt zich eerder ongunstig dan gunstig.

Figuur 8.7: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbestemming categorie Molens 2014-2022

Figuur 8.8: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Molens 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

9

Domkerk te Utrecht

Domkerk te Utrecht

Religieuze gebouwen

Religieuze gebouwen

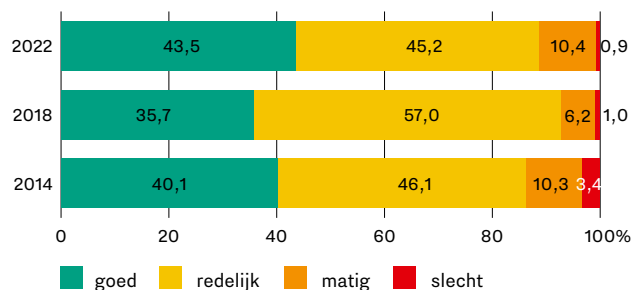
De categorie Religieuze gebouwen bestaat onder andere uit gebouwen zoals kerken, pastorieën, synagogen, kloosters en kerktorens en daarnaast uit interieuronderdelen, waaronder orgels, grafmonumenten en preekstoelen.

In de periode 2014-2022 ontvingen 38 restauratieprojecten een subsidie vanuit het Fonds Erfgoedparels.

Het ging daarbij niet alleen om kerkgebouwen.

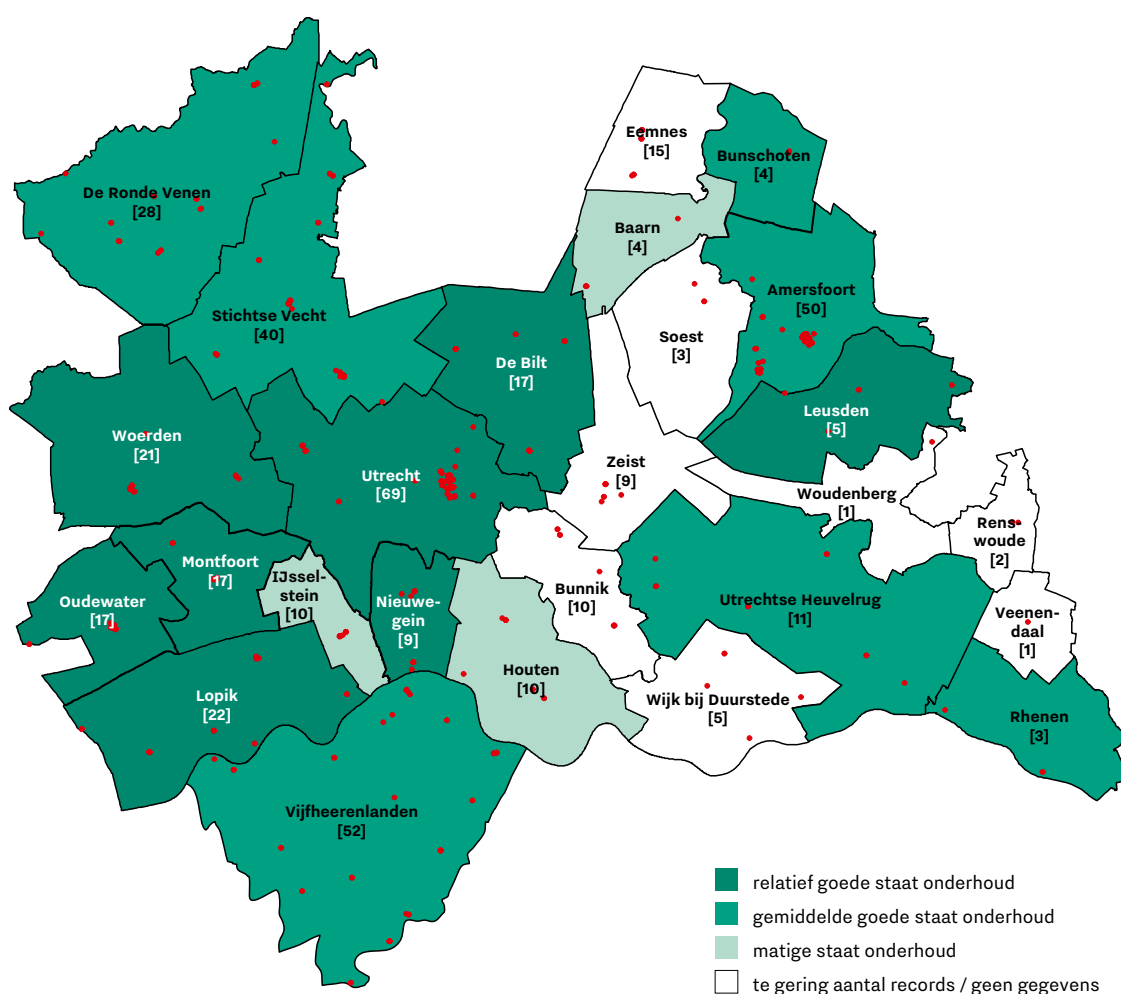
Ook enkele orgels zijn of worden met steun van de provincie gerestaureerd. Zo is dit najaar het startsein gegeven voor het werk aan het orgel in de Doperkerk in Mijdrecht. Dit orgel uit 1879, net het orgel in het Concertgebouw gemaakt door de beroemde orgelbouwer Maarschalkerweerd, heeft 'luchtzieke' pijpen die moeten worden hersteld.

Het totale subsidiebedrag dat in de jaren 2014-2022 vanuit het Parelfonds aan restauraties van religieuze

Figuur 9.1: Staat van onderhoud categorie Religieuze gebouwen 2014-2022

objecten is verstrekt, bedroeg bijna € 17,2 miljoen. Buiten het Parelfonds om droeg de provincie ook nog € 4 miljoen extra bij aan de restauratie van de Domtoren in Utrecht. Daarmee is de categorie Religieuze gebouwen

Figuur 9.2: Spreiding van de opgave in de categorie Religieuze gebouwen over de gemeenten

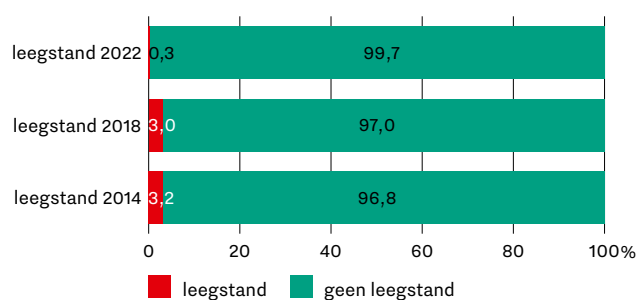
de absolute koploper wat betreft de ontvangst van provinciale restauratiesubsidies.

9.1. Staat van onderhoud en omvang van de onderhouds- en restauratieopgave

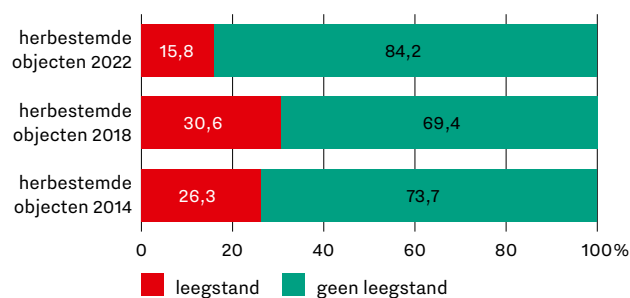
Van de 438 religieuze rijksmonumentale objecten die 2022 in de monitor zijn opgenomen, konden er 336 beoordeeld worden op de staat van onderhoud. Het grote aantal objecten dat niet beoordeeld kon worden, is te verklaren uit het feit dat deze categorie veel interieurelementen bevat.

Van de beoordeelde objecten verkeren er 146 in goede en 152 in redelijke staat. Voor 35 objecten geldt dat de staat van onderhoud matig is. De resterende 3 objecten staan er slecht bij.

Het aandeel religieuze objecten met een restauratiebehoefte (dat wil zeggen: objecten in matige en slechte staat bij elkaar opgeteld) is 11,3%. Dat is een forse stijging ten opzichte van 2018, toen nog maar 7,2 % van de objecten een slechte of matige staat van onderhoud had. Daar staat tegenover dat het aandeel objecten dat in

Figuur 9.3: Leegstand categorie Religieuze gebouwen 2014-2022

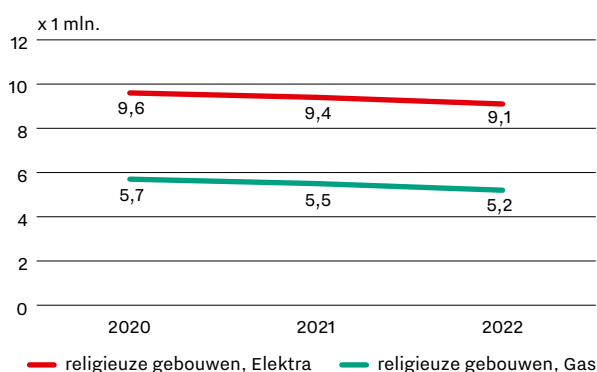

Figuur 9.4: Herbestemming categorie Religieuze gebouwen 2014-2022

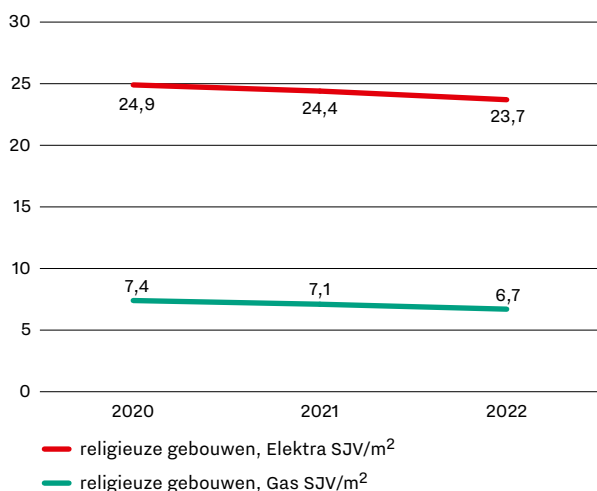
goede staat verkeert eveneens stijgt en met 43,5% flink hoger is dan in 2014 (40,1%) en in 2018 (35,7%). Ook het aandeel objecten in slechte staat laat een gunstige ontwikkeling zien: dat daalt licht sinds 2014.

De actuele restauratieopgave in de categorie religieuze gebouwen bedraagt ongeveer € 31,7 miljoen. Dat betekent dat er gemiddeld per object dat in slechte tot matige staat verkeert ongeveer € 835.000 nodig is om een redelijke staat van onderhoud te verkrijgen. De onderhoudsopgave wordt geraamd op € 42,5 miljoen. Daarmee vormen de religieuze gebouwen de op één na kostbaarste categorie om te onderhouden en te restaureren. De omvang van de opgave in deze categorie is vooral te verklaren uit de aard en het volume (grondoppervlak en vooral hoogte) van de gebouwde objecten. De grootste opgave heeft betrekking op het Domkerk-complex in de stad Utrecht. Deze is dan ook opgenomen in de landelijke Toplijst van grote en urgente restauratieopgaven die de draagkracht van de afzonderlijke provincies te boven gaan.

De religieuze rijksmonumenten zijn vrij gelijkmatig verdeeld over de hele provincie. Dat is ook logisch, want kerken komen in vrijwel elke kern voor. Vooral in Baarn, Houten en IJsselstein is er werk aan de winkel om de staat van de religieuze objecten te verbeteren.

Figuur 9.5: Totalen energieverbruik categorie Religieuze gebouwen 2020-2022

Figuur 9.6: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Religieuze gebouwen 2020-2022

9.2. Mate van leegstand en herbestemming

Leegstand is een kwalificatie die op 8,5% van de categorie religieuze gebouwen niet van toepassing is. Het gaat dan vaak om interieurelementen zoals orgels en preekstoelen. Van de objecten die wel bruikbaar zijn, is 99,7% in gebruik. Van leegstand is slechts sprake in 0,3% van de gevallen. Dat is een gunstige ontwikkeling in vergelijking met de voorgaande peiljaren. Toen rapporteerden we nog zo'n 3% leegstand.

Een kanttekening is hierbij echter wel op zijn plaats: een deel van de kerken heeft een erg lage gebruiksintensiteit. In de provincie Utrecht wordt circa 12% van de kerken minder dan eens per week gebruikt. Het merendeel, zo'n 65%, is 1 à 2 dagen in de week in gebruik voor een activiteit. De resterende 24% kent een hogere gebruiksfrequentie.⁸ Naarmate kerken minder worden gebruikt, zijn ze gevoeliger voor verval en lopen ze meer kans om voorgoed gesloten en/of afgestoten te worden.

Van de monumenten in deze categorie was 84,2% ten tijde van de meest recente meting nog in gebruik voor het doel waarvoor ze oorspronkelijk zijn gebouwd. In 2014 gold dat voor 73,7% van de in de nulmeting opgenomen religieuze objecten. In 2018 was 69,4% van de religieuze objecten nog als zodanig in gebruik. Het herbestemmingspercentage daalt dus. Dat strookt niet met wat er in het licht van de secularisatie verwacht zou mogen worden. De afname van het herbestemmingspercentage is te verklaren uit de toenemende verfijning van de Erfgoedmonitor, waardoor er over veel meer afzonderlijke objecten wordt gerapporteerd, die vaak interieuronderdelen zijn. Objecten als orgels en koorhekken blijven wat ze zijn en staan dus nooit als herbestemd te boek.

9.3. Energieverbruik

Het elektriciteitsverbruik van de religieuze rijksmonumenten is sinds 2020 met 5% gedaald. Het gasverbruik nam met bijna 10% af. Vermoedelijk is dit te verklaren door besparingsgedrag in combinatie met een afnemende gebruiksintensiteit.

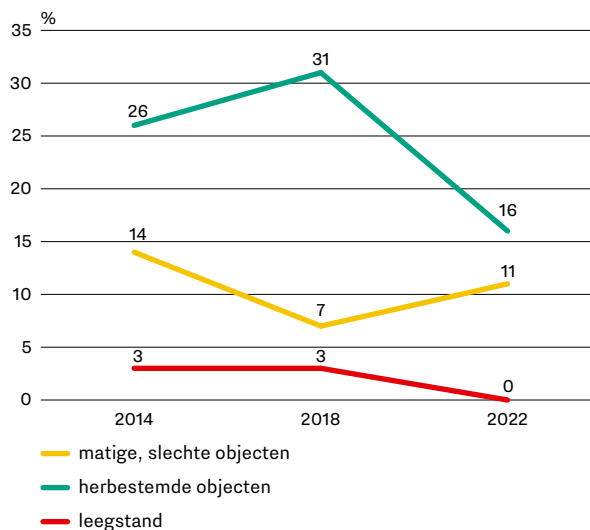
Ten opzichte van andere categorieën niet-woonhuis rijksmonumenten zijn de religieuze gebouwen grootverbruikers. Geen andere categorie verbruikt in totaal zoveel gas. Het totale elektriciteitsverbruik ligt alleen hoger in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen en in het industrieel erfgoed. Toch ligt het verbruik per m² helemaal niet zo hoog. Het gasverbruik per m² is zelfs het op een na laagste en het elektraverbruik per m² ligt rond het gemiddelde voor alle categorieën samen.

9.4. Samenvattend beeld

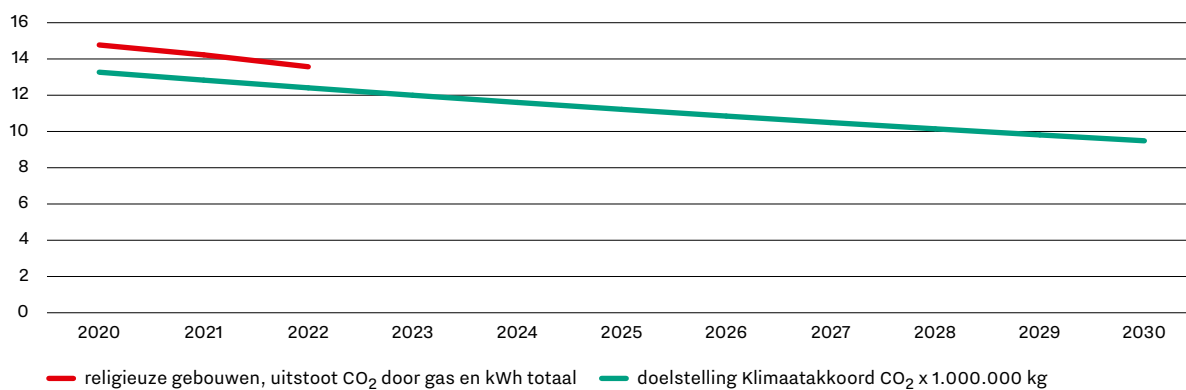
De restauratiebehoefte van de religieuze rijksmonumenten is flink gestegen. De leegstand is gedaald en nu vrijwel nihil. Het percentage herbestemmingen daalde sterk, maar dat wordt vooral veroorzaakt door de groei van het aantal interieurelementen die in de monitor zijn opgenomen.

De CO₂-uitstoot van de categorie Religieuze gebouwen zit nog boven de trendlijn die moet leiden tot het halen van de klimaatdoelstelling, maar is die lijn sinds 2022 wel dichterbij genaderd. Mogelijk is dat mede te danken aan de begeleiding en ondersteuning die de provincie kerkeigenaren aanbiedt als het gaat om verduurzaming, zie hoofdstuk 2.

8 Gegevens ontleend aan de online gepubliceerde agenda's van Utrechtse kerken.

Figuur 9.7: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbestemming categorie Religieuze gebouwen 2014-2022

Figuur 9.8: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Religieuze gebouwen 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

10

Café Ome Klaas te Maarssen

Het Wapen van Linschoten en Snelrewaard te Linschoten

Sport, recreatie, vereniging en horeca

KNVB Sportcentrum te Zeist

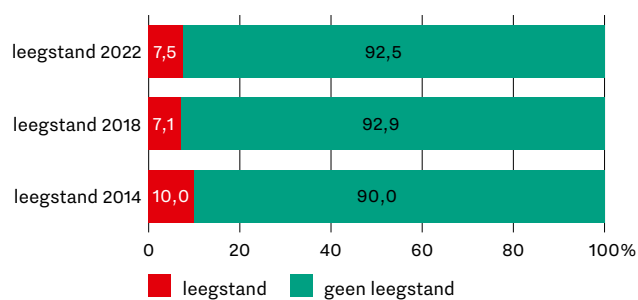
De restauratieopgave voor de 4 objecten in deze categorie die er matig tot slecht bijstaan, bedraagt naar schatting € 950.000; per object ruim € 238.000. De onderhoudsopgave wordt geschat op iets meer dan € 2 miljoen. De gecombineerde onderhouds- en restauratieopgave is in deze categorie het kleinste van alle categorieën niet-woonhuis rijksmonumenten.

De objecten in deze categorie zijn verspreid over de hele provincie. Duidelijke concentraties zijn er niet. Met name in de gemeente Stichtse Vecht vraagt de staat van onderhoud van deze objecten aandacht.

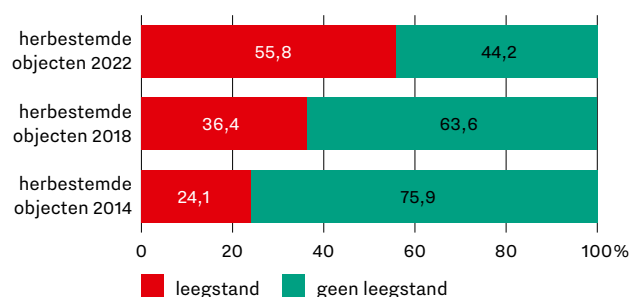
10.2. Mate van leegstand en herbestemming

Op 7% van de objecten in de categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca is leegstand niet van toepassing. Van de objecten die wel geschikt zijn voor een gebruiksfunctie, staat momenteel 7,5% leeg. Dat is iets meer dan in 2018 (7,1%) en iets lager dan in 2014 (10%).

Het percentage herbestemmingen in de categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca stijgt in hoog tempo.

Figuur 10.3: Leegstand categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca 2014-2022

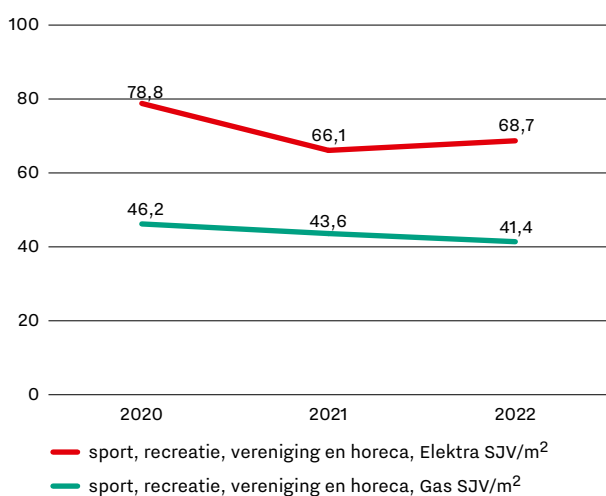

Figuur 10.4: Herbestemming categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca 2014-2022

Café Ome Klaas te Maarssen

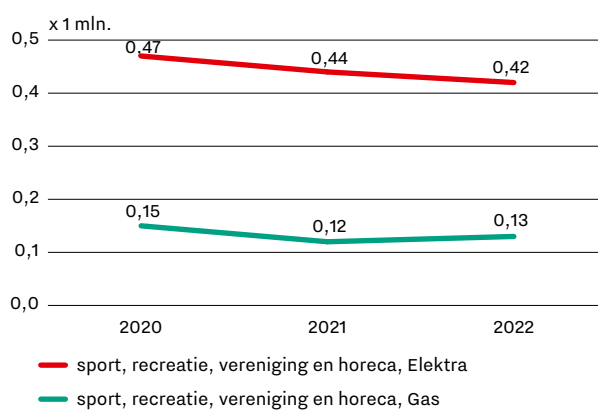
In 2014 had 24,1% van de objecten in deze categorie een andere bestemming dan waar ze oorspronkelijk voor zijn gebouwd. In 2018 was dat opgelopen tot 36,4% en bij de laatste meting werd 55,8% genoteerd. Het voormalige café Ome Klaas in Maarssen bijvoorbeeld, heeft tegenwoordig een woonfunctie.

Figuur 10.6: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca 2020-2022

10.3. Energieverbruik

In deze categorie is het totale energieverbruik gering in vergelijking met andere categorieën, maar gerekend per m² is de categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca juist de koploper, met een gasverbruik dat bijna 3 keer zo hoog is en een elektraverbruik dat 2 keer zo hoog is als gemiddeld. Het vermoeden is dat installaties die veel

Figuur 10.5: Totalen energieverbruik categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca 2020-2022

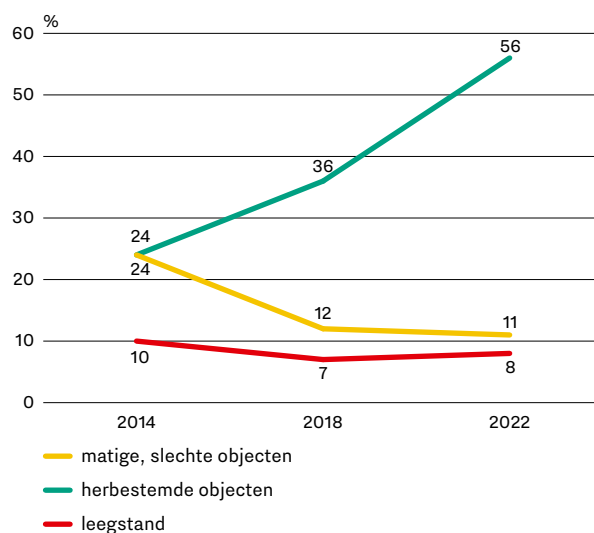
verbruiken zich hier vaker dan elders in aparte objecten met een kleine metrage bevinden, zodat het verbruik per m² hoger oogt.

Er is wel sprake van een behoorlijke daling van het energieverbruik sinds 2020. Het verbruik van elektra nam met 10% af en het gasverbruik zakte 13%. Aan het gasverbruik per m³ is duidelijk te zien dat er op dat punt vooral in 2021 een flinke besparing werd bereikt, maar dat die lijn in 2022 niet werd doorgezet.

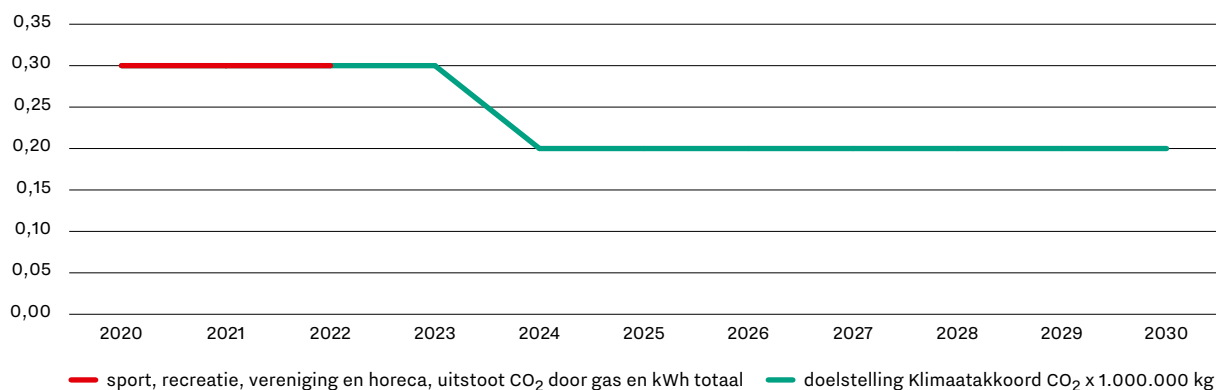
10.4. Samenvattend beeld

Op de meeste aspecten ontwikkelt de categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca zich goed.

De CO₂-uitstoot van deze categorie zat in 2021 op de trendlijn die moet leiden tot het halen van de klimaatdoelstelling, maar is daarvan in 2022 weer in ongunstige zin afgeweken.

Figuur 10.7: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbestemming categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca 2014-2022

Figuur 10.8: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Sport, recreatie, vereniging en horeca 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

11

Begraafplaats Rusthof te Leusden

Aula begraafplaats Kovelswade te Utrecht

Uitvaartcentra en begraafplaatsen

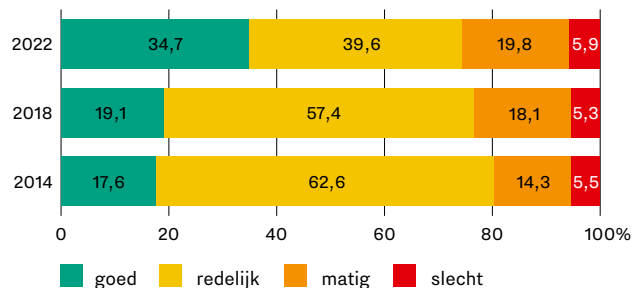
Uitvaartcentra en begraafplaatsen

Onder de rijksmonumenten in de provincie Utrecht bevinden zich 112 objecten in de categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen. Het gaat hier in veel gevallen niet alleen om begraafplaatsen als geheel, maar vaak om onderdelen daarvan, zoals poortgebouwen, grafmonumenten, baarhuisjes, aula's en grafkelders. Een deel van de objecten betreft groene elementen, zoals de parkaanleg of een bomenlaan.

In de afgelopen jaren werd er één keer een restauratiesubsidie verstrekt in deze categorie. Het poortgebouw van de Algemene Begraafplaats Hogewal in Woerden werd met ruim € 60.000 provinciale steun gerestaureerd.

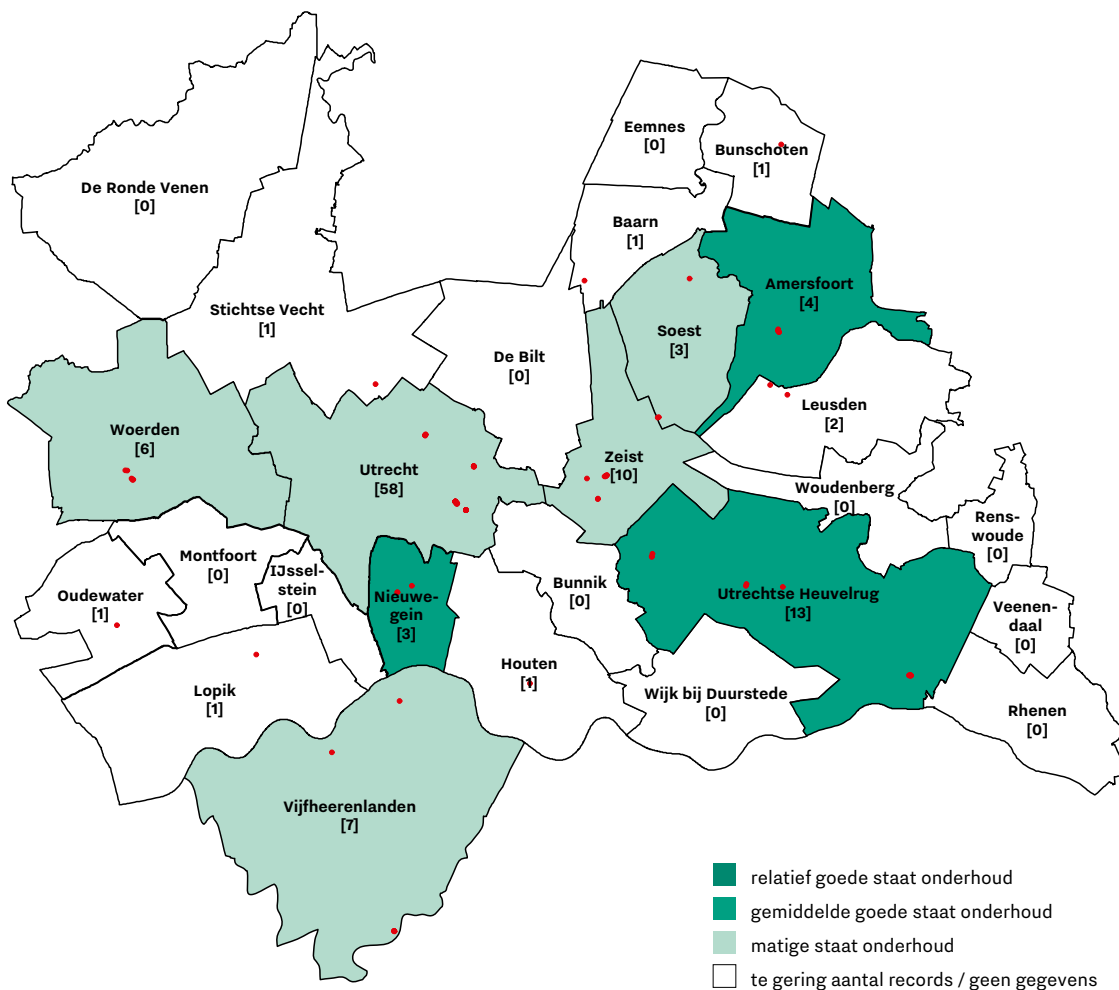
11.1. Staat van onderhoud en omvang van de onderhouds- en restauratieopgave

Van de 112 objecten die momenteel zijn opgenomen in de

Figuur 11.1: Staat van onderhoud categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen 2014-2022

categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen, konden er 101 worden beoordeeld op staat van onderhoud. Hiervan zijn er 35 in goede en 40 in redelijke staat. De kwalificatie matige staat is van toepassing op 20 objecten. De overige 6 verkeren in slechte staat.

Figuur 11.2: Spreiding van de opgave in de categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen over de gemeenten

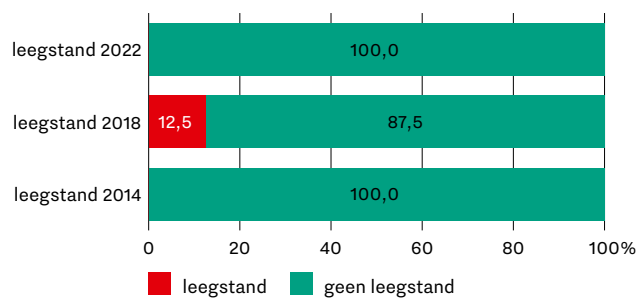

Baarhuisje op Begraafplaats Soestbergen te Utrecht

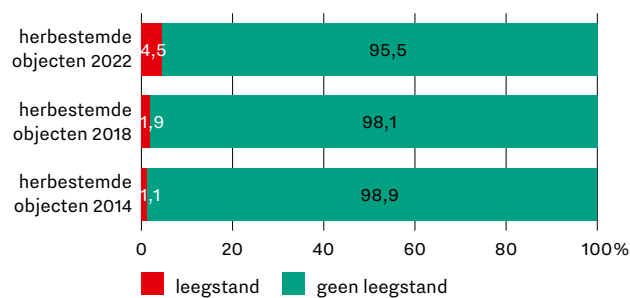
De restauratiebehoefte is sinds 2014 gegroeid. Het percentage objecten in slechte tot matige staat stond in 2014 nog op 19,8%. In 2018 was dat opgelopen tot 23,4%. Bij de meest recente opname werd bij 25,7% van de objecten geconstateerd dat ze aan restauratie toe zijn. Tegenover deze ongunstige ontwikkeling staat ook een gunstige: het percentage objecten dat er goed bij staat, is gestegen van 17,6% in 2014 naar 34,7% nu, bijna een verdubbeling dus.

De restauratieopgave voor deze categorie wordt geraamd op bijna € 3,9 miljoen. Gemiddeld per te restaureren object gaat het om zo'n € 149.000. De onderhoudsopgave bedraagt naar schatting ruim € 5,3 miljoen. Dat lijkt een forse bedrag voor deze categorie die voor een groot deel uit wat kleinere objecten bestaat. De kosten per object worden echter opgestuwd door enkele grote objecten, zoals de parkaanleg van begraafplaats Soestbergen en de neoclassicistische aula van begraafplaats Kovelswade, beide aan de Koningsweg in Utrecht.

Utrecht en Utrechtse Heuvelrug zijn koplopers wat betreft het aantal rijksmonumentale objecten in deze categorie.

Figuur 11.3: Leegstand categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen 2014-2022

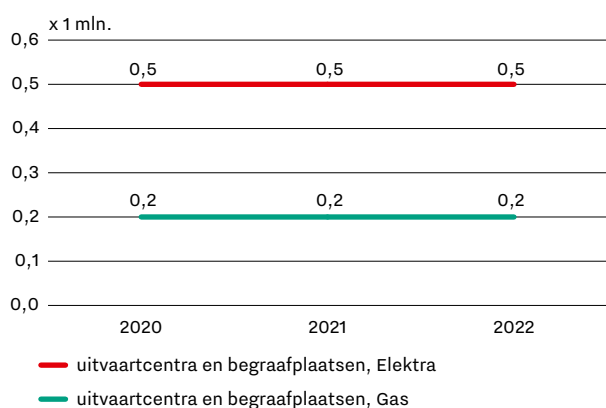

Figuur 11.4: Herbestemming categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen 2014-2022

Begraafplaats Zusterplein te Zeist

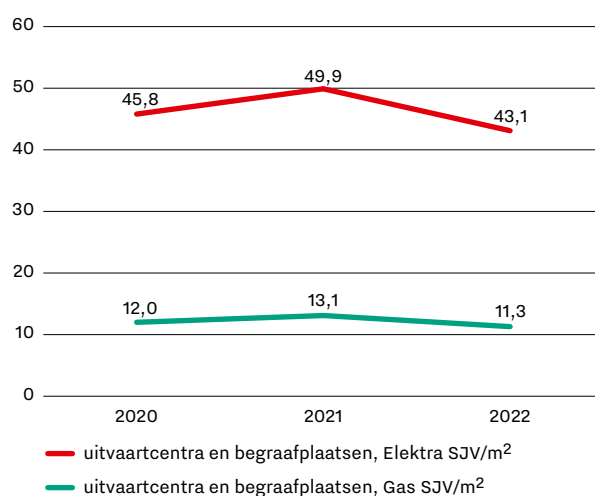
In de meeste gemeenten waar zich rijksmonumentale (delen van) uitvaartcentra en begraafplaatsen bevinden, is er werk aan de winkel om de staat van onderhoud te verbeteren.

Figuur 11.5: Totalen energieverbruik categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen 2020-2022

11.2. Mate van leegstand en herbestemming

Op een groot deel van de objecten (75,9% bij de meest recente meting) is leegstand uiteraard helemaal niet van toepassing. Van de objecten die bruikbaar zijn, staat er

Figuur 11.6: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen 2020-2022

momenteel niet een leeg. Dat was ook het geval in 2014. In 2018 stond er (kennelijk tijdelijk) een object leeg. Door de lage aantallen is dit gelijk een relatief hoog percentage.

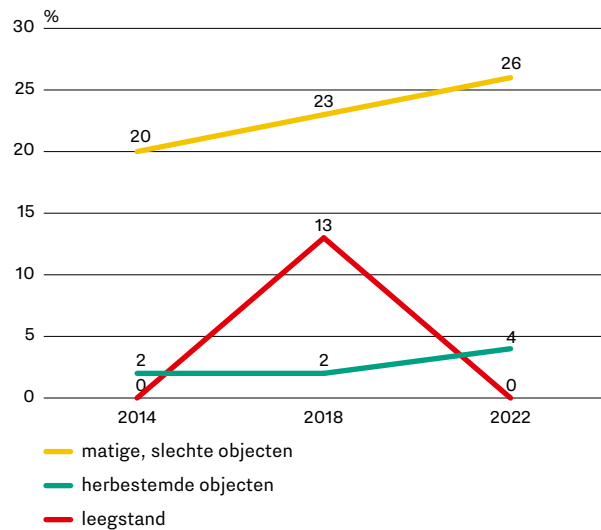
Het hoge percentage objecten waarvoor leegstand niet aan de orde kan zijn, correspondeert met een laag percentage herbestedingen. In 2014 en 2018 ging het om ongeveer 2%; bij de meest recente meting om 4,5%.

11.3. Energieverbruik

Het energieverbruik in de categorie Uitvaartcentra en Begraafplaatsen is relatief laag in vergelijking met andere categorieën en ontwikkelt zich gunstig. Zowel het verbruik van elektra als van gas daalden ten opzichte van 2020 met ongeveer 6%. Het energieverbruik per m² vertoonde in 2020 juist een aanzienlijke stijging, mogelijk als gevolg van de hoge sterftecijfers als gevolg van de corona-epidemie. In 2021 daalde het verbruik echter tot onder het niveau van 2020.

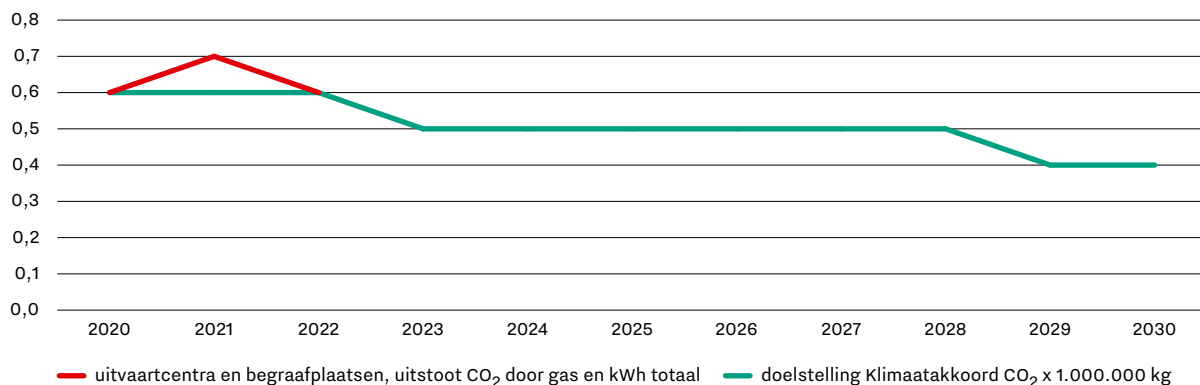
11.4. Samenvattend beeld

De restauratiebehoefte in deze categorie loopt op. Leegstand is hier niet of nauwelijks aan de orde en herbesteding evenmin.

Figuur 11.7: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbesteding categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen 2014-2022

De CO₂-uitstoot van de categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen liep in 2021 op, maar bewoog zich in 2022 weer in de richting van de trendlijn van de klimaatdoelstelling.

Figuur 11.8: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

12

Stadsmuur te Vianen

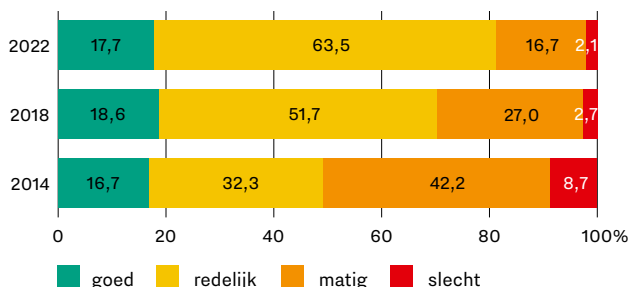

Fort Vechten te Bunnik

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Verdedigingswerken en militaire gebouwen

Figuur 12.1: Staat van onderhoud categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen 2014-2022

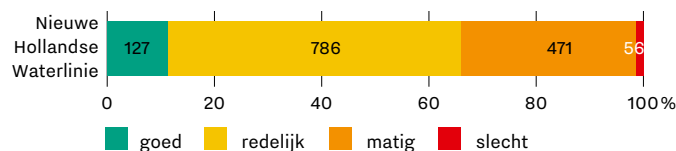
De categorie Verdedigingswerken en militaire objecten is in Utrecht een groot en belangrijk deel van het rijksmonumentenbestand. Het gaat om 1.037 objecten van zeer uiteenlopende aard en omvang. Niet alleen de grote verdedigingslijnes (Oude en de Nieuwe Hollandse Waterlinie, Grebbelinie) behoren ertoe, maar ook objecten zoals de stadsmuren van Vianen en de parkaanleg van Zoicher langs de Utrechtse singels.

Forten en vestingwerken zijn meestal goed zichtbaar, maar structuren zoals dijklichamen en inundatiekommen zijn vaak alleen waarneembaar en te duiden voor specialisten. Met de plaatsing van de Nieuwe Hollandse Waterlinie op de lijst van Unesco Werelderfgoed in 2021 is de betekenis van dit erfgoed niettemin voor het brede publiek een stuk duidelijker geworden.

De provincie Utrecht heeft sinds 2014 veel geïnvesteerd in deze bijzondere categorie niet-woonhuis rijksmonumenten. Veel geld ging naar de Grebbelinie. In het kader van en in de aanloop naar de voordracht van de Nieuwe Hollandse Waterlinie als Unesco Werelderfgoed werd ook daarin veel geïnvesteerd. Uit het Fonds Erfgoedparels werd sinds 2014 in deze categorie 5 keer een restauratiesubsidie verstrekt, voor een totaalbedrag van bijna € 1,5 miljoen. Daarnaast droeg ook het Programma Nieuwe Hollandse Waterlinie het nodige bij om de staat van de linie-objecten te verbeteren.⁹

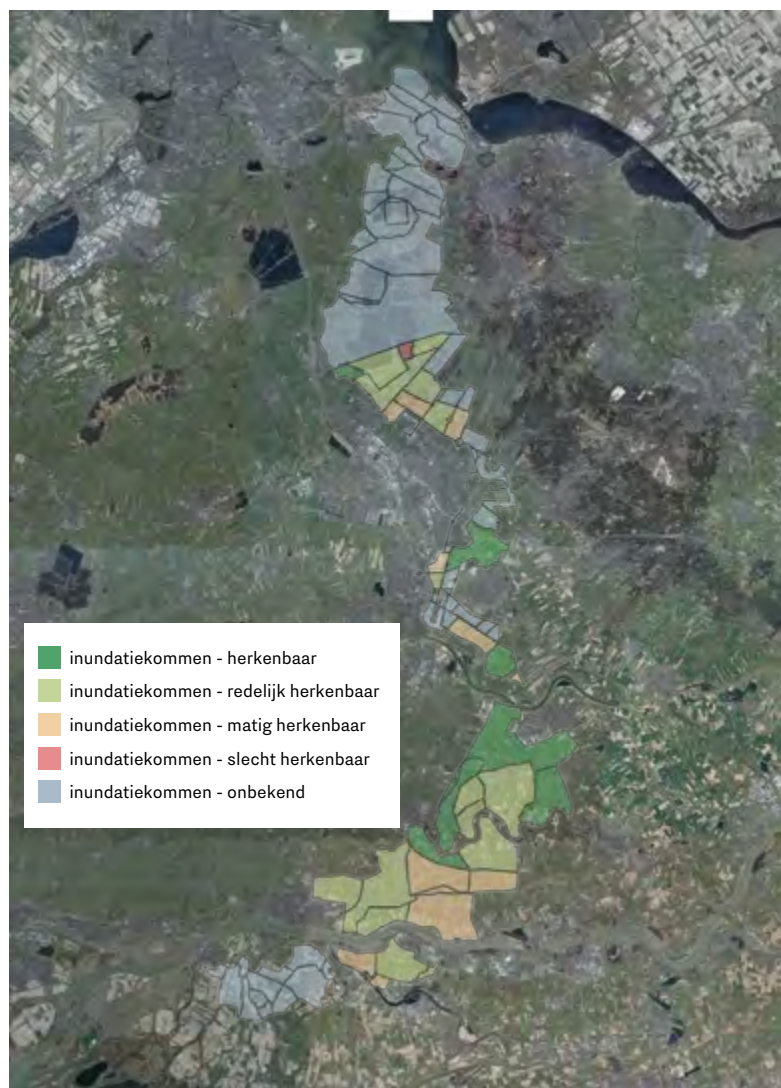
12.1. Staat van onderhoud en omvang van de onderhouds- en restauratieopgave

Van de 1.037 objecten in deze categorie kon in 977 gevallen de staat van onderhoud worden vastgesteld. De Erfgoedmonitor laat zien dat 173 objecten in goede staat verkeren en 620 een redelijke staat van onderhoud hebben. Daarnaast zijn er 163 objecten in matige staat en staan er 21 slecht bij.

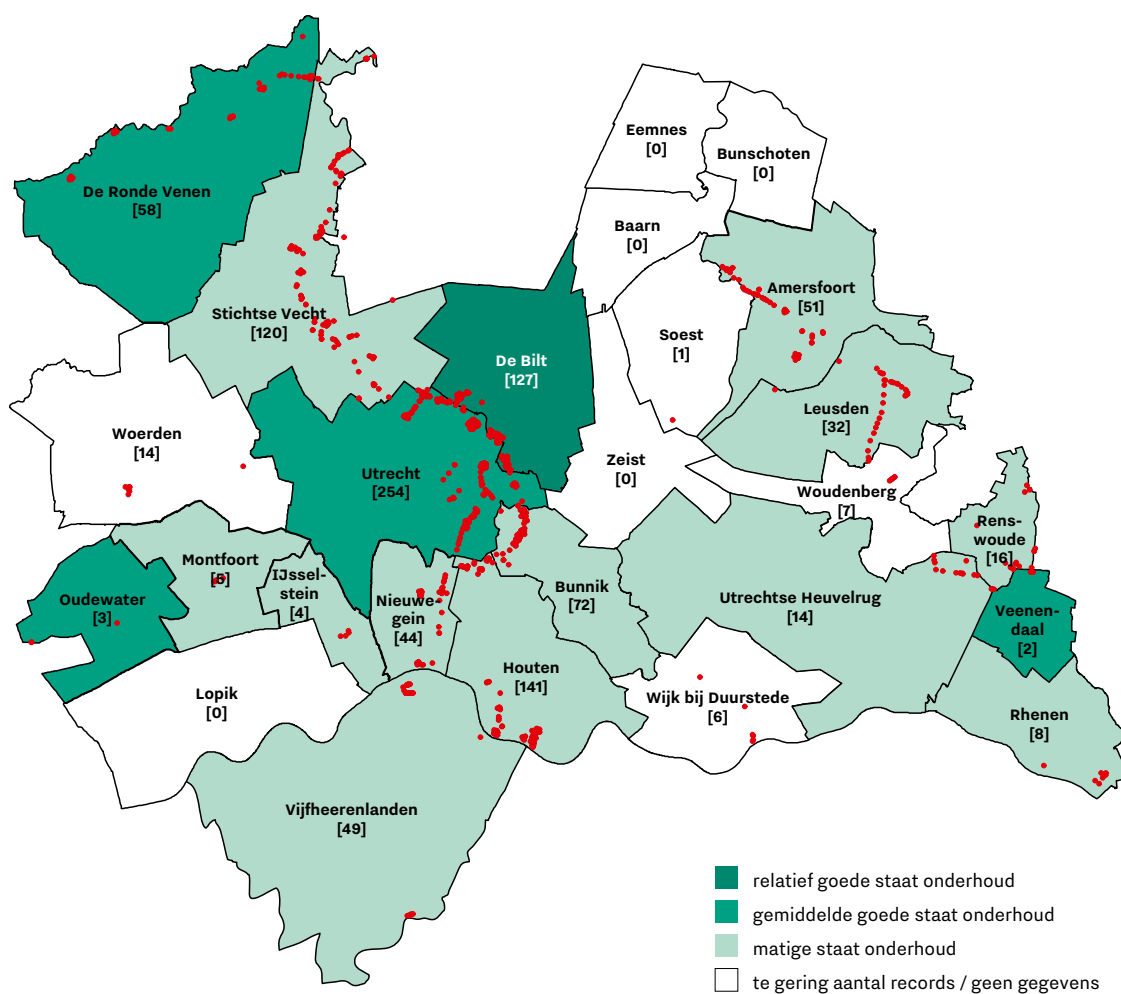

Figuur 12.2: Actuele staat van onderhoud beoordelingspunten Nieuwe Hollandse Waterlinie¹⁰

De restauratiebehoefte is, mede dankzij de grote investeringen van verschillende partijen, waaronder de provincie Utrecht, sterk teruggelopen. Was in 2014 nog meer dan de helft van de objecten in slechte tot matige staat, in 2018 was dat gedaald tot ongeveer 30% en

Figuur 12.3: Staat van de inundatiekommen in 2021

Figuur 12.4: Spreiding van de opgave in de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen over de gemeenten

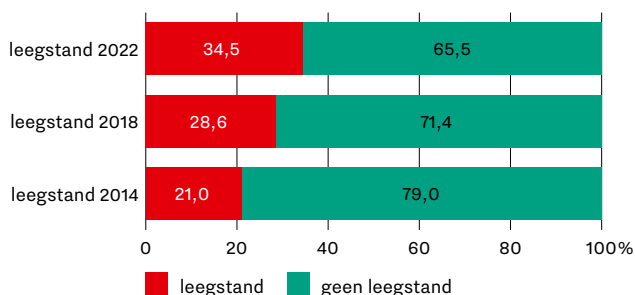
de meest recente meting geeft 18,8% aan. Slechts een klein gedeelte verkeert nog in slechte staat; de meeste objecten met een restauratiebehoefte staan er matig bij. Het percentage objecten dat in goede staat is, blijft in vergelijking met andere categorieën laag en schommelt rond de 18%. Het aandeel met een redelijke staat van onderhoud is verdubbeld sinds 2014.

De actuele restauratieopgave in euro's voor deze categorie wordt geraamd op zo'n € 13,5 miljoen; per te restaureren object is dat gemiddeld ongeveer € 73.500. Daaruit is af te leiden dat het veelal om wat kleinere objecten gaat, anders was het bedrag per object veel hoger geweest. Toch kent ook deze categorie een aantal objecten van een zodanige omvang dat de provinciale middelen daarvoor eigenlijk niet toereikend zijn. De forten Lunetten I, II, II en IV en Fort Honswijk zijn niet voor niets opgenomen in de landelijke Toplijst van grote en urgente restauratieopgaven waarvoor extra steun van het rijk nodig wordt geacht. De onderhoudsopgave ligt rond € 21,8 miljoen.

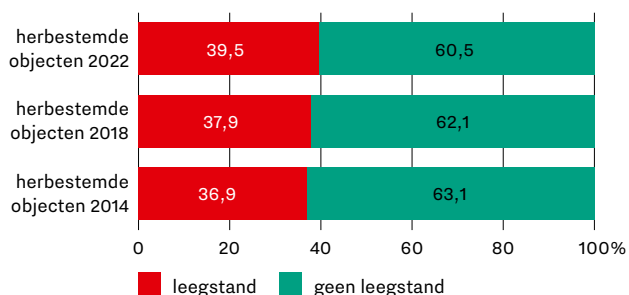
Een bijzonder onderdeel van de categorie Verdedigingswerken en militair erfgoed vormt de Nieuwe Hollandse

Waterlinie. Inzoomend op die subcategorie, wordt zichtbaar dat de restauratiebehoefte hier, ondanks alle inspanningen en investeringen, nog steeds aanzienlijk hoger ligt dan in de rest van de categorie: 36,6% van de linie-objecten verkeert in slechte tot matige staat en is toe aan restauratie.

De restauratieopgave voor het Unesco Werelderfgoed van de Waterlinie bedraagt zo'n € 14,2 miljoen. Dat is twee derde van de totale opgave in de categorie Verdedigingswerken en militair erfgoed. Met dat bedrag kan het casco van de gebouwen teruggebracht worden naar redelijke tot goede staat en kunnen de groene contouren van de linie weer herkenbaar gemaakt worden. Een belangrijk onderdeel van die groene contouren vormen de inundatiekommen. Die maken wel deel uit van het Werelderfgoed, maar zijn niet allemaal en niet in hun geheel aangewezen als rijksmonument. Niettemin verdienen ze aandacht. De dijken en dijkjes waaraan deze kommen in het landschap herkenbaar zouden moeten zijn, zijn op veel plekken nog maar slecht te zien en soms zelfs (bijna) helemaal verdwenen.

Figuur 12.5: Leegstand categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen 2014-2022

Figuur 12.6: Herbestemming categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen 2014-2022

Lastige afwegingen zijn er te maken als het gaat om de natuurforten. Die laten doorgaans grote achterstanden zien in onderhoud van de groene en rode elementen. De noodzakelijke onderhoudswerkzaamheden staan op gespannen voet met het behoud van de natuurwaarden, dat hier ook nadrukkelijk een doelstelling is. Ten dele verklaart dit de omvang van de actuele restauratieopgave van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Vanuit het perspectief van duurzaam behoud van deze rijksmonumenten is een heroverweging van de balans tussen de erfgoed- en natuurwaarden van deze forten wenselijk.

De rijksmonumentale verdedigingswerken liggen verspreid over de hele provincie, met een hoge concentratie in de gemeenten Utrecht, Houten, De Bilt en Stichtse Vecht. In slechts enkele gemeenten, waaronder Utrecht en De Bilt, staan ze er overwegend goed bij. Vrijwel overal, maar vooral in Stichtse Vecht en Houten, is in deze categorie het nodige te doen aan onderhoud en restauratie van het militair erfgoed.

12.2. Mate van leegstand en herbestemming

Leegstand is voor veel van de verdedigingswerken en militaire gebouwen niet aan de orde, simpelweg omdat een groot deel van de objecten niet geschikt is voor bewoning of een andere vorm van ruimtegebruik. Vaak gaat het om objecten zoals kazematten of groepsschuilplaatsen, die te klein zijn voor regulier gebruik. Ook zijn er objecten die niet leeg kunnen staan, bijvoorbeeld dijklichamen of inundatiekommen. Op 80,4% van de objecten die in 2022 in de monitor zijn opgenomen, is leegstand dan ook niet van toepassing.

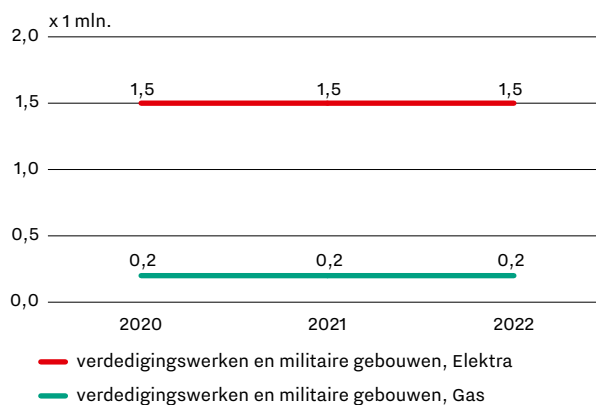
Van het resterende deel staat een steeds groter deel leeg: 21% in 2014, 28,6% in 2018 en 34,5% nu.

Het vinden van een nieuwe bestemming voor verdedigingswerken en militaire gebouwen is een moeilijke opgave. Dat geldt niet alleen voor Utrecht: in het hele land is dit een probleem. Het percentage herbestemde objecten is desondanks licht toegenomen: van 36,9% in 2014 naar 39,5%.

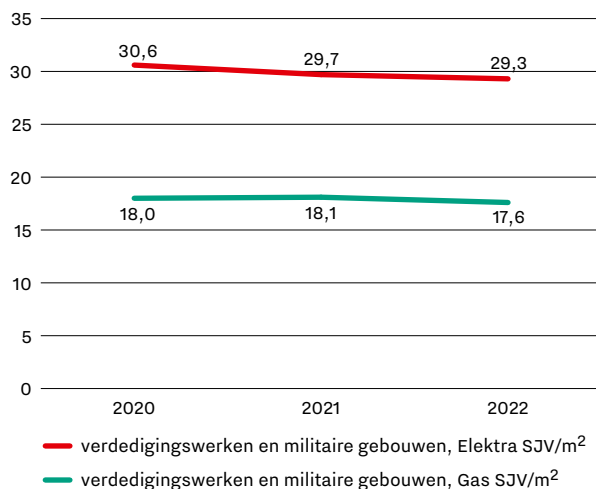
Bij de verdedigingswerken van de Nieuwe Hollandse Waterlinie worden vaak complete fortcomplexen herbestemd, waarbij de gebouwen met een verblijfsfunctie een nieuwe functie krijgen en de losse objecten en waterwerken hun oorspronkelijke functie houden.

12.3. Energieverbruik

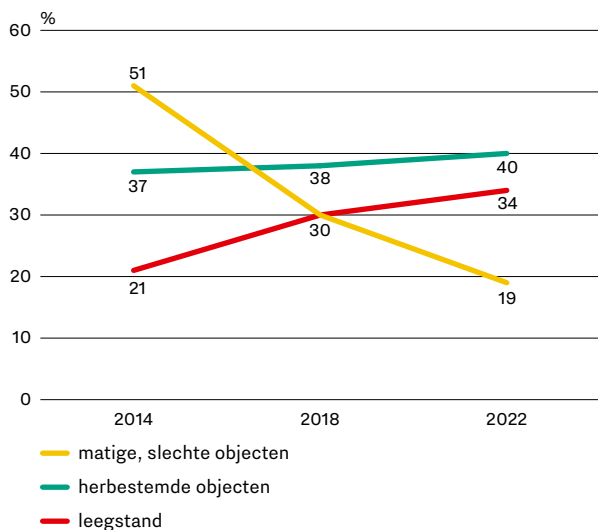
Het totale energieverbruik van de objecten van militair erfgoed is niet hoog vergeleken met de meeste andere categorieën rijksmonumenten. Het laat bovendien een kleine daling zien. Het elektriciteitsverbruik daalde met 2% ten opzichte van 2020 en het gasverbruik met 4%. Per m² wordt in deze categorie iets meer gas en iets minder elektra verbruikt dan gemiddeld.

Figuur 12.7: Totalen energieverbruik categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen 2020-2022

Figuur 12.8: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen 2020-2022

Figuur 12.9: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbestemming categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen 2014-2022

12.4. Samenvattend beeld

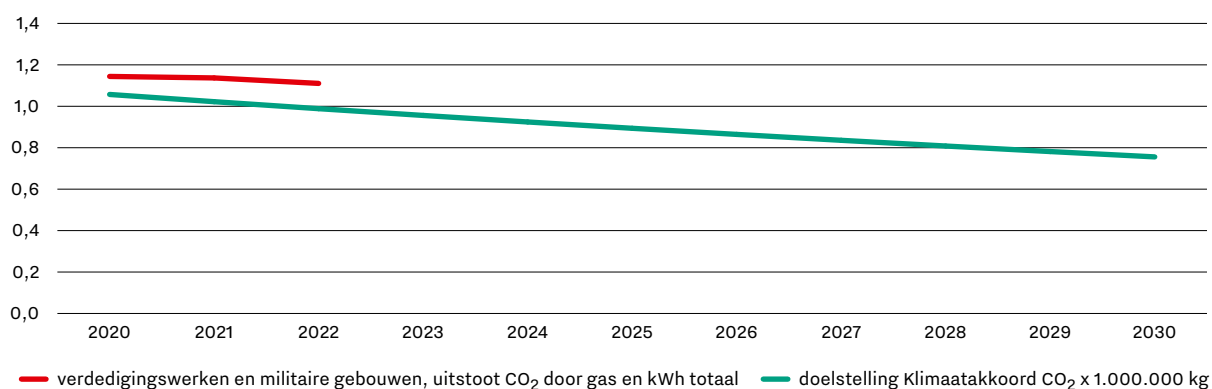
Wat betreft de staat van onderhoud ontwikkelt de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen zich goed. De leegstand loopt echter op en het aandeel herbestemmingen stijgt maar heel langzaam.

De CO₂-uitstoot van de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen zit structureel boven de trendlijn die moet leiden tot het halen van de klimaatdoelstelling en verbetert nog nauwelijks.

Fort Vechten te Bunnik

- 9 Voor meer informatie over dit programma, zie <https://www.programmanieuwehollandsewaterlinie.nl/waterlinie/>
- 10 De Waterlinie-rapportage heeft een hoger niveau van verfijning dan de Erfgoedmonitor en rapporteert over 1440 beoordelingspunten.

Figuur 12.10: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

13

Gildepoortje te Woerden

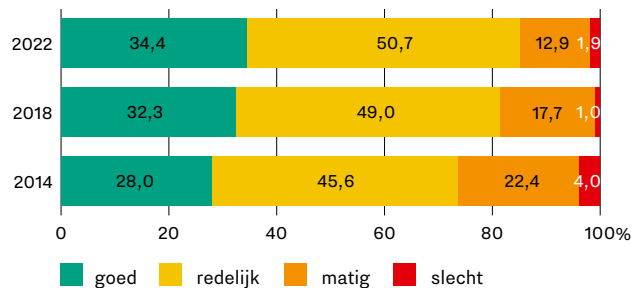
Voorwerpen op pleinen en dergelijke

Voorwerpen op pleinen en dergelijke

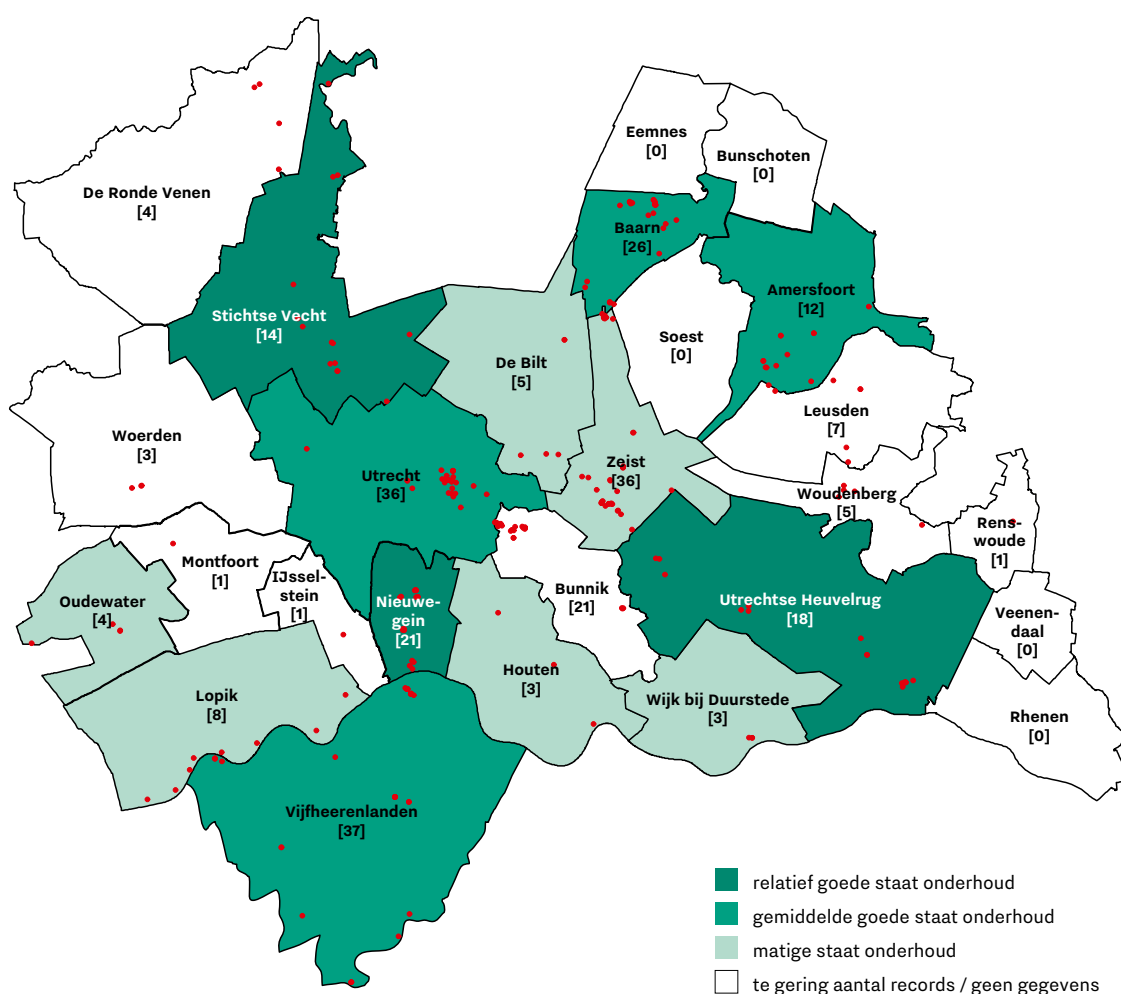
De categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke bevat zeer uiteenlopende objecten. Het kan gaan om poortjes, dorpspompen, grenspalen of toegangshekken, maar ook om theekoepels, gedenktekens, klokken en groene objecten zoals (delen van) plantsoenen, tuinen en parken. Deze categorie bevat ook enkele interieurelementen zoals preekstoelen, uurwerken, inpandige grafmonumenten en kroonluchters.

Voor zover de objecten in deze categorie zich buiten bevinden, zijn het vaak echte ijkpunten voor bewoners, bezoekers en passanten. Ze dragen in belangrijke mate bij aan de herkenbaarheid en identiteit van kernen en plaatsen.

In deze categorie werden in de periode 2014-2022 geen restauratiesubsidies verstrekt uit het Fonds Erfgoedparels.

Figuur 13.1: Staat van onderhoud categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke 2014-2022

Figuur 13.2: Spreiding van de opgave in de categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke over de gemeenten

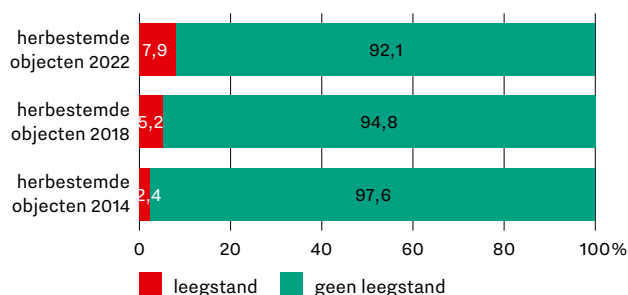

Wilhelminamonument te Zeist

13.1. Staat van onderhoud en omvang van de onderhouds- en restauratieopgave

Utrecht telt 267 objecten die als rijksmonument onderdeel uitmaken van de categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke. Ten behoeve van de Erfgoedmonitor 2022 konden er 209 worden beoordeeld op de staat van onderhoud. Daarvan zijn er 72 in goede, 106 in redelijke, 27 in matige en 4 in slechte staat. Interieurelementen en sommige andere objecten in deze categorie konden niet gefotografeerd (en dus niet beoordeeld) worden omdat ze in een gebouw of op een afgesloten of niet-toegankelijk privéterrein zijn gelegen.

Ongeveer 14,8% van de objecten verkeert momenteel in slechte tot matige staat en is daarom aan restauratie toe. Dat is een stuk minder dan in 2014 werd vastgesteld (26,4%) en ook een flinke daling ten opzichte van 2018 (18,8%). Het percentage objecten in goede en in redelijke staat beweegt zich sinds 2014 juist gestaag opwaarts. De actuele restauratieopgave bedraagt naar schatting € 2,2 miljoen. Omgeslagen over alle te restaureren monumentale voorwerpen op pleinen en dergelijke is dat gemiddeld circa € 71.000 per object. De onderhouds-

Figuur 13.3: Herbestemming categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke 2014-2022

opgave is een stuk hoger en wordt geraamd op ruim € 10,3 miljoen.

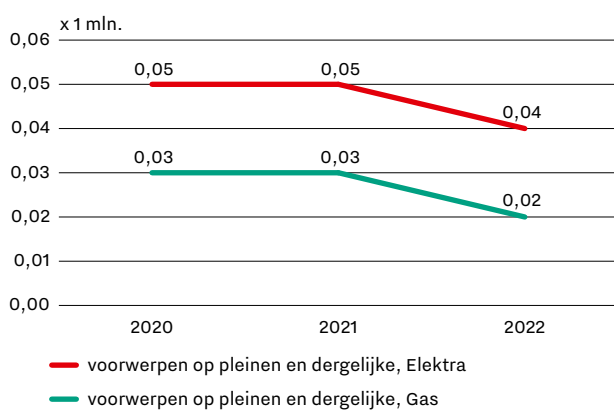
De rijksmonumentale voorwerpen op pleinen en dergelijke zijn vrij gelijkmatig verspreid over de hele provincie. In Zeist is er sprake van een combinatie van een relatief groot aantal objecten met een relatief matige staat van onderhoud.

Toegangshek Buitenplaats Goudestein te Maarssen

13.2. Mate van leegstand en herbestemming

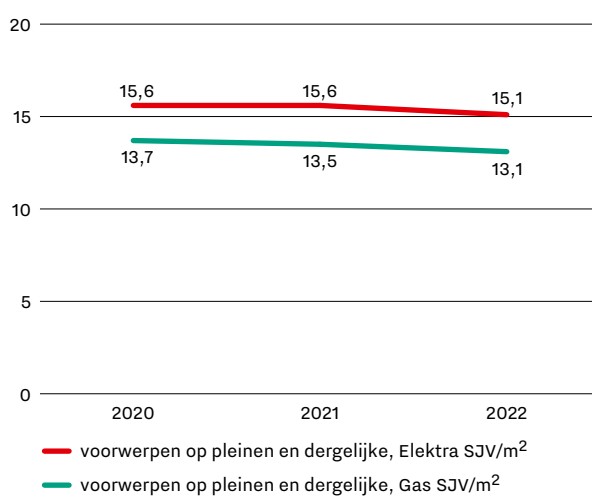
Van een leegstandsprobleem is in deze categorie geen sprake. Dat komt uiteraard vooral omdat veruit de meeste van de objecten niet gebouwd zijn voor een verblijfsfunctie en dus niet leeg kunnen staan. Van de 50 objecten die een verblijfsfunctie kunnen vervullen,

Figuur 13.4: Totalen energieverbruik categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke 2020-2022

staat er momenteel geen enkele leeg. Ook in de eerdere peiljaren kende deze categorie geen leegstand.

Het overgrote deel van de objecten, te weten 92%, vervult nog de oorspronkelijke functie. Ook dat is

Figuur 13.6: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke 2020-2022

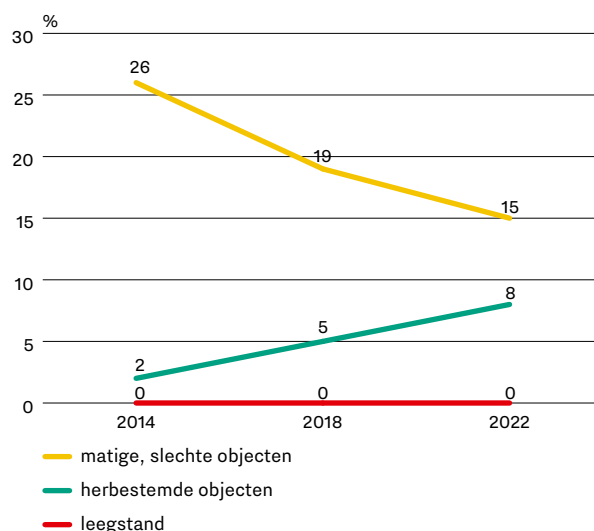
grotendeels verklaarbaar uit de bijzondere aard van deze categorie. De voorwerpen zijn veelal gebouwd voor de sier (fonteinen, follies), als gedenkteken (standbeelden, oorlogsmonumenten) of voor een praktische functie (dorpspompen, grenspalen, toegangshekken). In al die gevallen is herbestemming niet aan de orde: de objecten in kwestie blijven wat ze zijn. Het aandeel herbestemde objecten is over de loop van de jaren wel iets opgelopen: van 2,4% in 2014 naar 5,2% in 2018 tot 7,9% nu.

13.3. Energieverbruik

Wat betreft het totaalverbruik van zowel gas als elektra is de categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke een middenmoter. Het verbruik per m² is relatief laag. Het energieverbruik in deze categorie loopt sinds 2020 iets terug. Het elektraverbruik daalde met 3,5% en het gasverbruik met 4,2%.

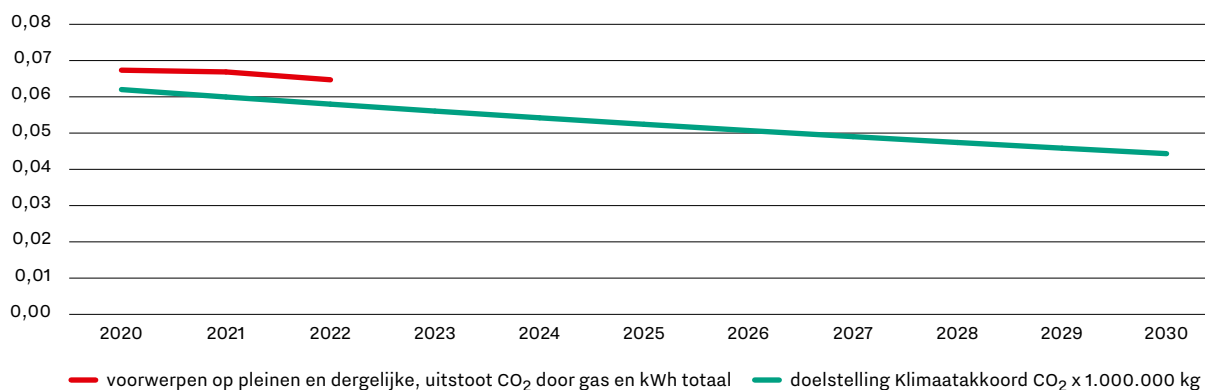
13.4. Samenvattend beeld

De staat van onderhoud van de voorwerpen op pleinen en dergelijke is flink verbeterd sinds 2014. Leegstand is hier niet aan de orde. Ook herbestemming komt niet veel voor in deze categorie, maar het percentage herbestemde objecten is wel toegenomen.

Figuur 13.7: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbestemming categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke 2014-2022

De CO₂-uitstoot van deze categorie daalt heel licht, maar blijft nog steeds iets boven de trendlijn van de klimaatdoelstelling.

Figuur 13.8: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

14

Drift te Utrecht

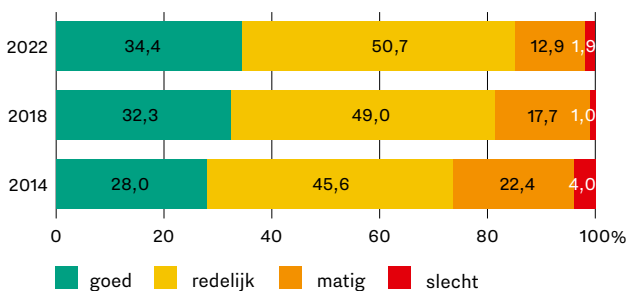
Sluis bij de Lek te Nieuwegein

Weg- en waterbouw- kundige werken

Weg- en waterbouwkundige werken

De categorie Weg- en waterbouwkundige werken omvat in totaal 208 objecten. Daaronder vallen objecten zoals havens, bruggen en sluizen. Het grootste, en qua restauratiekosten het meest kostbare rijksmonument in

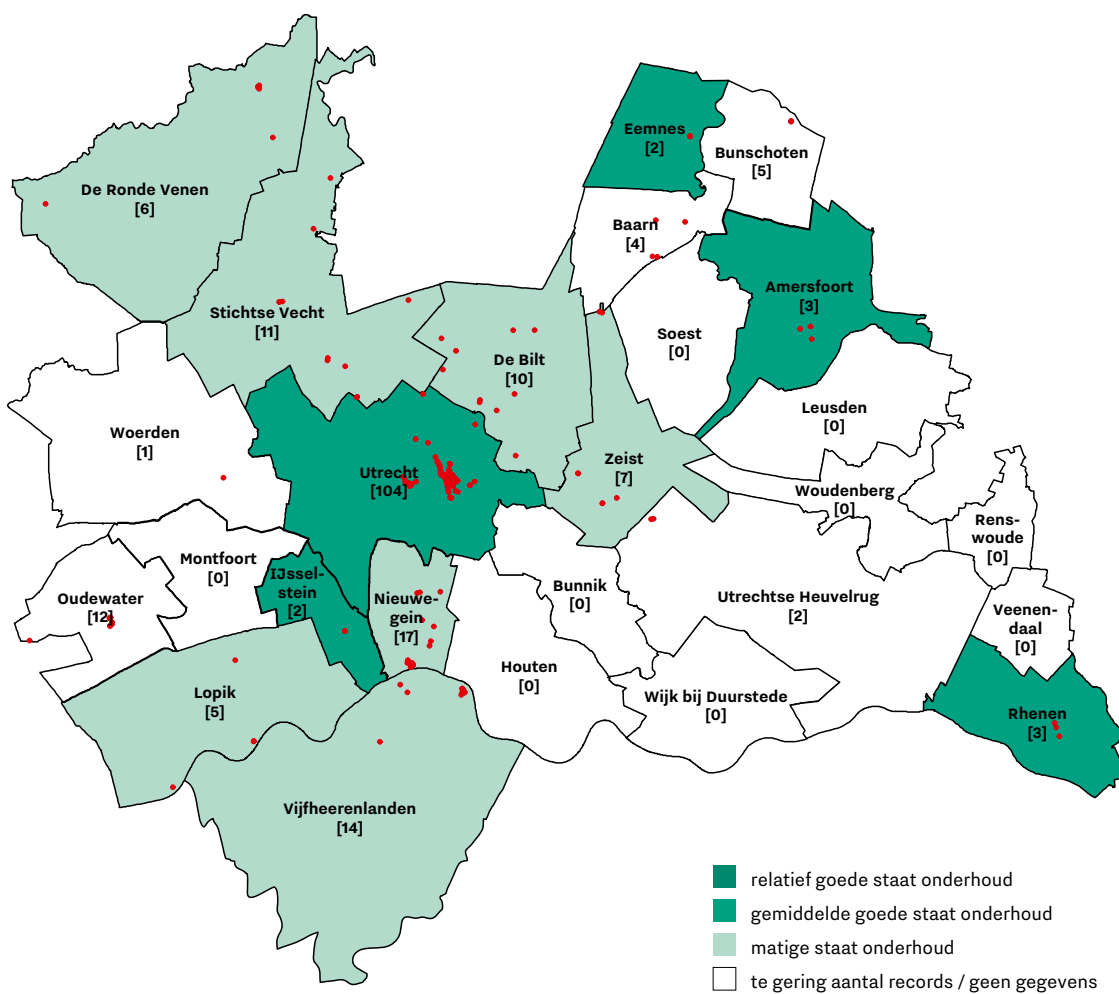
Figuur 14.1: Staat van onderhoud categorie Weg- en waterbouwkundige werken 2014-2022

deze categorie, bestaat uit de waterloop, werven, kades en bruggen van het grachtenstelsel van de stad Utrecht.¹¹ Dit is de nummer 2 van de landelijke Toplijst van grote en urgente restauratieopgaven waarvoor extra aandacht en steun nodig is.

In de afgelopen jaren verstrekte de provincie Utrecht uit het Parelfonds twee keer een restauratiesubsidie om een weg- en waterbouwkundig werk te herstellen. In totaal werd daarvoor een bedrag van € 342.407 uitgegeven.

14.1. Staat van onderhoud en omvang van de onderhouds- en restauratieopgave

Van 194 van de in totaal 208 weg- en waterbouwkundige werken die nu in de monitor zijn opgenomen, kon de staat van onderhoud worden vastgesteld. Daarvan verkeerden

Figuur 14.2: Spreiding van de opgave in de categorie Weg- en waterbouwkundige werken over de gemeenten

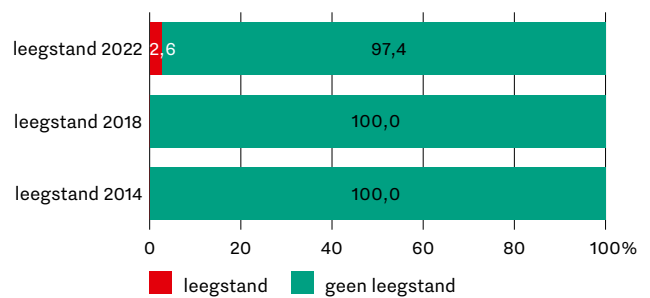

Ophaalbrug te Breukelen

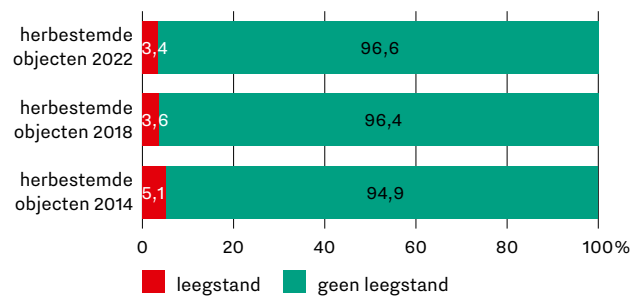
er 55 in goede en 99 in redelijke staat. In 36 gevallen werd een matige staat van onderhoud vastgesteld. De overige 4 objecten zijn er slecht aan toe.

Het aandeel objecten met een restauratiebehoefte is sinds 2014 alleen maar afgenomen. Verkeerde in 2014 nog 29,2% van de objecten in slechte tot matige staat, in 2018 was dat gezakt tot 22,9% en bij de laatste meting tot 20,5%. Tegenover deze gunstige ontwikkeling staat ook een minder gunstige. Het aandeel van de objecten met een goede staat van onderhoud fluctueert nogal, maar is anno 2022 een stuk lager (28,4%) dan in 2014 (34,3%).

De actuele restauratieopgave voor de categorie Weg- en waterbouwkundige werken bedraagt ongeveer € 14,9 miljoen. Dat komt neer op gemiddeld ruim € 372.500 per te restaureren object. Dat relatief hoge bedrag is te verklaren door de aard van een deel van de objecten, namelijk de kades en werven van het Utrechtse grachtenstelsel. Ook bij bruggen kan er sprake zijn van kostbare restauratieopgaven. De onderhoudsopgave wordt geschat op € 20,8 miljoen.

Figuur 14.3: Leegstand categorie Weg- en waterbouwkundige werken 2014-2022

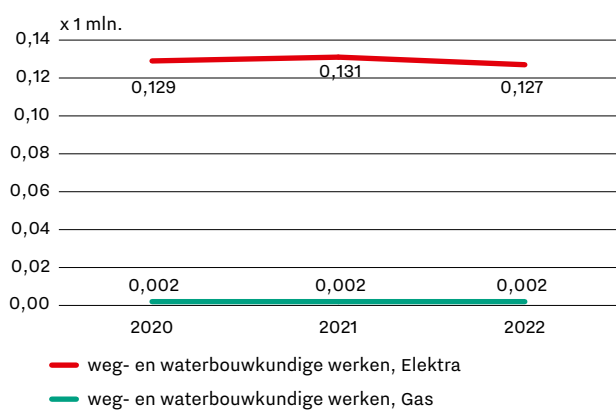

Figuur 14.4: Herbestemming categorie Weg- en waterbouwkundige werken 2014-2022

Tolsteegbrug te Utrecht

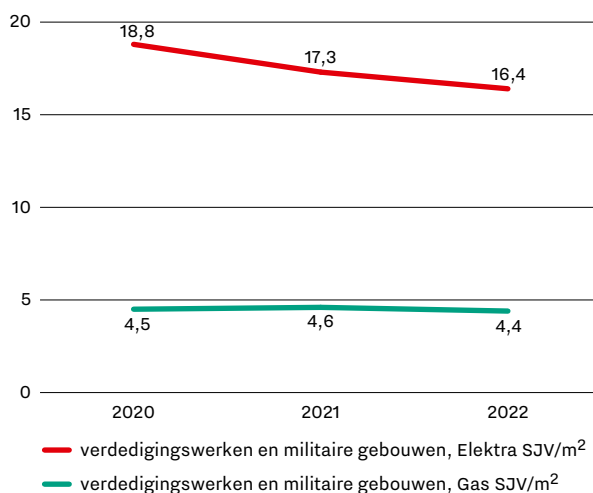
De weg- en waterbouwkundige rijksmonumenten zijn sterk geconcentreerd in de stad Utrecht. Daar staan ze er vrij goed bij. In veel andere gemeenten is de staat van onderhoud van deze categorie niet optimaal.

Figuur 14.5: Totalen energieverbruik categorie Weg- en waterbouwkundige werken 2020-2022

14.2. Mate van leegstand en herbestemming

Leegstand komt nauwelijks voor in deze categorie. Weg- en waterbouwkundige werken zoals bruggen, sluisen en waterkeringen kunnen niet leegstaan. Op 81,3% van de

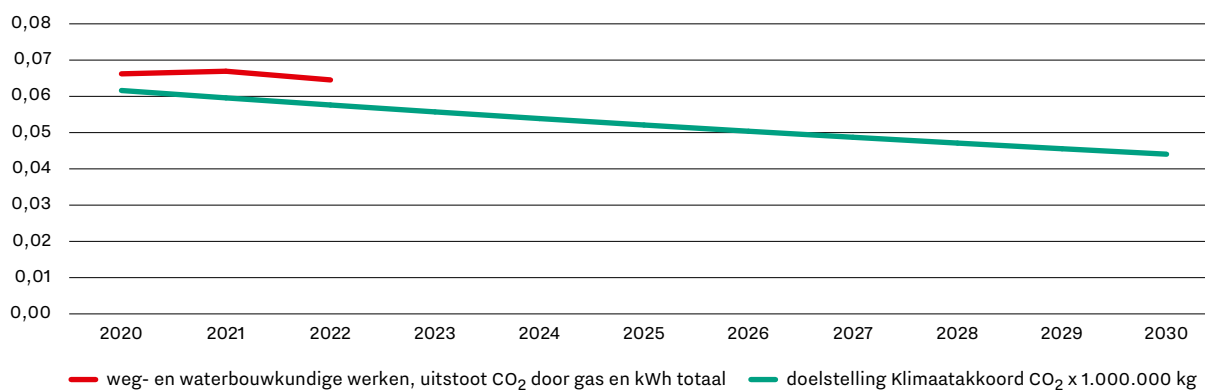
Figuur 14.6: Ontwikkeling standaard jaarverbruik gas en elektra per m² in de categorie Weg- en waterbouwkundige werken 2020-2022

objecten in deze categorie is leegstand dan ook niet van toepassing. Van de objecten die wel geschikt zijn voor een vorm van verblijfsfunctie staat 2,6% echt leeg; dit betreft 1 object. In de eerdere peiljaren was er helemaal geen sprake van leegstand.

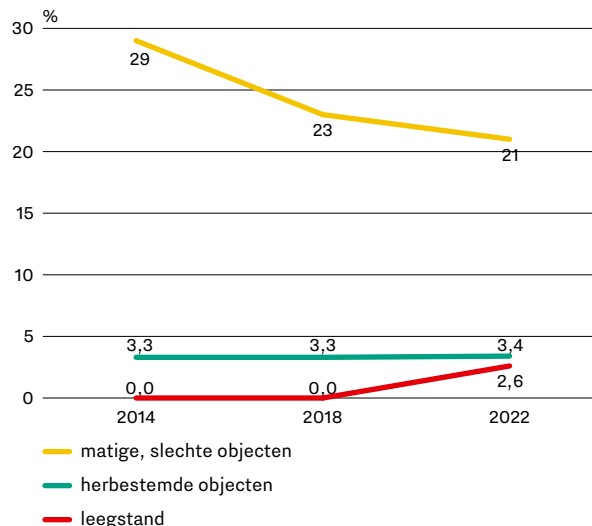
Het feit dat deze categorie een hoog percentage objecten telt dat niet leeg kan staan, impliceert dat het herbestemmingspercentage laag is. De resultaten van de monitor laten dat inderdaad zien. Slechts 3,4% van de weg- en waterbouwobjecten heeft momenteel een andere bestemming dan de oorspronkelijke. Het overgrote deel wordt nog altijd gebruikt voor het doel waarvoor het ooit gebouwd is. De eerdere jaren leveren iets hogere percentages op. Dat kan te maken met de toevoeging van nieuwe objecten, die allemaal nog voor hun oorspronkelijke doel in gebruik zijn.

14.3. Energieverbruik

Het totale verbruik van zowel gas als elektra van de weg- en waterbouwkundige objecten is het laagst van alle categorieën. Ook het elektraverbruik per m² is nergens zo laag als hier. Het gasverbruik per m² is ook onder het gemiddelde, maar hier zijn er nog 6 categorieën die lager scoren. Het elektraverbruik daalde sinds 2020 licht, met 2%. Het gasverbruik daalde aanzienlijk harder: dat nam 13% af.

Figuur 14.8: Ontwikkeling CO₂-uitstoot in de categorie Weg- en waterbouwkundige werken 2020-2022 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord

Figuur 14.7: Ontwikkeling % objecten met restauratiebehoefte, % leegstand en % herbestemming categorie Weg- en waterbouwkundige werken 2014-2022

14.4. Samenvattend beeld

De restauratiebehoefte is flink lager dan in voorgaande jaren. Leegstand en herbestemming zijn in deze categorie nauwelijks aan de orde en vormen geen probleem.

De CO₂-uitstoot van deze categorie daalt licht, maar blijft voornamelijk boven de trendlijn die gevolgd zou moeten worden met het oog op de klimaatdoelstellingen.

11 De werfkelders in particulier bezit horen daar niet bij. Deze zijn ten tijde van de aanwijzing van de werven tot rijksmonument niet in de aanwijzing meegenomen.

15

Singelgracht met Zocheerplantsoen te Utrecht

Nieuwegracht ter hoogte van Pausdam te Utrecht

Actuele en verwachte ontwikkelingen

Actuele en verwachte ontwikkelingen

De staat van de niet-woonhuis rijksmonumenten wordt beïnvloed door veel verschillende factoren. Dit hoofdstuk besteedt aandacht aan de ontwikkelingen die naar verwachting de komende jaren de meeste impact zullen hebben op de staat van onderhoud van de niet-woonhuis rijksmonumenten in de provincie Utrecht.

Stikstof en monumenten

Sinds het midden van de twintigste eeuw is de hoeveelheid reactieve stikstof in het milieu verdubbeld, waardoor de bodem verzuurt. Sommige planten gedijen daarbij, terwijl andere soorten het juist moeilijker krijgen. Per saldo neemt de diversiteit aan planten af door het teveel aan stikstof. Dat heeft weer gevolgen voor dieren die daarvan leven, zoals bijen en insecten, die op hun beurt weer belangrijk zijn voor de bestuiving van onze gewassen en onze voedselproductie. Daarom werken de Rijksoverheid samen met de provincies en het bedrijfsleven aan het terugdringen van de hoeveelheid stikstof.¹²

De provincie Utrecht heeft op basis van vergunninggegevens enig inzicht in de locaties waar bedrijven staan, welke bedrijfsactiviteiten er zijn en wat theoretisch hun uitstoot is. Wel is de provincie nog bezig met de criteria voor de selectie van piekbelasters. Daarom is nog niet bekend welke bedrijven daartoe gerekend moeten worden. Op basis van de gegevens die nu bij de provincie bekend zijn, zijn er in rijksmonumentale objecten niet of nauwelijks bedrijven gevestigd die als piekbelaster zullen gelden. Zodoende is de kans klein dat gebruikers van rijksmonumenten hun bedrijfsactiviteiten op de huidige plek moeten beëindigen. In die zin zal het stikstofprobleem niet bijdragen aan leegstand en/of verslechtering van de staat van onderhoud van rijksmonumenten.

Wel kan het problematisch worden dat bij de restauratie van monumenten stikstof vrijkomt. Dit kan in de nabije toekomst voor extra uitdagingen zorgen bij het behoud van erfgoed. Ook plannen voor restauratiewerkzaamheden zullen te maken krijgen met strengere toetsing op stikstofuitstoot. Dat kan tot vertragingen leiden en dus tot verder verval van monumenten.

Leegstand en woningnood: probleem ontmoet oplossing?

Naast extra uitdagingen biedt de stikstofproblematiek mogelijk ook kansen, vooral voor herbestemming van monumenten tot woningen. Net als in de meeste andere

provincies is ook in Utrecht de woningnood hoog. De woningbouwopgave in de provincie is becijferd op 83.500 woningen. De leegstand onder de niet-woonhuis rijksmonumenten in Utrecht belooft zo'n 68.000 m² bruikbaar vloeroppervlak. Uitgaande van het Nederlands gemiddelde voor woningoppervlakte (75 m²) komt dat neer op potentieel zo'n 900 woningen. Dat voorziet weliswaar slechts in zo'n 1% van de woningbouwopgave, maar het voordeel is wel dat de stikstofdepositie van een verbouwing waarschijnlijk lager is dan van nieuwbouw en dat verbouwen ook vanuit het oogpunt van het verbruik van grond en grondstoffen minder belastend is dan nieuwbouw. Bovendien kan het herbestemmen van monumenten met een agrarische of industrie functie naar een woonfunctie per saldo mogelijk bijdragen aan de vermindering van de stikstofuitstoot.

De andere kant van de medaille is wel, dat veel niet-woonhuis rijksmonumenten zich in gebieden bevinden waar de stikstofnorm weinig ruimte laat voor wat voor depositie dan ook. Dat kan verbouwen en herbestemmen danig in de weg zitten.

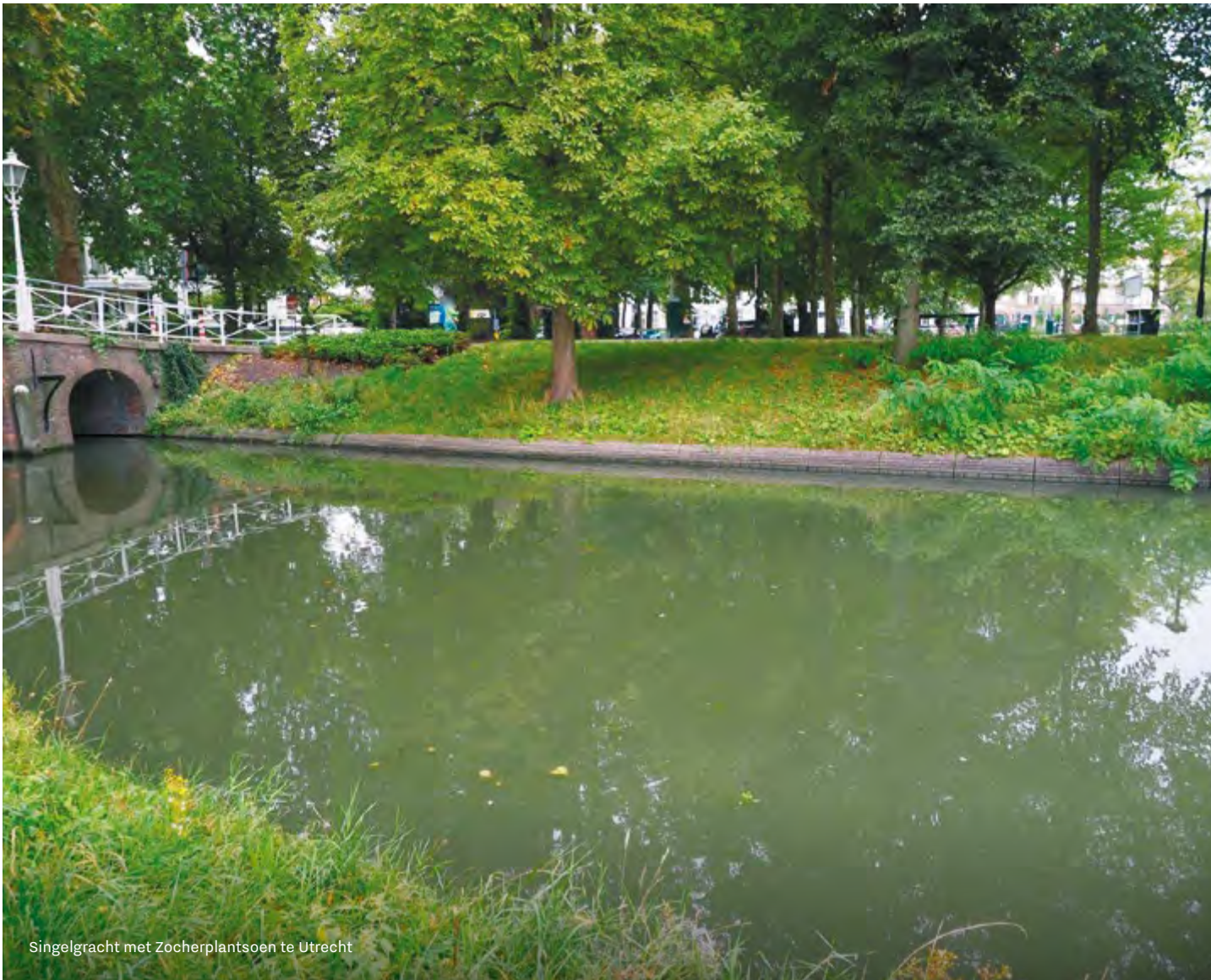
Toenemende bedreigingen voor agrarisch erfgoed

Het agrarisch erfgoed staat onder druk. In de steeds grootschaliger bedrijfsvoering worden grote machines gebruikt die soms niet in de monumentale schuren gestald kunnen worden. Bovendien leiden de schaalvergroting, het ontbreken van opvolgers en de stikstofproblematiek naar verwachting tot een verdere afname van het aantal boerenbedrijven, ook van het aantal dat gevestigd is in monumentale gebouwen. Het directe gevolg hiervan is dat monumentale boerderijen, en met name de daartoe behorende bijgebouwen en andere objecten, meer kans lopen om in onbruik te raken. Leegstand leidt onherroepelijk tot achteruitgang in de staat van onderhoud.

Meer leegstand religieus erfgoed verwacht

Het leegstandspercentage van religieus erfgoed is in de provincie Utrecht tot dusver beperkt. Veel kerken zijn weliswaar nog in gebruik, maar slechts voor een beperkt aantal diensten en/of activiteiten per jaar. In die zin is er sprake van verborgen leegstand van religieuze gebouwen.

De trend is, ook in Utrecht, dat wekelijkse kerkdiensten steeds vaker plaatsmaken voor tweewekelijkse of zelfs maandelijkse bijeenkomsten. Bijkomend gebruik, bijvoorbeeld voor koorrepetities, neemt ook af, mede

Singelgracht met Zocheerplantsoen te Utrecht

door vergrijzing en terugloop van het verenigingsleven. Zo worden de gebouwen allengs moeilijker te exploiteren en wordt het problematischer om de onderhoudskosten op te brengen. Dat leidt op den duur tot sluiting en afstoting van gebouwen.

Het is daarom te verwachten dat ook hier de komende jaren tientallen kerken in onbruik raken. Daarbij zal het overigens lang niet altijd gaan om kerken die als rijksmonument zijn aangewezen. De ervaring leert dat kerkbesturen uit alle macht proberen om sluiting en afstoting van kerkgebouwen te voorkomen. Soms wachten ze te lang met het verkennen van herbestemmingsmogelijkheden. Dat kan nadelig uitpakken en tot leegstand en verval leiden. Herbestemming van kerkgebouwen is doorgaans een complexe opgave. De volumineuze gebouwen lenen zich niet eenvoudig voor een ander type gebruik. Herontwikkeling is vaak kostbaar. Daarbij heeft een kerk vrijwel altijd een iconische waarde, die bij de herontwikkeling niet verloren mag gaan.

Toestand van de 'iconen' blijft zorgelijk

Landelijk neemt het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten die in matige en slechte staat verkeren sinds 2017 gestaag af. Daaruit blijkt dat reguliere restauratieopgaven van een gemiddelde of geringe omvang voor eigenaren en met financiële steun vanuit provinciale subsidie-regelingen behapbaar en uitvoerbaar zijn. De subsidie-regeling draagt aantoonbaar bij aan het verkleinen van de opgave.

Daarnaast blijft er echter, zo blijkt uit de verzamelde resultaten van alle provinciale Erfgoedmonitors, een aanzienlijke groep grote iconische monumenten langdurig in matige en slechte staat. Hier is sprake van zodanig kostbare en complexe restauratieopgaven dat het reguliere subsidiebeleid niet toereikend is. De provincies en het Interprovinciaal Overleg hebben deze problematiek in 2020 samengevat in de Toplijst grote urgente restauratieopgaven.¹³ De monumenten op deze lijst zijn stuk voor stuk beeldbepalende gebouwen die:

Huis Doorn te Doorn

- een restauratieopgave hebben van minimaal € 1 miljoen (en vaak van een veelvoud daarvan), die niet is op te knippen in kleinere projecten,
- een indrukwekkende staat van dienst hebben,
- een uniek verhaal vertellen over onze cultuurgeschiedenis,
- een belangrijk en positief uitstralend effect hebben op de omgeving,
- dringend restauratie nodig hebben,
- kunnen rekenen op maatschappelijke steun voor hun behoud en
- in gerestaureerde staat meerwaarde hebben voor het publiek.

Bovendien geldt voor de monumenten op de Toplijst dat de restauratie in de komende 4 jaar van start kan gaan, mits er aanvullende financiële middelen beschikbaar zijn. Van de 68 rijksmonumenten op de landelijke Toplijst staan er 6 in de provincie Utrecht. Het gaat om:

1. De stadsbinnengrachten met bijbehorende kades, werven en bruggen in de stad Utrecht;
2. Paleis Soestdijk in Baarn, met alle bijbehorende monumentale elementen;
3. Kasteel Nijenrode in Breukelen;
4. De forten Lunetten I, II, III en IV in Utrecht;
5. Fort Honswijk in Utrecht;
6. Het Domkerk-complex in Utrecht.

Zonder extra financiële middelen kunnen deze restauraties niet starten. In dat geval zullen de restauratieopgaven van deze iconen alleen maar groter worden en kan de monumentale waarde van deze rijksmonumenten in het geding komen.

Behalve de 6 monumenten op de Toplijst telt de provincie Utrecht nog 8 niet-woonhuis rijksmonumenten die aan de hierboven beschreven criteria voldoen. Voor de restauratie van al deze Utrechtse objecten is bij elkaar zo'n € 112 miljoen nodig: ruim 61% van de totale restauratieopgave waar de provincie Utrecht voor staat.

Het is duidelijk dat de provincie Utrecht de staat van de niet-woonhuis rijksmonumenten nooit substantieel en structureel kan verbeteren als het probleem ten aanzien van de financiering van de restauraties van de iconen niet wordt opgelost.

Deze problematiek wordt mogelijk nog verergerd doordat het budget voor de instandhoudingssubsidies van het rijk de laatste jaren structureel overvraagd is. Daardoor zag het rijk zich genoodzaakt vooral de grotere aanvragen van eigenaren van niet-woonhuis rijksmonumenten af te wijzen. Het is te voorzien dat het onderhoud van deze grote monumenten daaronder geleden heeft. Naar verwachting zal dat de komende jaren leiden tot extra restauratiebehoeften en grotere restauratieopgaven.

Samenwerken aan reduceren fossiel energieverbruik

In 2019 sloot de Nederlandse overheid het Klimaat-akkoord, met als één van de belangrijkste opgaven het terugdringen van de CO₂-uitstoot. Het terugdringen van het energieverbruik door het verduurzamen van gebouwen is hierin een belangrijk streven. De verduurzaming van rijksmonumenten vormt een grote uitdaging, omdat de monumentale waarde van zowel binnen- als buitenzijde soms slechts beperkt mogelijkheden geeft om isolatie of opwekking van hernieuwbare energie toe te passen. Via de Routekaart verduurzaming monumenten hebben meer dan twintig monumentenpartijen zich verenigd rond het doel om een CO₂-reductie te realiseren van 40% in 2030 en 60% in 2040, als gemiddelde over de gehele monumentenvoorraad in Nederland. De komende jaren moet dit de verduurzaming van monumenten op gang brengen. Doorgaan op de oude weg kan simpelweg niet. Door de uitbreiding van de Erfgoedmonitor met data over het energieverbruik van niet-woonhuismonumenten, kan vastgesteld worden of en in hoeverre verduurzamingsmaatregelen effect hebben en of er bijstelling van beleid of extra maatregelen nodig en mogelijk zijn om de doelstellingen te halen.

Klimaat effecten bedreigen funderingen en historisch groen

Door de klimaatverandering kent Nederland langere perioden van droogte, afgewisseld met soms extreem natte perioden. Dit kan problemen geven voor het monumentale groen en de funderingen van historische gebouwen. Het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap en het Interprovinciaal Overleg vragen bij provincies aandacht voor de (klimaat effecten op) historisch groen en voor de wenselijkheid om ook de staat van groene rijksmonumenten – waaronder ook de vaak kwetsbare historische buitenplaatsen, kasteelterreinen en landgoederen – structureel te gaan monitoren.

Kostenstijgingen maken restauraties duurder

De afgelopen jaren is er sprake van sterk oplopende bouw- en materiaalkosten. Deze ontwikkeling zet naar verwachting ook de komende jaren door. Dat betekent dat met hetzelfde geld minder restauraties uitgevoerd kunnen worden.

Tekort aan vakmensen bemoeilijken restauraties

Problematisch is ook het groeiend tekort aan vaklieden om het restauratiewerk professioneel uit te voeren. Dit probleem speelt in het hele land.

12 www.aanpakstikstof.nl/het-stikstofprobleem

13 www.ipo.nl/media/fcyaxdeg/handout-fenicks-nl-v0-5.pdf

16

Kasteel de Haar te Haarzuilens

Aanbevelingen voor nieuw beleid

Aanbevelingen voor nieuw beleid

1. Vermijd dat de stikstofproblematiek zorgt voor vertraging van restauraties en daardoor voor mogelijk ernstig verval van de niet-woonhuis rijksmonumenten. Stuur aan op samenhang tussen het stikstof- en het monumentenbeleid. Probeer de kansen te verzilveren die deze problematiek ook met zich meebrengt, bijvoorbeeld door voorrang te geven aan de herbestemming van rijksmonumentale gebouwen en ensembles naar stikstofarme functies zoals wonen.
2. Stel extra geld beschikbaar voor de grote en urgente restauraties. Om de staat van de niet-woonhuis rijksmonumenten structureel en substantieel te kunnen verbeteren en het streefcijfer van een maximale restauratiebehoefte van 10% binnen 10 jaar te kunnen bereiken, moeten ook de restauraties van de monumenten op de Toplijst snel en grondig worden aangepakt. De financiering is hier het grote knelpunt. Het Fonds Erfgoedparels is hiervoor in de huidige opzet niet geschikt, omdat de restauratie van elk van de iconen (veel) meer vergt dan de bovengrens van € 1 miljoen die het Parelfonds hanteert en omdat de restauratie van de iconen bovendien vaak niet op te knippen is in kleinere projecten.
Het extra budget van € 5 miljoen hiervoor in 2022 beschikbaar werd gesteld, is een stap in de goede richting, maar nog niet voldoende. Daarom is het wenselijk om nogmaals een substantieel en geoormerkt extra budget voor de iconen uit te trekken. Ook is het aan te bevelen om via IPO te blijven pleiten voor extra rijksfinanciering voor de iconen, onder andere door te verwijzen naar de tekortschietende budgetten voor de instandhoudingsubsidies bij het rijk, die de staat van onderhoud van de grote rijksmonumenten de afgelopen jaren bepaald geen goed hebben gedaan.
3. Intensiveer het stimuleringsbeleid dat als doel heeft om het energieverbruik en de CO₂-uitstoot van de niet-woonhuis rijksmonumenten te verlagen. Breid daartoe het aanbod van coaching en advies, dat nu alleen voor eigenaren van kerken beschikbaar is, uit naar de andere categorieën met een relatief beperkt aantal grote objecten met een hoog totaalverbruik en/of een hoog verbruik per m², te weten de industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen en de bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen.
4. Houd de ontwikkeling van het monumentale groen en monumentale waterlopen goed in de gaten, met het oog op de verhoogde kwetsbaarheid van bijvoorbeeld de vele eeuwenoude bomen als gevolg van de klimaatverandering. De effecten zijn nu al meetbaar en niet te onderschatten. Gebruik de ervaringen die in het kader van de Erfgoed Deal zijn opgedaan met het monitoren van de staat van het groen op landgoederen en buitenplaatsen om de Utrechtse Erfgoedmonitor structureel uit te breiden met de monitoring van groene en blauwe rijksmonumenten.
5. Laat een leidraad opstellen voor de zorgvuldige en transparante afweging van monumentale versus natuurwaarden als het gaat om de forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie, specifiek op die locaties waar noodzakelijke onderhoudswerkzaamheden op gespannen voet staan met het behoud van de natuurwaarden, dat hier ook nadrukkelijk een doelstelling is.

Bijlage 1: Begrippenkader

Voor een goed begrip en interpretatie van de cijfers in de Monumentenmonitor is het van belang een aantal noties over (monumentaal) vastgoed te kennen. Ook al is gebouwd erfgoed een bijzondere vorm van vastgoed, monumenten zijn grotendeels onderhevig aan dezelfde wetmatigheden als het reguliere vastgoed.

Onderhoud en restauratie

Regulier onderhoud

Regulier onderhoud is gericht op het in een functionele staat houden van een object, ook op de lange termijn. Bij gewoon vastgoed rekent men met een levensduur van ca. veertig jaar, waarbinnen 1 à 2 keer groot onderhoud plaatsvindt. Tussendoor vindt klein onderhoud plaats. Afhankelijk van het gebruik varieert dit van één keer per jaar tot één keer in de vijf jaar. Regulier onderhoud is dus een continue opgave die uitgevoerd moet worden gedurende de hele levensduur van een pand.

Onderhoudscyclus

Monumenten hebben een veel langere levensduur en worden als het goed is nooit gesloopt. Zij kennen een onderhoudscyclus die vergelijkbaar is met die van regulier vastgoed. De kosten liggen gemiddeld wel hoger door de ouderdom van de gebouwen, de grotere kwetsbaarheid (bijvoorbeeld veel houttoepassing), de te gebruiken materialen en de noodzaak om duurdere, want gespecialiseerde, vakmensen in te zetten. Bij goede toepassing van de onderhoudscyclus wordt achterstallig onderhoud voorkomen en kan restauratie langer uitgesteld of deels voorkomen worden.

Instandhouding

Instandhouding is het totaal aan activiteiten dat nodig is om een gebouw geheel of gedeeltelijk te behouden. Dit gegeven de huidige staat waar het object zich in bevindt. Instandhouding heeft een relatie met onderhoud. Waar onderhoud gaat over het behouden van een gebouw per direct en op de lange termijn, richt instandhouding zich uitsluitend op het uitvoeren van onderhoud dat noodzakelijk is om het gebouw te conserveren in de huidige staat, ook als een gebouw dan maar beperkt functioneel blijft. Instandhouding wordt vaak toegepast wanneer er onvoldoende middelen zijn voor onderhoud of restauratie van een monument. Door alleen het minimale te doen wordt voorkomen dat het beschermde monument verloren gaat.

Onderhoudsbehoefte

Onder de onderhoudsbehoefte verstaan we het percentage objecten in redelijke tot goede staat van onderhoud op het totaal van de objecten waarvan de staat van onderhoud beoordeeld kon worden.

Onderhoudsopgave

Onder de onderhoudsopgave verstaan we het totale bedrag dat nodig is om de alle in deze Erfgoedmonitor opgenomen en in goede of redelijke staat verkerende monumenten op het niveau redelijk tot goed te houden.

Restauratie

Onder restauratie wordt verstaan het sober en doelmatig repareren of (deels) vervangen van onderdelen die sterk zijn aangetast door langdurig achterstallig onderhoud (houtrot, vorst- en waterschade, etc.), doordat bepaalde materialen zoals dakbedekking aan het eind van hun levensduur zijn gekomen of doordat er bouwfysische of bouwtechnische problemen ontstaan (bijvoorbeeld scheurvorming door verzakking). Restauratie is nodig wanneer een object in slechte tot matige staat verkeert zodat kan niet worden volstaan met onderhoud om het te kunnen behouden voor de toekomst. Restauratie brengt een object dat in een slechte tot matige onderhoudsstaat verkeert in een redelijk tot goede staat van onderhoud.

Restauratiebehoefte

Onder de restauratiebehoefte verstaan we het percentage objecten in slechte tot matige staat van onderhoud op het totaal van de objecten waarvan de staat van onderhoud beoordeeld kon worden.

Restauratieopgave

Onder de restauratieopgave verstaan we het totale bedrag dat nodig is om de alle in deze Erfgoedmonitor opgenomen en in matige of slechte staat verkerende monumenten op het niveau redelijk tot goed te krijgen. In deze rapportage is voor de bepaling van de onderhoudskosten en de restauratiekosten uitgegaan van de kosten voor de komende drie jaar.

Leegstand

Het monitoren van leegstand is een essentieel onderdeel van de Erfgoedmonitor. Voor monumenten kan leegstand al snel achteruitgang van de staat van onderhoud van het erfgoed tot gevolg hebben. Vanuit dat perspectief signaleert de Erfgoedmonitor landelijk leegstand en potentiële leegstand op basis van zowel administratieve bronnen als een periodieke veldtoets.

De Erfgoedmonitor past de kwalificatie 'leegstand' toe wanneer:

- het een gebruiksobject betreft met enig volume ($> 9\text{m}^2$) en/of enige gebruiksmogelijkheid, waardoor er sprake is van mogelijkheid tot betreding en
- uit deskresearch en administratieve bronnen blijkt dat er geen activiteit plaatsvindt in het object en/of
- het door Fenicks vervaardigde beeldmateriaal blijkt geeft van leegstand. In dit geval staat bij het object de melding '**leegstand ja**'.

Ook kan er sprake zijn van gedeeltelijke leegstand of tijdelijk gebruik. In het geval van gedeeltelijke leegstand is op basis van dataonderzoek, al dan niet in combinatie met de veldtoets (het fotografisch materiaal) de geschatte leegstand groter dan 30% van het gebruiksoppervlak. In het geval van tijdelijk gebruik is er bijvoorbeeld sprake van zoals antikraak bewoning of tijdelijk gebruik als popup-winkel of atelierruimte. In deze gevallen krijgt het object de melding '**leegstand ja, deels**'.

Religieuze gebouwen

Bij religieuze gebouwen onderscheiden we volledige leegstand en gedeeltelijke leegstand/ gering gebruik. Van gedeeltelijke leegstand is sprake wanneer blijkt dat in het kerkgebouw op minder dan 11 dagen per jaar sprake is van een activiteit. Dit staat gelijk aan $< 3\%$ gebruik.

Molens

Molens en werktuigen zoals gemalen kunnen operationeel zijn, ook al worden ze niet dagelijks of zelfs slechts sporadisch gebruikt. Wanneer een molen of werktuig niet meer operationeel is en ook niet wordt gebruikt voor andere doeleinden, is er sprake van leegstand.

Niet van toepassing

Niet volumineuze objecten, bijvoorbeeld een folly of een kleine bunker ($< 9\text{m}^2$), en objecten die niet als gebruiksobject zijn gebouwd, zoals gedenknaalden, palen, hekken en hekwerken, krijgen de vermelding 'niet van toepassing'. Hierdoor is het aantal objecten dat echt leeg staat zuiverder te bepalen.

Herbestemming

Van herbestemming is sprake als een object wordt gebruikt voor een ander doeleinde dan waarvoor het gebouwd is. Bijvoorbeeld een kerk of school waarin appartementen zijn gebouwd. Sommige typen monumenten lenen zich moeilijk of slechts met veel kostbare aanpassingen voor passende herbestemming of er gelden vanuit de beschermde status beperkende voorschriften voor gewenste aanpassingen. Met name kerkgebouwen en verdedigingswerken zoals forten en bunkers zijn moeilijk te transformeren voor een alternatieve bestemming.

Bijlage 2: Organisatie en taakverdeling

De Utrechtse Erfgoedmonitor is een product van de samenwerking tussen vier partijen: de provincie Utrecht, de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, Monumentenwacht Utrecht en Fenicks BV.

Provincie Utrecht

De provincie Utrecht is opdrachtgever en eigenaar van de over Utrecht verzamelde data. Om de privacy van de eigenaren te beschermen, maakt de provincie alleen geaggregeerde gegevens uit de monitor openbaar. De achterliggende gegevens per object worden afgeschermd.

Utrecht en de andere provincies dragen bovendien zowel inhoudelijk als wat betreft de doorontwikkeling van werkwijze en gegevenskwaliteit bij aan de Landelijke Erfgoedmonitor van de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed.

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE)

De RCE levert de data uit het rijksmonumentenregister. De dienst levert inhoudelijke kennis over het erfgoed en is eigenaar van de Landelijke Erfgoedmonitor, die gevoed wordt vanuit de provinciale Erfgoedmonitors.

Monumentenwacht Utrecht

De Monumentenwacht Utrecht beoordeelt van de staat van onderhoud aan de hand van speciaal voor de monitor in hoge resolutie gemaakte foto's. De inspecteurs van de Monumentenwacht hebben veel kennis van en ervaring met het schouwen van monumenten in het veld. Zodoende kunnen zij aan de hand van foto's tot een globale beoordeling komen.

Fenicks BV

Fenicks is specialist in digitale monitoring van monumenten. Het bedrijf laat ieder jaar 25% van de objecten vanaf de openbare weg fotograferen door camera-auto's. De objecten zelf worden niet betreden. Daardoor is er over bijvoorbeeld interieurelementen geen informatie beschikbaar. De gegevens uit het fotomateriaal worden aangevuld met informatie uit openbare digitale bronnen over leegstand, omvang, volume en gebruik van monumenten. Ook verzorgt Fenicks de digitale infrastructuur van de online Erfgoedmonitor en de online beoordelingsomgeving voor de Monumentenwacht.

Bijlage 3: Figuren rapportage erfgoedmonitor

Figuur 0.1: In deze figuur wordt de actuele staat van onderhoud per erfgoedcategorie op basis van de monitorgegevens uit 2022 weergegeven. Achtereenvolgens staan genoemd de verschillende erfgoed categorieën, het aantal monumenten met een goede staat van onderhoud, daarna het aantal met een redelijke staat van onderhoud, daarna matig en daarna slecht. Tot slot het totaal aantal monumenten in de categorie.

Sport recreatie vereniging en horeca	15	19	3	1	38
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	32	41	9		82
Religieuze gebouwen	146	152	35	3	336
Cultuur gezondheid en wetenschap	154	110	37	1	302
Industrie handel opslag en transportgebouwen	77	120	30	1	228
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	72	106	27	4	209
Molens	11	25	6	1	43
Agrarische gebouwen	332	368	117	25	842
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	173	620	163	21	977
Kastelen landhuizen en parken	431	573	194	63	1261
Weg- en waterbouwkundige werken	55	99	36	4	194
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	35	40	20	6	101
Eindtotaal	1533	2273	677	130	4613

Figuur 0.2: In deze figuur staat de omvang van de restauratie- en onderhoudsopgaven in euro's per erfgoedcategorie op basis van de monitorgegevens uit 2022. Uitgesplitst naar erfgoedcategorie staan als eerste de restauratieopgave in euro's, als tweede de onderhoudsopgave in euro's, en als derde, indien toepasbaar, de opgave voor groene monumenten.

Kastelen landhuizen en parken	€ 36.906.817	€ 34.195.530	€ 8.500.000
Religieuze gebouwen	€ 31.709.036	€ 42.470.151	Niet van toepassing
Agrarische gebouwen	€ 26.715.767	€ 23.992.119	Niet van toepassing
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	€ 22.663.310	€ 29.260.142	Niet van toepassing
Weg- en waterbouwkundige werken	€ 14.990.570	€ 20.825.761	Niet van toepassing
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	€ 13.539.229	€ 21.773.926	€ 3.500.000
Industrie handel opslag en transportgebouwen	€ 12.718.955	€ 14.181.321	Niet van toepassing
Cultuur gezondheid en wetenschap	€ 9.778.878	€ 12.402.894	Niet van toepassing
Molens	€ 5.317.500	€ 7.990.156	Niet van toepassing
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	€ 3.872.208	€ 5.367.907	€ 200.000
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	€ 2.217.809	€ 10.344.641	Niet van toepassing
Sport recreatie vereniging en horeca	€ 952.535	€ 2.051.327	Niet van toepassing

Figuur 0.3: In deze figuur worden bedragen en aantallen weergegeven voor het in redelijke of goede staat brengen van de Utrechtse monumenten. Als eerste wordt het gemiddelde bedrag per monument genoemd in euro's. Het eerste bedrag is voor onderhoud en het tweede voor restauratie. Daarna volgen de bedragen voor de totale onderhoudsopgave en daarna de totale restauratieopgave in euro's. Als derde staat het aantal monumenten wat door de Provincie Utrecht onderhouden of gerestaureerd in 2022 moet worden.

Gemiddeld bedrag per monument in euro's	59.079	224.762
Totale opgave in euro's	224.855.875	181.382.615
Aantal monumenten	3.806	807

Figuur 0.4: In deze figuur worden, uitgesplitst naar de staat van onderhoud, de gemiddelde kosten in euro's per vierkante meter van onderhoud c.q. restauratie afgebeeld.

Onderhoud element in goede staat	17
Onderhoud element in redelijke staat	40
Restauratie van matige onderdelen	120
Restauratie van slechte onderdelen	300

Figuur 0.5: Effect op staat van onderhoud en monumentale waarde bij te lange onderhoudscyclus.

Dit figuur beeldt een lijndiagram af die schematisch het effect van een te lange onderhoudscyclus op de staat van onderhoud en de monumentale waarde van een object weergeeft. Op de x-as staat de staat van onderhoud met als indeling (van beneden naar boven): slecht, matig, redelijk, en goed. Op de y-as staat de tijd weergegeven op een periode van 100 jaar. De lijn maakt een golvende beweging. Na het herstel van een object is de staat van onderhoud goed. Na wat tijd raakt een object weer in verval, en golft de lijn naar beneden, eerst langs 'redelijk' en dan naar 'matig'. Bij een matige staat van onderhoud verliest een object monumentale waarde. De lijn volgt een beweging omhoog naar een 'goede' staat van onderhoud als het object weer gerestaureerd wordt, waarna de cyclus opnieuw begint.

Figuur 0.6: Dit figuur geeft de gemiddelde restauratiekosten van een object in 2022 per erfgoedcategorie weer. Eerst wordt de erfgoedcategorie genoemd, en daarna de gemiddelde restauratiekosten voor een object in die erfgoedcategorie. Op de laatste regel worden de gemiddelde restauratiekosten per object weergegeven.

Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	€ 2.518.146
Religieuze gebouwen	€ 834.448
Molens	€ 759.643
Industrie handel opslag transportgebouwen	€ 410.289
Weg- en waterbouwkundige werken	€ 374.764
Cultuur gezondheid en wetenschap	€ 257.339
Sport recreatie vereniging en horeca	€ 238.134
Agrarische gebouwen	€ 188.139
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	€ 148.931
Kastelen landhuizen en parken	€ 143.606
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	€ 73.583
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	€ 71.542
Gemiddeld	€ 501.547

Figuur 0.7: Dit figuur laat een staafdiagram zien van de verdeling van de gemonitorde objecten over de Utrechtse gemeenten in de periode van 2014 tot 2022. Achtereenvolgens staan genoemd de gemeentenaam, dan de hoeveelheid objecten die gemonitord werden in 2014, daarna de hoeveelheid objecten die gemonitord werden in 2018, en tenslotte de hoeveelheid objecten die gemonitord werden in 2022.

Zeist	103	118	196
Woudenberg	44	23	39
Woerden	80	106	143
Wijk bij Duurstede	89	85	93
Vijfheerenlanden	74	88	272
Veenendaal	7	6	6
Utrechtse Heuvelrug	335	356	550
Utrecht	418	677	971
Stichtse Vecht	478	485	828
Soest	24	31	43
Rhenen	40	46	47
Renswoude	48	60	63
Oudewater	65	89	128
Nieuwegein	101	105	140
Montfoort	51	68	87
Lopik	118	143	156
Leusden	86	81	94
IJsselstein	24	43	43
Houten	138	188	281
Eemnes	35	34	46
De Ronde Venen	122	128	203
De Bilt	121	210	296
Bunschoten	12	11	25
Bunnik	133	46	112
Baarn	98	99	165
Amersfoort	140	165	302

Figuur 0.8: Op dit figuur wordt per gemeente de staat van onderhoud van de niet-woonhuis rijksmonumenten afgebeeld. Ten eerste staat de gemeentenaam. Ten tweede het totaal aantal niet-woonhuis rijksmonumenten in de gemeente. Daarna volgt de hoeveelheid objecten die in een goede staat van onderhoud verkeren, dan de hoeveelheid objecten met een redelijke staat van onderhoud, vervolgens de hoeveelheid objecten die een matige staat van onderhoud hebben, en als laatste de hoeveelheid objecten die in een slechte staat van onderhoud verkeren.

Gemeente	Totaal	Goed	Redelijk	Matig	Slecht
IJsselstein	38	17	20	1	0
Eemnes	35	11	21	3	0
Woerden	141	81	46	8	6
Oudewater	122	43	66	11	2
De Bilt	248	60	161	26	1
Montfoort	77	30	38	7	2
Utrecht	956	352	489	104	11
Bunschoten	24	6	15	3	0
Amersfoort	296	126	132	35	3
Soest	42	13	23	2	4
Leusden	91	33	45	8	5
Veenendaal	6	1	4	1	0
Lopik	146	64	54	20	8
Vijfheerenlanden	208	71	97	35	5
Wijk bij Duurstede	88	27	44	13	4
Bunnik	110	28	60	22	0
Stichtse Vecht	730	200	376	118	36
Zeist	190	85	64	36	5
Nieuwegein	113	29	59	24	1
Utrechtse Heuvelrug	213	80	85	40	8
Rhenen	47	18	18	9	2
Houten	275	53	157	51	14
Baarn	156	39	79	37	1
De Ronde Venen	164	41	82	36	5
Renswoude	58	15	28	11	4
Woudenberg	39	10	10	16	3
Totaal	4613	1533	2273	677	130

Figuur 0.9: Op dit figuur staat per provincie de staat van onderhoud van de niet-woonhuis rijksmonumenten als percentage weergegeven. Eerst wordt de provincienaam weergegeven, waarna het percentage van objecten die in een goede staat van onderhoud verkeren volgt, dan het percentage van objecten met een redelijke staat van onderhoud, vervolgens het percentage van objecten die een matige staat van onderhoud hebben, en als laatste het percentage van objecten die in een slechte staat van onderhoud verkeren. Op de eerste regel wordt het landelijke gemiddelde gegeven.

Gemiddeld	47%	38%	12%	3%
Flevoland	51%	42%	4%	3%
Limburg	66%	25%	6%	3%
Overijssel	30%	58%	9%	2%
Zuid-Holland	50%	37%	10%	3%
Groningen	57%	30%	10%	3%
Gelderland	41%	46%	10%	3%
Drenthe	44%	42%	12%	2%
Friesland	51%	35%	12%	2%
Noord-Holland	39%	44%	15%	2%
Utrecht	33%	49%	15%	3%
Noord-Brabant	56%	27%	11%	7%
Zeeland	42%	36%	15%	7%

Figuur 0.10: Op dit figuur wordt de ontwikkeling van de leegstand in niet-woonhuis rijksmonumenten over de periode van 2014 tot 2022 als staafdiagram afgebeeld. Eerst wordt het moment van monitoring genoemd, waarna eerst het percentage van de objecten die wel leegstaan worden genoemd, en dan het percentage van de objecten die niet leegstaan.

Aandeel objecten met leegstand in 2022	6,2%	93,8%
Aandeel objecten met leegstand in 2018	7,4%	92,6%
Aandeel objecten met leegstand in 2014	8,7%	91,3%

Figuur 0.11: Op dit figuur staan de actuele leegstandspercentages per erfgoedcategorie op basis van de monitorgegevens uit 2022. Eerst wordt de erfgoedcategorie gegeven, en als tweede wordt het percentage objecten behorende tot deze categorie genoemd die leegstaan.

Verdedigingswerken en militaire gebouwen	71%
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	33%
Sport recreatie vereniging en horeca	6%
Industrie handel opslag en transportgebouwen	6%
Weg- en waterbouwkundige werken	5%
Kastelen landhuizen en parken	4%
Agrarische gebouwen	3%
Molens	2%
Cultuur gezondheid en wetenschap	1%
Religieuze gebouwen	0%
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	0%
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	0%
Gemiddeld	7%

Figuur 0.12: Dit figuur geeft het verband weer tussen de leegstaand, zowel volledig als gedeeltelijk, en de restauratiebehoefte in 2022. Achtereenvolgens worden genoemd de leegstandsclassificatie, de hoeveelheid objecten met een goede staat van onderhoud, de hoeveelheid objecten met een redelijke staat van onderhoud, de hoeveelheid objecten met een matige staat van onderhoud, de hoeveelheid objecten met een slechte staat van onderhoud, en tenslotte de hoeveelheid objecten met een onbekende staat van onderhoud.

Leegstand ja (deels)	29	57	45	14	11
Leegstand nee	983	1098	275	34	205

Figuur 0.13: Op dit figuur wordt de ontwikkeling van de herbesteding in niet-woonhuis rijksmonumenten over de periode van 2014 tot 2022 als staafdiagram afgebeeld. Eerst wordt de datum van de monitor vermeld, waarna eerst het percentage van de objecten die wel zijn herbested, en dan het percentage van de objecten die niet zijn herbested.

Aandeel herbestedde objecten 2022	34,0%	66,0%
Aandeel herbestedde objecten 2018	36,4%	63,6%
Aandeel herbestedde objecten 2014	34,1%	65,9%

Figuur 0.14: Op dit figuur staan de actuele herbestedingspercentages per erfgoedcategorie op basis van de monitorgegevens uit 2022. Eerst wordt de erfgoedcategorie gegeven, en als tweede wordt het percentage objecten behorende tot deze categorie genoemd die zijn herbested.

Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen RM	66%
Industrie handel opslag en transportgebouwen RM	64%
Sport recreatie vereniging en horeca RM	59%
Agrarische gebouwen RM	56%
Cultuur gezondheid en wetenschap RM	47%
Molens RM	42%
Religieuze gebouwen RM	24%
Kastelen landhuizen en parken RM	23%
Verdedigingswerken en militaire gebouwen RM	22%
Voorwerpen op pleinen en dergelijke RM	8%
Uitvaartcentra en begraafplaatsen RM	4%
Weg- en waterbouwkundige werken RM	4%
Gemiddeld	33%

Figuur 0.15: Dit figuur geeft het percentage van de leegstand weer van herbestedde en niet-herbestedde objecten in de monitor van 2022. Eerst wordt de herbestedingsclassificatie gegeven, dan het percentage van objecten die wel leegstaan, en tenslotte het percentage van objecten die niet leegstaan.

Herbested Nee	6,0%	94,0%
Herbested Ja	5,4%	94,6%

Figuur 0.16: Dit figuur laat het totale energieverbruik over alle erfgoedcategorieën in de periode van 2018 tot 2022 zien. Eerst wordt het type energie gegeven als ook de meeteenheid. Daarna volgen de hoeveelheden totaalverbruik per jaar in de hiervoor genoemde periode.

Elektra in megawattuur	93	93	93	90	89
Gas in miljoen kubieke meter	32	31	31	30	30

Figuur 0.17: Op dit figuur staat het elektraverbruik in 1 miljoen kilowattuur per erfgoedcategorie in de jaren 2020, 2021 en 2022 weergegeven. Achtereenvolgens worden genoemd de erfgoedcategorie, de hoeveelheid elektraverbruik in 2020, de hoeveelheid elektraverbruik in 2021, en tenslotte de hoeveelheid elektraverbruik in 2022.

Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	22,1	21,8	20,7
Industrie handelsgebouwen opslag- en transportgebouwen	11,9	11,6	11,8
Religieuze gebouwen	9,6	9,4	9,1
Agrarische gebouwen	8,9	8,6	9,1
Kastelen landhuizen en parken	5,5	5,1	5,1
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	1,5	1,5	1,5
Cultuur gezondheid en wetenschap	0,6	0,9	0,7
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	0,5	0,5	0,5
Sport recreatie vereniging en horeca	0,5	0,4	0,4
Weg- en waterbouwkundige werken	0,1	0,1	0,1
Molens	0,1	0,1	0,1
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	0,0	0,0	0,0

Figuur 0.18: Op dit figuur staat het gasverbruik in 1 miljoen kubieke meter per erfgoedcategorie in de jaren 2020, 2021 en 2022 weergegeven. Achtereenvolgens worden genoemd de erfgoedcategorie, de hoeveelheid gasverbruik in 2020, de hoeveelheid gasverbruik in 2021, en tenslotte de hoeveelheid gasverbruik in 2022.

Religieuze gebouwen	5,7	5,5	5,2
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	4,1	4,2	4,1
Industrie handelsgebouwen opslag- en transportgebouwen	3,2	3,3	3,4
Agrarische gebouwen	3,4	3,4	3,2
Kastelen landhuizen en parken	2,8	2,7	2,4
Cultuur gezondheid en wetenschap	0,3	0,3	0,3
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	0,2	0,2	0,2
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	0,2	0,2	0,2
Sport recreatie vereniging en horeca	0,1	0,1	0,1
Molens	0,1	0,1	0,1
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	0,0	0,0	0,0
Weg- en waterbouwkundige werken	0,0	0,0	0,0

Figuur 0.19: Op dit figuur staat het elektraverbruik per vierkante meter uitgesplitst naar erfgoedcategorie in de jaren 2020, 2021 en 2022 weergegeven. Achtereenvolgens worden genoemd de erfgoedcategorie, de hoeveelheid elektraverbruik in 2020, de hoeveelheid elektraverbruik in 2021, en tenslotte de hoeveelheid elektraverbruik in 2022.

Sport recreatie vereniging en horeca	46,2	43,6	41,4
Agrarische gebouwen	44,3	43,5	41,4
Kastelen landhuizen en parken	33,7	31,7	31,7
Cultuur gezondheid en wetenschap	25,5	36,2	29,0
Religieuze gebouwen	24,9	24,4	23,7
Molens	22,6	22,3	22,0
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	18,0	18,1	17,6
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	18,8	18,6	17,6
Industrie handelsgebouwen opslag- en transportgebouwen	16,2	15,9	16,2
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	15,6	15,6	15,1
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	12,0	13,1	11,3
Weg- en waterbouwkundige werken	4,5	4,6	4,4

Figuur 0.20: Op dit figuur staat het gasverbruik per vierkante meter uitgesplitst naar erfgoedcategorie in de jaren 2020, 2021 en 2022 weergegeven. Achtereenvolgens worden genoemd de erfgoedcategorie, de hoeveelheid gasverbruik in 2020, de hoeveelheid gasverbruik in 2021, en tenslotte de hoeveelheid gasverbruik in 2022.

Sport recreatie vereniging en horeca	78,8	66,1	68,7
Industrie handelsgebouwen opslag- en transportgebouwen	46,7	47,0	60,9
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	45,8	49,9	43,1
Cultuur gezondheid en wetenschap	41,9	39,1	41,9
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	30,6	29,7	29,3
Weg- en waterbouwkundige werken	18,8	17,3	16,4
Molens	14,5	14,3	14,1
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	13,7	13,5	13,1
Agrarische gebouwen	8,9	8,7	8,3
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	7,0	7,1	6,9
Religieuze gebouwen	7,4	7,1	6,7
Kastelen landhuizen en parken	6,8	6,5	5,9

Figuur 0.21: Dit figuur geeft de ontwikkeling van de CO2 uitstoot in 1 miljoen kilo weer van de niet-woonhuis rijksmonumenten over een periode van 2018 tot en met 2022. Eerst wordt de uitstootcategorie genoemd, en daarna de hoeveelheid uitstoot in die categorie per jaar van 2018 tot en met 2022.

Totale CO2 uitstoot in 1.000.000 kilo	91	91	90	88	87
CO2 uitstoot door gas in 1.000.000 kilo	57	57	56	54	54
CO2 uitstoot door elektra in 1.000.000 kilo	34	34	34	33	33

Daarnaast staat in figuur 0.21 een trendlijn met de gewenste CO2 uitstoot in 1 miljoen kilo tot en met 2030 zoals vastgelegd in de routekaart. Hiervan zijn de getallen van 2018 tot en met 2030 als volgt:

2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
91	88	85	82	79	77	74	71	69	66	64	62	60

Figuur 1.1: In dit figuur staan het aantal gemonitorde objecten per erfgoedcategorie in de monitoren van 2014, 2018 en 2022. Eerst wordt de erfgoedcategorie genoemd, dan de hoeveelheid objecten van die categorie in de monitor van 2014, dan de hoeveelheid objecten van die categorie in de monitor van 2018, dan de hoeveelheid objecten van die categorie in de monitor van 2022.

Kastelen landhuizen en parken RM	775	799	1624
Verdedigingswerken en militaire gebouwen RM	723	840	1037
Agrarische gebouwen RM	616	735	912
Religieuze gebouwen RM	188	363	438
Cultuur gezondheid en wetenschap RM	101	124	305
Voorwerpen op pleinen en dergelijke RM	82	116	267
Industrie handel opslag en transportgebouwen RM	138	144	255
Weg- en waterbouwkundige werken RM	123	123	208
Uitvaartcentra en begraafplaatsen RM	88	97	112
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen RM	79	79	83
Molens RM	37	37	45
Sport recreatie vereniging en horeca RM	34	34	43

Figuur 2.1: Dit figuur geeft de hoeveelheid verstrekte subsidie in kader van het Fonds Erfgoedparels per erfgoedcategorie weer in de periode van 2014 tot 2022 in euro's weer.

Religieuze gebouwen	17.198.929
Kastelen landhuizen en parken	12.329.514
Industrie handel opslag en transportgebouwen	1.962.231
Verdedigingswerken en militaire gebouwen	1.404.814
Cultuur gezondheid en wetenschap	1.399.404
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	1.163.672
Molens	677.985
Agrarische gebouwen	446.330
Weg- en waterbouwkundige werken	342.407
Uitvaartcentra en begraafplaatsen	60.286
Sport recreatie vereniging en horeca	-
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	-
Totaal verstrekte subsidies	36.985.572

Figuur 3.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie Agrarische gebouwen. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

2014	41,5%	40,7%	13,3%	4,5%
2018	42,9%	39,2%	14,7%	3,1%
2022	39,4%	43,7%	13,9%	3,0%

Figuur 3.2: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie agrarische gebouwen van alleen 2022. Hieronder hoort u de aantallen goed, redelijk, matig en slecht per subcategorie

Voorwerpen op pleinen en dergelijke	15	3	4	6	59
Bijgebouw	42	91	28	6	167
Hoofdgebouw	272	238	84	13	607
Totaal	329	363	116	25	833

Figuur 3.3: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie Agrarische gebouwen over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

IJsselstein	Goed	18
Eemnes	Goed	28
Woerden	Matig	66
Oudewater	Goed	55
De Bilt	Gemiddeld	16
Montfoort	Gemiddeld	43
Utrecht	Gemiddeld	66
Bunschoten	Geen gegevens	2
Amersfoort	Gemiddeld	17
Soest	Goed	15
Leusden	Gemiddeld	13
Veenendaal	Geen gegevens	0
Lopik	Gemiddeld	102
Vijfheerenlanden	Gemiddeld	94
Wijk bij Duurstede	Gemiddeld	38
Bunnik	Geen gegevens	24
Stichtse Vecht	Gemiddeld	89
Zeist	Gemiddeld	10
Nieuwegein	Gemiddeld	9
Utrechtse Heuvelrug	Matig	74
Rhenen	Matig	9
Houten	Gemiddeld	39
Baarn	Goed	10
De Ronde Venen	Matig	67
Renswoude	Goed	4
Woudenberg	Geen gegevens	5

Figuur 3.4: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie agrarische gebouwen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

% Leegstand 2014	4,8%	95,2%
% Leegstand 2018	3,7%	96,3%
% Leegstand 2022	3,8%	96,2%

Figuur 3.5: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie agrarische gebouwen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestemde objecten en daarna het percentage niet herbestemde objecten.

% Herbestemde objecten 2014	64,3%	35,7%
% Herbestemde objecten 2018	63,9%	36,1%
% Herbestemde objecten 2022	64,1%	35,9%

Figuur 3.6: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie Agrarische gebouwen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Boerderijen en bijgebouwen, bedrijven Elektra x 1 milj	8,9	8,6	9,1
Boerderijen en bijgebouwen, bedrijven Gas x 1 milj	3,4	3,4	3,2

Figuur 3.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie agrarische gebouwen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

Boerderijen en bijgebouwen, Elektra SJV/m2	43,5	41,4	44,3
Boerderijen en bijgebouwen, Gas SJV/m2	8,9	8,7	8,3

Figuur 3.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	18%	18%	17%
% Herbestemde objecten	64%	64%	64%
% Leegstand	5%	4%	4%

Figuur 3.9: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie Agrarische gebouwen 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

Boerderijen en bijgebouwen, bedrijven uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal x 1.000.000 kg	17,5	17,0	17,8	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	16,8	16,3	15,7	15,2	14,6	14,1	13,5	13,0	12,4	11,9	11,4

Figuur 4.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

2022	39%	50%	11%	0%
2018	41,50%	47,70%	10,08%	0%
2014	36,20%	38,30%	20,20%	5,30%

Figuur 4.2: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

	Staat onderhoud niet-woonhuis RM gemeenteniveau	Aantal niet-woonhuis monumenten
IJsselstein	Geen gegevens	2
Eemnes	Geen gegevens	0
Woerden	Gemiddeld	3
Oudewater	Geen gegevens	2
De Bilt	Geen gegevens	4
Montfoort	Geen gegevens	0
Utrecht	Matig	18
Bunschoten	Geen gegevens	0
Amersfoort	Gemiddeld	14
Soest	Geen gegevens	3
Leusden	Geen gegevens	3
Veenendaal	Geen gegevens	0
Lopik	Matig	2
Vijfheerenlanden	Geen gegevens	4
Wijk bij Duurstede	Geen gegevens	2
Bunnik	Geen gegevens	1
Stichtse Vecht	Goed	7
Zeist	Geen gegevens	5
Nieuwegein	Geen gegevens	2
Utrechtse Heuvelrug	Matig	2
Rhemen	Geen gegevens	2
Houten	Geen gegevens	1
Baarn	Matig	4
De Ronde Venen	Geen gegevens	1
Renswoude	Geen gegevens	0
Woudenberg	Geen gegevens	1

Figuur 4.3: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

% Leegstand 2014	1,9%	98,1%
% Leegstand 2018	4,9%	95,1%
% Leegstand 2022	8,5%	91,5%

Figuur 4.4: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestemde objecten en daarna het percentage niet herbestemde objecten.

% Herbestemde objecten 2014	77,7%	22,3%
% Herbestemde objecten 2018	81,5%	18,5%
% Herbestemde objecten 2022	79,5%	20,5%

Figuur 4.5: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen Elektra x 1 milj	22,11	21,77	21
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen Gas x 1 milj	4	4	4

Figuur 4.6: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen	18,8	18,6	17,6
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen, Gas SJV/m2	7,0	7,1	6,9

Figuur 4.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	26%	11%	11%
% Herbestemde objecten	78%	82%	80%
% Leegstand	2%	5%	8%

Figuur 4.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie Bestuurs-, gerechts- en overheidsgebouwen 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Bestuursgebouwen rechtsgebouwen en overheidsgebouwen uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	18,0	18,0	17,2	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	16,6	16,0	15,5	15,0	14,5	14,0	13,6	13,1	12,7	12,3	11,9

Figuur 5.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie cultuur, gezondheid en wetenschap. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

2014	40,6%	46,5%	9,9%	3,0%
2018	42,0%	45,0%	12,0%	1,0%
2022	51,0%	36,4%	12,3%	0,3%

Figuur 5.2: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie cultuur, gezondheid en wetenschap over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

	Staat onderhoud niet-woonhuis RM gemeenteniveau	Aantal niet-woonhuis monumenten
IJsselstein	Geen gegevens	0
Eemnes	Geen gegevens	0
Woerden	Geen gegevens	1
Oudewater	Geen gegevens	1
De Bilt	Geen gegevens	9
Montfoort	Geen gegevens	0
Utrecht	Gemiddeld	176
Bunschoten	Geen gegevens	0
Amersfoort	Goed	67
Soest	Gemiddeld	4
Leusden	Geen gegevens	1
Veenendaal	Geen gegevens	0
Lopik	Geen gegevens	2
Vijfheerenlanden	Geen gegevens	1
Wijk bij Duurstede	Matig	2
Bunnik	Geen gegevens	0
Stichtse Vecht	Goed	16
Zeist	Matig	17
Nieuwegein	Geen gegevens	4
Utrechtse Heuvelrug	Geen gegevens	0
Rhemen	Geen gegevens	1
Houten	Geen gegevens	0
Baarn	Geen gegevens	0
De Ronde Venen	Geen gegevens	3
Renswoude	Geen gegevens	0
Woudenberg	Geen gegevens	0

Figuur 5.3: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie cultuur, gezondheid en wetenschap in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

% Leegstand 2014	6,1%	98,6%
% Leegstand 2018	5,3%	94,7%
% Leegstand 2022	1,4%	93,9%

Figuur 5.4: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie cultuur, gezondheid en wetenschap in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestemde objecten en daarna het percentage niet herbestemde objecten.

	Ja	Nee
% Herbestemde objecten 2014	28,5%	71,5%
% Herbestemde objecten 2018	46,0%	54,0%
% Herbestemde objecten 2022	49,5%	50,5%

Figuur 5.5: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie cultuur, gezondheid en wetenschap in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Cultuur gezondheid en wetenschap Elektra x 1 milj	0,6	0,9	0,7
Cultuur gezondheid en wetenschap Gas x 1 milj	0,3	0,3	0,3

Figuur 5.6: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie cultuur, gezondheid en wetenschap in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

Cultuur gezondheid en wetenschap, Elektra SJV/m2	25,5	36,2	29,0
Cultuur gezondheid en wetenschap, Gas SJV/m2	41,9	39,1	41,9

Figuur 5.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	50%	46%	29%
% Herbestede objecten	13%	13%	13%
% Leegstand	6%	5%	1%

Figuur 5.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie cultuur, gezondheid en wetenschap 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Cultuur gezondheid en wetenschap uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	1,30154082	1,77402439	1,45952186	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	1,41357001	1,3669222	1,32181377	1,27819391	1,23601352	1,19522507	1,15578264	1,117641815	1,080759635	1,045094567	1,01060645

Figuur 6.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

Industrie handel opslag en transportgebouwen RM	2014	25%	39,6%	18,8%	16,7%
Industrie handel opslag en transportgebouwen RM	2018	34,8%	46,2%	17,1%	1,9%
Industrie handel opslag en transportgebouwen RM	2022	33,8%	52,6%	13,2%	0,4%

Figuur 6.2: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

Gemeente	Staat onderhoud niet-woonhuis RM gemeenteniveau	Aantal niet-woonhuis monumenten
IJsselstein	Geen gegevens	2
Eemnes	Geen gegevens	0
Woerden	Geen gegevens	9
Oudewater	Geen gegevens	29
De Bilt	Geen gegevens	2
Montfoort	Geen gegevens	2
Utrecht	Gemiddeld	55
Bunschoten	Matig	13
Amersfoort	Gemiddeld	51
Soest	Geen gegevens	7
Leusden	Geen gegevens	1
Veenendaal	Geen gegevens	1
Lopik	Geen gegevens	2
Vijfheerenlanden	Goed	12
Wijk bij Duurstede	Geen gegevens	2
Bunnik	Geen gegevens	0
Stichtse Vecht	Matig	11
Zeist	Matig	16
Nieuwegein	Matig	7
Utrechtse Heuvelrug	Gemiddeld	16
Rhemen	Geen gegevens	0
Houten	Geen gegevens	2
Baarn	Gemiddeld	11
De Ronde Venen	Matig	4
Renswoude	Geen gegevens	0
Woudenberg	Geen gegevens	0

Figuur 6.3: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

% Leegstand 2014	12,5%	87,5%
% Leegstand 2018	12,0%	88,0%
% Leegstand 2022	6,0%	94,0%

Figuur 6.4: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestemde objecten en daarna het percentage niet herbestemde objecten.

% Herbestemde objecten 2014	54,2%	45,8%
% Herbestemde objecten 2018	64,6%	35,4%
% Herbestemde objecten 2022	67,5%	32,5%

Figuur 6.5: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Industrie handelsgebouwen opslag- en transportgebouwen Elektra x 1 milj	11,9	11,6	11,8
Industrie handelsgebouwen opslag- en transportgebouwen Gas x 1 milj	3,2	3,3	4,2

Figuur 6.6: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie Industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

Industrie handelsgebouwen opslag- en transportgebouwen	16,2	15,9	16,2
Industrie handelsgebouwen opslag- en transportgebouwen, Gas SJV/m2	46,7	47,0	60,85

Figuur 6.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	35%	19%	14%
% Herbestemde objecten	54%	65%	67%
% Leegstand	13%	12%	6%

Figuur 6.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie industrie-, handels-, opslag- en transportgebouwen 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

uitstoot CO2 GAS	5,8	5,8	7,5	-	-	-	-	-	-	-	-
uitstoot CO2 kWh	5,7	5,6	5,7	-	-	-	-	-	-	-	-
Industrie handelsgebouwen opslag- en transportgebouwen uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	11,5	11,4	13,2	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	11,2	10,9	10,5	10,2	9,8	9,5	9,2	8,9	8,6	8,3	8,0

Figuur 7.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie kastelen, landhuizen en parken. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

2014	28,5%	52,1%	12,6%	6,9%
2018	30,7%	49,4%	14,5%	5,4%
2022	34,2%	45,4%	15,4%	5,0%

Figuur 7.2: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie kastelen, landhuizen en parken van alleen 2022. Hieronder hoort u de aantallen goed, redelijk, matig, slecht en het eindtotaal per subcategorie.

	Goed	Redelijk	Matig	Slecht	Eindtotaal
Groen	53	76	30	5	164
Waterbouwkundige werken	21	56	30	4	111
Voorwerpen op pleinen en dergelijke	181	234	83	41	539
Bijgebouwen	91	130	30	11	262
Hoofdgebouw	85	77	21	2	185
Totaal	431	573	194	63	1261

Figuur 7.3: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie kastelen, landhuizen en parken over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

IJsselstein	Geen gegevens	2
Eemnes	Geen gegevens	0
Woerden	Goed	17
Oudewater	Matig	2
De Bilt	Gemiddeld	89
Montfoort	Goed	17
Utrecht	Gemiddeld	133
Bunschoten	Geen gegevens	0
Amersfoort	Goed	29
Soest	Matig	6
Leusden	Gemiddeld	28
Veenendaal	Geen gegevens	0
Lopik	Matig	10
Vijfheerenlanden	Geen gegevens	2
Wijk bij Duurstede	Gemiddeld	31
Bunnik	Geen gegevens	30
Stichtse Vecht	Gemiddeld	498
Zeist	Gemiddeld	82
Nieuwegein	Goed	24
Utrechtse Heuvelrug	Matig	384
Rhenen	Matig	20
Houten	Matig	35
Baarn	Matig	102
De Ronde Venen	Goed	22
Renswoude	Matig	39
Woudenberg	Geen gegevens	19

Figuur 7.4: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie kastelen, landhuizen en parken in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

% Leegstand 2014	9,5%	90,5%
% Leegstand 2018	4,4%	95,6%
% Leegstand 2022	4,2%	95,8%

Figuur 7.5: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie kastelen, landhuizen en parken in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestemde objecten en daarna het percentage niet herbestemde objecten.

% Herbestemde objecten 2014	19,1%	80,9%
% Herbestemde objecten 2018	23,5%	76,5%
% Herbestemde objecten 2022	21,3%	78,7%

Figuur 7.6: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie kastelen, landhuizen en parken in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Kastelen landhuizen en parken Elektra x 1 milj	5	5	5
Kastelen landhuizen en parken Gas x 1 milj	3	3	2

Figuur 7.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie Kastelen, landhuizen en parken in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

	2020	2021	2022
Kastelen landhuizen en parken	33,7	31,7	31,7
Kastelen landhuizen en parken, Gas SJV/m2	6,8	6,5	5,9

Figuur 7.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	19,4%	19,9%	20,4%
% Herbestemde objecten	19,1%	23,5%	21,3%
% Leegstand	9,5%	4,4%	4,2%

Figuur 7.9: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie kastelen, landhuizen en parken 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

uitstoot CO2 GAS	5,0	4,7	4,3	-	-	-	-	-	-	-	-
uitstoot CO2 kWh	2,6	2,5	2,5	-	-	-	-	-	-	-	-
Kastelen landhuizen en parken uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	7,6	7,2	6,8	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	6,7	6,5	6,3	6,1	5,9	5,7	5,5	5,3	5,1	5,0	4,8

Figuur 8.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie kastelen, landhuizen en parken. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

2014	39,1%	60,9%	0,0%	0,0%
2018	28,9%	60,0%	11,1%	0,0%
2022	25,6%	58,1%	14,0%	2,3%

Figuur 8.2: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie molens over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

IJsselstein	Geen gegevens	2
Eemnes	Geen gegevens	0
Woerden	Gemiddeld	3
Oudewater	Geen gegevens	0
De Bilt	Matig	3
Montfoort	Geen gegevens	1
Utrecht	Geen gegevens	9
Bunschoten	Geen gegevens	0
Amersfoort	Geen gegevens	0
Soest	Geen gegevens	0
Leusden	Geen gegevens	0
Veenendaal	Geen gegevens	2
Lopik	Geen gegevens	1
Vijfheerenlanden	Geen gegevens	0
Wijk bij Duurstede	Geen gegevens	3
Bunnik	Geen gegevens	1
Stichtse Vecht	Goed	10
Zeist	Geen gegevens	0
Nieuwegein	Geen gegevens	1
Utrechtse Heuvelrug	Geen gegevens	2
Rhemen	Geen gegevens	1
Houten	Geen gegevens	0
Baarn	Geen gegevens	0
De Ronde Venen	Matig	6
Renswoude	Geen gegevens	0
Woudenberg	Geen gegevens	0

Figuur 8.3: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie molens in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

% Leegstand 2014	0,0%	100,0%
% Leegstand 2018	0,0%	100,0%
% Leegstand 2022	2,3%	97,7%

Figuur 8.4: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie molens in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestede objecten en daarna het percentage niet herbestede objecten.

% Herbestede objecten 2014	19,6%	80,4%
% Herbestede objecten 2018	31,8%	68,2%
% Herbestede objecten 2022	42,2%	57,8%

Figuur 8.5: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie Molens in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Molens Elektra x 1 milj	0,11	0,10	0,10
Molens Gas x 1 milj	0,10	0,09	0,09

Figuur 8.6: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie Molens in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

uitstoot CO2 GAS	0,2	0,2	0,2
uitstoot CO2 kWh	0,1	0,0	0,0
Molens uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	0,2	0,2	0,2
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	0,2	0,2	0,2

Figuur 8.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	0,0%	11,1%	16,3%
% Herbestede objecten	19,6%	31,8%	42,2%
% Leegstand	0,0%	0,0%	2,3%

Figuur 8.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie molens 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

uitstoot CO2 GAS	0,2	0,2	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-
uitstoot CO2 kWh	0,1	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Molens uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	0,2	0,2	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1

Figuur 9.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie religieuze gebouwen. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

2014	40,1%	46,1%	10,3%	3,4%
2018	35,7%	57,0%	6,2%	1,0%
2022	43,5%	45,2%	10,4%	0,9%

Figuur 9.2: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie religieuze gebouwen over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

IJsselstein	Matig	10
Eemnes	Geen gegevens	15
Woerden	Goed	21
Oudewater	Goed	17
De Bilt	Goed	17
Montfoort	Montfoort	17
Utrecht	Goed	69
Bunschoten	Gemiddeld	4
Amersfoort	Gemiddeld	50
Soest	Geen gegevens	3
Leusden	Goed	5
Veenendaal	Geen gegevens	1
Lopik	Goed	22
Vijfheerenlanden	Gemiddeld	52
Wijk bij Duurstede	Geen gegevens	5
Bunnik	Geen gegevens	10
Stichtse Vecht	Gemiddeld	40
Zeist	Geen gegevens	9
Nieuwegein	Goed	9
Utrechtse Heuvelrug	Gemiddeld	11
Rhemen	Gemiddeld	3
Houten	Matig	2
Baarn	Matig	4
De Ronde Venen	Gemiddeld	28
Renswoude	Geen gegevens	2
Woudenberg	Geen gegevens	1

Figuur 9.3: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie religieuze gebouwen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

	Ja	Nee
% Leegstand 2014	3,2%	96,8%
% Leegstand 2018	3,0%	97,0%
% Leegstand 2022	0,3%	99,7%

Figuur 9.4: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie religieuze gebouwen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestemde objecten en daarna het percentage niet herbestemde objecten.

	Ja	Nee
% Herbestemde objecten 2014	26,3%	73,7%
% Herbestemde objecten 2018	30,6%	69,4%
% Herbestemde objecten 2022	15,8%	84,2%

Figuur 9.5: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie religieuze gebouwen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Religieuze gebouwen Elektra x 1 milj	9,6	9,4	9,1
Religieuze gebouwen Gas x 1 milj	5,7	5,5	5,2

Figuur 9.6: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie Religieuze gebouwen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

Religieuze gebouwen, Elektra SJV/m2	24,9	24,4	23,7
Religieuze gebouwen, Gas SJV/m2	7,4	7,1	6,7

Figuur 9.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	13,8%	7,2%	11,3%
% Herbestemde objecten	26,3%	30,6%	15,8%
% Leegstand	3,2%	3,0%	0,3%

Figuur 9.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie religieuze gebouwen 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

uitstoot CO2 GAS	10,2	9,7	9,2	-	-	-	-	-	-	-	-
uitstoot CO2 kWh	4,6	4,5	4,4	-	-	-	-	-	-	-	-
Religieuze gebouwen uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	14,8	14,2	13,6	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	13,3	12,8	12,4	12,0	11,6	11,2	10,8	10,5	10,1	9,8	9,5

Figuur 10.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie sport, recreatie, vereniging en horeca. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

2014	27,6%	48,3%	20,7%	3,4%
2018	45,5%	42,4%	6,1%	6,1%
2022	39,5%	50,0%	7,9%	2,6%

Figuur 10.2: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie sport, recreatie, vereniging en horeca over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

IJsselstein	Geen gegevens	1
Eemnes	Geen gegevens	0
Woerden	Geen gegevens	0
Oudewater	Geen gegevens	1
De Bilt	Geen gegevens	0
Montfoort	Geen gegevens	1
Utrecht	Geen gegevens	6
Bunschoten	Geen gegevens	0
Amersfoort	Matig	2
Soest	Geen gegevens	1
Leusden	Geen gegevens	1
Veenendaal	Geen gegevens	0
Lopik	Geen gegevens	0
Vijfheerenlanden	Geen gegevens	0
Wijk bij Duurstede	Geen gegevens	2
Bunnik	Geen gegevens	0
Stichtse Vecht	Matig	7
Zeist	Geen gegevens	3
Nieuwegein	Geen gegevens	0
Utrechtse Heuvelrug	Goed	6
Rhemen	Geen gegevens	0
Houten	Geen gegevens	2
Baarn	Geen gegevens	3
De Ronde Venen	Gemiddeld	5
Renswoude	Geen gegevens	0
Woudenberg	Geen gegevens	2

Figuur 10.3: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie sport, recreatie, vereniging en horeca in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

% Leegstand 2014	10,0%	90,0%
% Leegstand 2018	7,1%	92,9%
% Leegstand 2022	7,5%	92,5%

Figuur 10.4: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie sport, recreatie, vereniging en horeca in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestemde objecten en daarna het percentage niet herbestemde objecten.

% Herbestemde objecten 2014	24,1%	75,9%
% Herbestemde objecten 2018	36,4%	63,6%
% Herbestemde objecten 2022	55,8%	44,2%

Figuur 10.5: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie sport, recreatie, vereniging en horeca in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Sport recreatie vereniging en horeca	0,47	0,44	0,42
Sport recreatie vereniging en horeca, Gas SJV/m2	0,15	0,12	0,13

Figuur 10.6: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie sport, recreatie, vereniging en horeca in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

Sport recreatie vereniging en horeca	46,2	43,6	41,4
Sport recreatie vereniging en horeca, Gas SJV/m2	78,8	66,1	68,7

Figuur 10.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	24%	12%	11%
% Herbestemde objecten	24%	36%	56%
% Leegstand	10%	7%	8%

Figuur 10.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie sport, recreatie, vereniging en horeca 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

Sport recreatie vereniging en horeca uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	0,3	0,3	0,3	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2

Figuur 11.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie uitvaartcentra en begraafplaatsen. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

2014	17,6%	62,6%	14,3%	5,5%
2018	19,1%	57,4%	18,1%	5,3%
2022	34,7%	39,6%	19,8%	5,9%

Figuur 11.2: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie uitvaartcentra en begraafplaatsen over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

IJsselstein	Geen gegevens	0
Eemnes	Geen gegevens	0
Woerden	Matig	6
Oudewater	Geen gegevens	1
De Bilt	Geen gegevens	0
Montfoort	Geen gegevens	0
Utrecht	Matig	58
Bunschoten	Geen gegevens	1
Amersfoort	Gemiddeld	4
Soest	Matig	3
Leusden	Geen gegevens	2
Veenendaal	Geen gegevens	0
Lopik	Geen gegevens	1
Vijfheerenlanden	Matig	7
Wijk bij Duurstede	Geen gegevens	0
Bunnik	Geen gegevens	0
Stichtse Vecht	Geen gegevens	1
Zeist	Matig	10
Nieuwegein	Gemiddeld	3
Utrechtse Heuvelrug	Gemiddeld	13
Rhemen	Geen gegevens	0
Houten	Geen gegevens	1
Baarn	Geen gegevens	1
De Ronde Venen	Geen gegevens	0
Renswoude	Geen gegevens	0
Woudenberg	Geen gegevens	0

Figuur 11.3: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie uitvaartcentra en begraafplaatsen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

% Leegstand 2014	0,0%	100,0%
% Leegstand 2018	12,5%	87,5%
% Leegstand 2022	0,0%	100,0%

Figuur 11.4: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie uitvaartcentra en begraafplaatsen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestede objecten en daarna het percentage niet herbestede objecten.

% Herbestede objecten 2014	1,1%	98,9%
% Herbestede objecten 2018	1,9%	98,1%
% Herbestede objecten 2022	4,5%	95,5%

Figuur 11.5: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Uitvaartcentra en begraafplaatsen Elektra x 1 milj	0,5	0,5	0,5
Uitvaartcentra en begraafplaatsen Gas x 1 milj	0,2	0,2	0,2

Figuur 11.6: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie Uitvaartcentra en begraafplaatsen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

Uitvaartcentra en begraafplaatsen, Elektra SJV/m2	12,0	13,1	11,3
Uitvaartcentra en begraafplaatsen, Gas SJV/m2	45,8	49,9	43,1

Figuur 11.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	20%	23%	26%
% Herbestemde objecten	2%	2%	4%
% Leegstand	0%	13%	0%

Figuur 11.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie uitvaartcentra en begraafplaatsen 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

Uitstoot CO2 GAS	0,4	0,4	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-
Uitstoot CO2 kWh	0,3	0,2	0,2	-	-	-	-	-	-	-	-
Uitvaartcentra en begraafplaatsen uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	0,6	0,7	0,6	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	0,6	0,6	0,6	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,5	0,4	0,4

Figuur 12.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie verdedigingswerken en militaire gebouwen. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

2014	17,6%	62,6%	14,3%	5,5%
2018	19,1%	57,4%	18,1%	5,3%
2022	34,7%	39,6%	19,8%	5,9%

Figuur 12.2: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie verdedigingswerken en militaire gebouwen van alleen 2022. Hieronder hoort u de aantallen goed, redelijk, matig en slecht per subcategorie.

	goed	redelijk	matig	slecht
Nieuwe Hollandse Waterlinie RM	127	786	471	56

Figuur 12.3: Dit figuur toont hoeveel en in hoeverre de inundatiekammen nog herkenbaar zijn. U hoort nu het aantal inundatiekammen per mate van herkenbaarheid.

Mate herkenbaarheid Inundatiekom:	Aantal
Herkenbaar	8
Matig herkenbaar	12
Onbekend	54
Redelijk herkenbaar	15
Slecht herkenbaar (leeg)	0
Eindtotaal	90

Figuur 12.4: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie verdedigingswerken en militaire gebouwen over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

IJsselstein	Geen gegevens	0
Eemnes	Geen gegevens	0
Woerden	Geen gegevens	14
Oudewater	Gemiddeld	3
De Bilt	Goed	127
Montfoort	Matig	5
Utrecht	Gemiddeld	254
Bunschoten	Geen gegevens	0
Amersfoort	Matig	51
Soest	Geen gegevens	1
Leusden	Matig	32
Veenendaal	Gemiddeld	2
Lopik	Geen gegevens	0
Vijfheerenlanden	Matig	49
Wijk bij Duurstede	Geen gegevens	6
Bunnik	Matig	72
Stichtse Vecht	Matig	120
Zeist	Geen gegevens	0
Nieuwegein	Matig	44
Utrechtse Heuvelrug	Matig	14
Rhenen	Matig	8
Houten	Matig	141
Baarn	Geen gegevens	0
De Ronde Venen	Gemiddeld	58
Renswoude	Matig	16
Woudenberg	Geen gegevens	7

Figuur 12.5: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie verdedigingswerken en militaire gebouwen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

% Leegstand 2014	21,0%	79,0%
% Leegstand 2018	28,6%	71,4%
% Leegstand 2022	34,5%	65,5%

Figuur 12.6: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie verdedigingswerken en militaire gebouwen in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestemde objecten en daarna het percentage niet herbestemde objecten.

% Herbestemde objecten 2014	36,9%	63,1%
% Herbestemde objecten 2018	37,9%	62,1%
% Herbestemde objecten 2022	39,5%	60,5%

Figuur 12.7: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Verdedigingswerken en militaire gebouwen Elektra x 1 milj	1,5	1,5	1,5
Verdedigingswerken en militaire gebouwen Gas x 1 milj	0,2	0,2	0,2

Figuur 12.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie Verdedigingswerken en militaire gebouwen in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

Verdedigingswerken en militaire gebouwen	18,0	18,1	17,6
Verdedigingswerken en militaire gebouwen, Gas SJV/m2	30,6	29,7	29,3

Figuur 12.9: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	51%	30%	19%
% Herbestemde objecten	37%	38%	40%
% Leegstand	21%	29%	34%

Figuur 12.10: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie verdedigingswerken en militaire gebouwen 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Uitstoot CO2 GAS	0,4	0,4	0,4	-	-	-	-	-	-	-	-
Uitstoot CO2 kWh	0,7	0,7	0,7	-	-	-	-	-	-	-	-
Verdedigingswerken en militaire gebouwen uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	1,1	1,1	1,1	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	1,1	1,0	1,0	1,0	0,9	0,9	0,9	0,8	0,8	0,8	0,8

Figuur 13.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie voorwerpen op pleinen en dergelijke. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

	Goed	Redelijk	Matig	Slecht
2014	28,0%	45,6%	22,4%	4,0%
2018	32,3%	49,0%	17,7%	1,0%
2022	34,4%	50,7%	12,9%	1,9%

Figuur 13.2: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie voorwerpen op pleinen en dergelijke over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

IJsselstein	Geen gegevens	1
Eemnes	Geen gegevens	0
Woerden	Geen gegevens	3
Oudewater	Matig	4
De Bilt	Matig	5
Montfoort	Geen gegevens	1
Utrecht	Gemiddeld	36
Bunschoten	Geen gegevens	0
Amersfoort	Gemiddeld	12
Soest	Geen gegevens	0
Leusden	Geen gegevens	7
Veenendaal	Geen gegevens	0
Lopik	Matig	8
Vijfheerenlanden	Gemiddeld	37
Wijk bij Duurstede	Matig	3
Bunnik	Geen gegevens	21
Stichtse Vecht	Goed	14
Zeist	Matig	36
Nieuwegein	Goed	21
Utrechtse Heuvelrug	Goed	18
Rhemen	Geen gegevens	0
Houten	Matig	3
Baarn	Gemiddeld	26
De Ronde Venen	Geen gegevens	4
Renswoude	Geen gegevens	1
Woudenberg	Geen gegevens	5

Figuur 13.3: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie voorwerpen op pleinen en dergelijke in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestemde objecten en daarna het percentage niet herbestemde objecten.

% Herbestede objecten 2014	2,4%	97,6%
% Herbestede objecten 2018	5,2%	94,8%
% Herbestede objecten 2022	7,9%	92,1%

Figuur 13.4: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Voorwerpen op pleinen en dergelijke Elektra x 1 milj	0,05	0,05	0,04
Voorwerpen op pleinen en dergelijke Gas x 1 milj	0,03	0,03	0,02

Figuur 13.6: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie Voorwerpen op pleinen en dergelijke in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

Voorwerpen op pleinen en dergelijke, Elektra SJV/m2	15,6	15,6	15,1
Voorwerpen op pleinen en dergelijke, Gas SJV/m2	13,7	13,5	13,1

Figuur 13.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestemde objecten en leegstaande objecten.

% Matige, slechte objecten	26%	19%	15%
% Herbestemde objecten	2%	5%	8%

Figuur 13.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie voorwerpen op pleinen en dergelijke 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

Uitstoot CO2 GAS	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Uitstoot CO2 kWh	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Voorwerpen op pleinen en dergelijke uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0

Figuur 14.1: Dit figuur geeft de staat van onderhoud aan van de objecten in de categorie weg- en waterbouwkundige werken. U hoort de percentages goed, redelijk, matig en slecht van achtereenvolgens de peiljaren 2014, 2018 en 2022.

2014	34,3%	36,5%	19,7%	9,5%
2018	23,6%	53,6%	20,0%	2,9%
2022	28,4%	51,0%	18,6%	2,1%

Figuur 14.2: Dit figuur toont de spreiding van de opgave in de categorie weg- en waterbouwkundige werken over de gemeenten. U hoort per gemeente de gemiddelde staat van onderhoud en het aantal niet-woonhuis rijksmonumenten.

IJsselstein	Gemiddeld	2
Eemnes	Gemiddeld	2
Woerden	Geen gegevens	1
Oudewater	Geen gegevens	12
De Bilt	Matig	10
Montfoort	Geen gegevens	0
Utrecht	Gemiddeld	104
Bunschoten	Geen gegevens	5
Amersfoort	Gemiddeld	3
Soest	Geen gegevens	0
Leusden	Geen gegevens	0
Veenendaal	Geen gegevens	0
Lopik	Matig	5
Vijfheerenlanden	Matig	14
Wijk bij Duurstede	Geen gegevens	0
Bunnik	Geen gegevens	0
Stichtse Vecht	Matig	11
Zeist	Matig	7
Nieuwegein	Matig	17
Utrechtse Heuvelrug	Geen gegevens	2
Rhemen	Gemiddeld	3
Houten	Geen gegevens	0
Baarn	Geen gegevens	4
De Ronde Venen	Matig	6
Renswoude	Geen gegevens	0
Woudenberg	Geen gegevens	0

Figuur 14.3: Dit figuur toont de leegstand van de objecten in de categorie weg- en waterbouwkundige werken in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage leegstaand en daarna het percentage niet leegstaand.

% Leegstand 2014	0,0%	100,0%
% Leegstand 2018	0,0%	100,0%
% Leegstand 2022	2,6%	97,4%

Figuur 14.4: Dit figuur toont het percentage van de objecten in de categorie weg- en waterbouwkundige werken in de peiljaren 2014, 2018 en 2022. U hoort per peiljaar eerst het percentage herbestede objecten en daarna het percentage niet herbestede objecten.

% Herbestede objecten 2014	5,1%	94,9%
% Herbestede objecten 2018	3,6%	96,4%
% Herbestede objecten 2022	3,4%	96,6%

Figuur 14.5: Dit figuur toont het totale energieverbruik van de objecten in de categorie Weg- en waterbouwkundige werken in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het verbruik van elektra in miljoenen voor de peiljaren en daarna het gebruik van gas in miljoenen voor de peiljaren.

Weg- en waterbouwkundige werken Elektra x 1 milj	0,129	0,131	0,127
Weg- en waterbouwkundige werken Gas x 1 milj	0,002	0,002	0,002

Figuur 14.6: Dit figuur toont de ontwikkeling van het standaard jaarverbruik gas en elektra per vierkante meter van de objecten in de categorie Weg- en waterbouwkundige werken in de peiljaren 2020, 2021 en 2022. U hoort eerst het standaard jaarverbruik per vierkante meter per peiljaar van elektra, en daarna van gas.

Weg- en waterbouwkundige werken	4,5	4,6	4,4
Weg- en waterbouwkundige werken, Gas SJV/m2	18,8	17,3	16,4

Figuur 14.7: Dit figuur toont de ontwikkeling van de percentages van de objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestede objecten en leegstaande objecten. U hoort van de peiljaren 2014, 2018 en 2022 achtereenvolgens de percentages objecten in matige of slechte staat van onderhoud, herbestede objecten en leegstaande objecten.

	2014	2018	2022
% Matige, slechte objecten	29%	23%	21%
% Herbestede objecten	3%	3%	4%
% Leegstand	0%	0%	5%

Figuur 14.8: Dit figuur toont de ontwikkeling van de CO2-uitstoot van de objecten in de categorie weg- en waterbouwkundige werken 2020 tot 2030 in vergelijking met de doelstelling uit het Klimaatakkoord. U hoort eerst de CO2 uitstoot van de objecten in deze categorie voor de peiljaren 2020, 2021 en 2022 en daarna de doelstellingen CO2 uitstoot per jaar van 2020 tot 2030.

	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029	2030
Uitstoot CO2 GAS	0,0	0,0	0,0	-	-	-	-	-	-	-	-
Uitstoot CO2 kWh	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-
Weg- en waterbouwkundige werken uitstoot CO2 door GAS en kWh totaal	0,1	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-	-
Doelstelling Klimaatakkoord CO2 x 1.000.000 kg	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0

Colofon

De Utrechtse Erfgoedmonitor is een initiatief van de provincie Utrecht.

Projectleiding

Inge Huisinga, provincie Utrecht

Onderzoek

De Erfgoedmonitor is in opdracht van de provincie Utrecht vervaardigd door Jan-Hylke de Jong en Maaïke Lips van Fenicks BV, met dank aan de Monumentenwacht Utrecht voor de inhoudelijke bijdrage aan het onderzoek en met dank aan Margreet Windhorst van Raamwerk advies en tekst voor haar aandeel in de inhoudelijke analyse van de data.

Tekst

Raamwerk advies en tekst, Margreet Windhorst

Vormgeving

Vorm de Stad

Meer informatie of objectgerichte vragen?

info@fenicks.nl

